

Ulikhet i høyere utdanning

En litteraturgjennomgang for perioden 2002-2012

Joakim Caspersen
Elisabeth Hovdhaugen
Hilde Karlsen

Rapport 32/2012

NIFU

Ulikhet i høyere utdanning

En litteraturgjennomgang for perioden 2002-2012

Joakim Caspersen
Elisabeth Hovdhaugen
Hilde Karlsen

Rapport 32/2012

Rapport 32/2012

Utgitt av Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning
Adresse PB 5183 Majorstuen, NO-0302 Oslo. Besøksadresse: Wergelandsveien 7, 0167 Oslo

Oppdragsgiver Akademikerne
Adresse Fridtjof Nansens plass 6, 0160 Oslo

ISBN 978-82-7218-859-6
ISSN 1892-2597

www.nifu.no

Forord

Tilgang til høyere utdanning er i Norge et gode som skal være åpent for alle som har evner og ønsker. Utdanningssystemet, målt både i antall studenter og i antall ansatte, har siden 70-tallet mangedoblet seg. Dette har vært en villet politikk, der alle skal gis like muligheter til å ta høyere utdanning. I denne rapporten stilles det spørsmålstegn ved om denne målsettingen er oppfylt, og om alle har like muligheter til å ta høyere utdanning i Norge, uavhengig av sosial bakgrunn. Svaret på spørsmålet forsøker vi å finne i faglitteraturen, nærmere bestemt i publikasjoner utgitt i perioden 2002-2012, eller som er del av prosjekter som er avsluttet i denne perioden. Rapporten er skrevet innenfor rammene av ett månedsverk, på oppdrag fra Akademikerne. Rapporten er skrevet i samarbeid av forskerne Joakim Caspersen, Elisabeth Hovdhaugen og Hilde Karlsen. Joakim Caspersen har skrevet kapittel 1, 2 og 4, mens kapittel 3 (oppsummering av forskningslitteraturen) er skrevet av alle i fellesskap. Joakim Caspersen har vært prosjektleder. Forskningsleder Jannecke Wiers-Jenssen har lest og kvalitetssikret rapporten.

Takk til Nina Sverdrup Svendsen og Ivar Munch Clausen i Akademikerne, for innspill og diskusjon. En ekstra takk også til NIFUs bibliotekar Bettina Grødem Knutsen, som har gjort en stor, rask og grundig jobb med å søke etter og samle litteratur til prosjektet.

Oslo, 23.08.12

Sveinung Skule
Direktør

Jannecke Wiers-Jenssen
Forskningsleder

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	11
2 Fremgangsmåte og begrensninger	13
2.1 Kort om teoretiske perspektiver i ulikhetsforskning	13
2.2 Når er ulikhet urettferdig?	14
2.3 Hvordan måle ulikhet?.....	15
2.4 Hvordan måle sosial bakgrunn/klasse?	16
2.5 Litteratursøk	17
3 Litteraturgjennomgang	19
3.1 Sammendrag av tekster	19
3.1.1 Endring over tid – det store bildet	19
3.1.2 Studier av enkeltgrupper	28
3.1.3 Utenlandsstudenter	34
3.1.4 Kjønn og sosial bakgrunn	36
3.1.5 Frafall i utdanningen.....	37
3.1.6 Minoriteter og sosial bakgrunn.....	41
3.1.7 Studiefinansiering.....	43
3.1.8 Sosial bakgrunn og karakterer, holdninger og andre tema	45
4 Oppsummering	51
Liste over omtalte publikasjoner, etter tittel og sidetall	53
Vedlegg	55
Litteratur	63

Sammendrag

Det norske utdanningssystemet har en uttrykt målsetting om å bidra til sosial utjevning gjennom å sikre at alle har like muligheter til å ta høyere utdanning. Valg av utdanning skal være styrt av evner og ønsker, ikke hva slags utdanningsnivå eller inntekt ens foreldre har, eller hvor gode kontakter familien har. Høyere utdanning i Norge er gratis ved statlige læresteder, og gjennom opprettelsen av Statens Lånekasse for utdanning har det blitt mulig for alle å investere i en høyere utdanning.

Hovedproblemstillingen som var utgangspunkt for dette prosjektet var:

I hvilken grad har sosial bakgrunn fått endret betydning for valg av høyere utdanning for norske studenter, og for mobilitet i høyere utdanning, i perioden 2002-2012?

Innenfor prosjektets rammer har det ikke vært mulig å svare fullstendig på denne problemstillingen, kun å peke på en del trekk og diskutere forskjellige tilnærminger og operasjonaliseringer som er benyttet i litteraturen.

De siste tretti årene har andelen som tar høyere utdanning økt betraktelig. Av kullet som i 1985 gikk ut av videregående hadde om lag 25 % begynt i høyere utdanning tre år etter. Av kullet som gikk ut i 1990 hadde om lag 35 % søkt seg til høyere utdanning i løpet av tre år, mens for 2000-kullet var andelen nesten 45 % tre år etter. Dette gjenspeiler mange utviklingstrekk, blant annet utvidelse av høyere utdanning, endret verdsetting av høyere utdanning, bedre finansieringsmodeller i høyere utdanning, og troen på at en mer utdannet arbeidsstyrke vil gi høyere økonomisk vekst. På bakgrunn av denne veksten skulle man tro at betydningen av sosial bakgrunn har blitt mindre. I denne rapporten har vi gått gjennom 51 forskjellige publikasjoner fra perioden 2002-2012 som tar for seg betydningen av sosial bakgrunn i høyere utdanning. Resultatene i publikasjonene som er gjennomgått peker i noe forskjellige retninger, men flere av funnene indikerer at sosial bakgrunn har stor betydning. Noen av bidragene peker også på at sosial bakgrunn kanskje også har fått større betydning.

Wiborg og Hansen (2010) er et eksempel på det sistnevnte. I sin analyse av hvordan betydningen av sosial bakgrunn har endret betydning for utdanningsvalg i perioden 1975-2008 finner de at andelen barn av ufaglærte arbeidere og fagarbeidere som tar høyere utdanning øker fra 2,5 % til 5 %. Andelen blant akademikerbarn øker fra 20 % til 30 %.

Hjellbrekke og Korsnes (2006, med ny utgave i 2012), har en annen tilnærming. I sin bok er de opptatt av den sosiale mobiliteten, altså i hvilken grad barn beveger seg bort fra foreldres sosiale kategori. Resultatene tyder først og fremst på en overraskende stabilitet. Den totale mobiliteten, altså andelen som beveger seg bort fra foreldrenes utdanningskategori, endrer seg fra 75,5 % på for ungdom født på femtitallet, til 77,8 % for ungdom født mot slutten av syttitallet. Det er altså en liten økning, men først og fremst en stabilitet. Den sosiale mobiliteten varierer mellom grupper. For de med far med

folkeskole eller ungdomsskole øker den totale mobiliteten fra 81,8 % til 92,7 %, og for de med far med kun videregående skole øker mobiliteten fra 67,8 % til 82,9 %. For gruppen der far har en høyere universitetsgrad endrer den totale mobiliteten seg fra 68,0 % til 62,8 %. Her er det altså en svak nedgang i mobiliteten i gruppen med høyest sosial bakgrunn, noe som tyder på at reproduksjonen for denne gruppen blir sterkere utover i perioden. Det er også en tendens til sterkere reproduksjon innen høyere yrkesfaglige utdanninger, og et tydeligere skille mellom yrkesfaglige og allmennfaglige utdanninger.

Rapporten inneholder også gjennomgang av en rekke studier av enkeltgrupper, som viser hvordan sosial bakgrunn har betydning for rekruttering, frafall, utdanning i utlandet, studielånsopptak, holdninger til utdanning, resultater i høyere utdanning, pauseår før høyere utdanning og også litt om arbeidsmarkedet etter endt utdanning (selv om dette faller utenom avgrensningen til denne rapporten i streng forstand). Resultatene viser at sosial bakgrunn har betydning for alle disse områdene, og det diskuteres også litteratur som ser på betydningen av kjønn, etnisitet og sosial bakgrunn og forholdet mellom disse variablene.

Det har ikke ligget innenfor denne rapportens formål å diskutere de gjennomgåtte bidragene opp mot hverandre med tanke på å diskutere styrker i sammenhenger ved hjelp av effektmål og lignende. Innledningsvis diskuteres likevel de forskjellige operasjonaliseringene av sosial bakgrunn som brukes. Sosial bakgrunn viser stort sett til hva slags klasses tilhørighet, utdanning eller sosial og økonomisk kapital foreldrene har. Å sammenligne resultater på tvers av disse måtene å operasjonalisere sosial bakgrunn på er vanskelig, men det kan se ut til at de sterkeste indikasjonene på sosial reproduksjon kommer i analyser som tar utgangspunkt i foreldrenes utdanning. Et slikt funn bør følges opp videre i fremtidig forskning.

I rapporten diskuteres også et annet måle- eller operasjonaliseringsproblem, nemlig hvordan man skal måle reproduksjon av sosial ulikhet. Den vanligste fremgangsmåten for å måle reproduksjon av sosial ulikhet er å se på forskjellen i sjansen mellom ulike grupper for å ta høyere utdanning. Dersom barn av foreldre med høy sosial bakgrunn har høyere sannsynlighet for å ta høyere utdanning enn barn med foreldre med lavere sosial bakgrunn og samme karakternivå fra ungdomsskolen, tyder dette på at man har en sosial reproduksjon. De som benytter seg av denne måten å undersøke sosial reproduksjon over tid har blitt kritisert for ikke fullt ut å skjønne hva fremgangsmåten faktisk har for statistiske betingelser og implikasjoner og at de ikke skiller tilstrekkelig mellom mål på statistisk sammenheng og mål på statistisk ulikhet. Et annet problem er at man ikke tar tilstrekkelig hensyn til at andelen som faktisk tar høyere utdanning har steget, og at sammensetningen i gruppen med høyere utdanning har blitt mer representativ.

At stadig større andeler av ungdomskullene søker seg til høyere utdanning, og at sammensetningen dermed blir jevnere, gjør også at et annet spørsmål diskuteres: Hvordan kan man si at det har blitt større ulikhet, eller at ulikheten har vært stabil, når utdanningssystemet har vokst så raskt? For å diskutere dette vises det til en tilsvarende debatt innen kjønnsforskning, der særlig Holst (2007) har kritisert «balansefeminismen». Med dette mener hun antagelsen om at likhet mellom kjønn ikke er oppnådd før menn og kvinner er likt representert i for eksempel sykepleie eller ingeniøryrket. Overført til sosial bakgrunn vil dette si at alle sosiale grupper skal være likt representert i alle utdanninger. En slik forståelse av likhet og rettferdighet innebærer at man setter resultatlikhet som likhetsideal. Men det kan være like god grunn til å undersøke i hvor stor grad utdanningssystemet gir sjanselikhet, altså lik *mulighet* for alle, uavhengig av sosial bakgrunn. Dette vil innebære at alle står fritt til å velge hvilken utdanning man vil, men at forskjellige grupper kan ha forskjellige ønsker. Dette vil i så fall gjenspeile seg i skjevfordelinger på gruppenivå i utdanningssystemet, selv om det ikke er utslag av strukturelle barrierer som skaper ulikhet.

Forståelsen av at «frie» utdanningsvalg kan skape ulikhet i fordelingen på et aggregert nivå gjør at det blir ekstra viktig å finne ut hvordan utdanningsvalg formes og tas. Mange av bidragene diskuterer forskjellige teorier om sosial bakgrunn og utdanningsvalg. Selv om til dels konkurrerende perspektiver presenteres i publikasjonene er det stort sett i form av et bakteppe for analysene. Det gjøres få forsøk

på å teste empirisk hvilke teorier om utdanningsvalg som best forklarer de empiriske mønstrene som finnes. Her er det et hull å tette for fremtidig forskning på ulikhet i utdanning.

Vi anbefaler også at man i fremtiden benytter det gjennomgåtte og presenterte materialet til å løfte og drøfte diskusjonen om ulikhet i utdanning. Det er også viktig å inkludere lange tidsserier fremfor tverrsnittsundersøkelser i analysene og undersøke empirisk betydningen av ulike operasjonaliseringer av sosial bakgrunn og hvilken betydning dette har for resultatene. Videre er det nyttig dersom forskningen kan rette oppmerksomheten mot empirisk å undersøke sammenhengen mellom klasse, kjønn og innvandrerbakgrunn. I studiene vi har gjennomgått har også mye oppmerksomhet vært rettet mot de lange og elitepregete utdanningene som leder til viktige posisjoner. Det er gjort mindre på de mellomlange og korte utdanningene. Forskning på disse utdanningene, der man også tar mål av seg til å si noe om årsaker til utdanningsvalg, er viktig å få frem.

1 Innledning

Det norske utdanningssystemet har en uttrykt målsetting om å bidra til sosial utjevning (se for eksempel Stortingsmelding 16 2006-2007; Stortingsmelding 44, 2008-2009), gjennom å sikre at alle har like muligheter til å ta høyere utdanning (Opheim 2004). Dette innebærer at hvilke muligheter man har til å velge den utdanningen man ønsker skal være styrt av evner, ikke hva slags utdanningsnivå eller inntekt ens foreldre har, eller hvor gode kontakter familien har. Det at høyere utdanning ved statlige læresteder i Norge er gratis og at det finnes mulighet til å finansiere utdanningen gjennom støtte fra Lånekassen er et annet eksempel på at lik rett til utdanning lenge har vært sentral i utdanningspolitikken.

Ekspansjonen av høyere utdanning har åpnet muligheten for å ta utdanning for stadig større deler av befolkningen. Etableringen av Statens Lånekasse for utdanning har også gjort det mulig for «alle» å investere i en høyere utdanning. Av kullet som i 1985 gikk ut av videregående hadde om lag 25 % begynt på høyere utdanning tre år etter. Av kullet som gikk ut i 1990 hadde om lag 35 % søkt seg til høyere utdanning i løpet av tre år, mens for 2000-kullet var andelen nesten 45 % tre år etter (Aamodt & Stølen 2003). Dette gjenspeiler mange utviklingstrekk, blant annet utvidelse av høyere utdanning, endret verdsetting av høyere utdanning, bedre finansieringsmodeller i høyere utdanning, og troen på at en mer utdannet arbeidsstyrke vil gi høyere økonomisk vekst. I Norge er det et prinsipp at offentlig utdanning skal være gratis, slik at alle skal ha mulighet til å ta en utdanning, uten at økonomi skal spille en rolle for valget – det skal være evnene som avgjør.

Hovedproblemstillingen for dette prosjektet er:

I hvilken grad har sosial bakgrunn fått endret betydning for valg av høyere utdanning for norske studenter, og mobilitet i høyere utdanning, i perioden 2002-2012?

Prosjektet er gjennomført for Akademikerne i perioden mai til august 2012, og er en gjennomgang av eksisterende forskning. I kapittel 2 diskuteres en del grunnlagsproblemer og utfordringer i diskusjonen om sosial ulikhet i utdanning, i tillegg til en mer detaljert presentasjon av fremgangsmåten som er brukt i litteratursøket. Litteraturen er sortert under tematiske overskrifter i kapittel tre, ut fra stikkord vi knyttet til tekstene under lesingen. Ressursrammen har ikke gitt muligheter for å vurdere kvaliteten på litteraturen, funnene er i stor grad antatt for å være kvalitetssikret da de er utgitt som forskningslitteratur. Slike vurderinger kan eventuelt gjøres i en oppfølgingsstudie. Av samme grunn er det også gitt lite oppmerksomhet til diskusjoner om størrelse på effekter og forskjeller. Å gjøre dette krever en mye mer detaljert gjennomgang av tekstene, med utregninger av for eksempel effektstørrelser. Listen av inkludert litteratur ville da sannsynligvis også blitt kortere, i og med at all litteraturen neppe hadde hatt all tilgjengelig informasjon for å regne ut slike mål. I stedet for å gjøre

dette har vi vært opptatt av å inkludere mye litteratur for å tegne et bredt bilde av hva forskningen viser.

På grunn av begrensede ressurser i prosjektet er fremstillingen av litteraturen som er gjennomgått relativt tekstnær. Det innebærer at en del benevnelser og begreper, slik som f.eks. «prestisjestudier» og «småborgerskap» blir brukt uten nærmere diskusjon og presentasjon. Vi har forsøkt å klargjøre en del slike begreper ved å redegjøre for det vanligste teoretiske og metodologiske grunnlaget i kapittel 2, og det henvises til originallitteraturen for mer om slike forklaringer. I tillegg er det noen forfattere som er representert med flere tekster som er forskjellige publikasjoner, men som i stor grad dreier seg om samme datamateriale og analyse. Det har i liten grad har det vært mulig å summere opp forskningen som er lest utover korte referater av hver enkelt tekst. Som det framgår i kapittel 2 har vi likevel forsøkt å gjøre det lettere for leseren ved å organisere litteraturen tematisk (og kronologisk etter år), i tillegg til å legge ved hjelpemidlene vi har brukt i arbeidet (excel-ark med notater og stikkord).

2 Fremgangsmåte og begrensninger

Ulikhetsforskning generelt, og forskningen på sosial reproduksjon i utdanningssystemet spesielt, har en del fellestrekk i teoretisk tilnærming og metodisk fremgangsmåte. I dette kapitlet diskuteres kort de vanligste teoretiske (avsnitt 2.1) og empiriske (avsnitt 2.3 og 2.4) innfallsvinklene, i tillegg til at selve ideen om hva som er ulikhet i utdanningssystemet problematiseres kort (avsnitt 2.2). Til slutt i kapitlet presenteres fremgangsmåten som er brukt i litteratursøket og litteraturgjennomgangen i denne rapporten (avsnitt 2.4).

2.1 Kort om teoretiske perspektiver i ulikhetsforskning

I norsk utdanningsforskning, og særlig sosiologisk forskning (som dominerer litteraturen gjennomgått i dette prosjektet), er det langt på vei en felles teoretisk ramme som brukes i de fleste studiene. Derfor har vi ikke gått i detalj på det teoretiske grunnlaget i hvert enkelt bidrag, men presenterer i stedet hovedretningene i det vanligste teoretiske rammeverket her innledningsvis.

Den tilsynelatende (vi har ikke telt, men det er et klart inntrykk) mest brukte innfallsvinkelen er å snakke om tre forskjellige typer teoretiske forklaringer på sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanningsvalg: Verditeori, sosial posisjonsteori og kulturteori. Denne inndelingen ble først fremsatt av Boudon (1974), og lansert på norsk av Marianne Nordli Hansen i 1985, og fremstillingen i denne rapporten ligger tett opp til Heggen og Clausens (2006) presentasjon. Verditeori kjennetegnes ved at elevenes utdanningsvalg forklares ved normer og verdier som ligger til grunn for deres valg. Ungdom fra lavere sosial bakgrunn har blitt sosialisert inn i andre interesser og et annet verdigrunnlag enn de med høyere sosial bakgrunn. Derfor tillegges ikke høyere utdanning den samme verdien av alle, og sannsynligheten for å ta høyere utdanning forblir lavere blant de med lav sosial bakgrunn. Slik Willis (1977) har vist, kan det også innebære at det å ta utdanning sees på med skepsis og møtes med motstand.

I kulturteorien er man mest opptatt av hvordan elever fra forskjellige sosiale lag presterer ulikt i utdanningssystemet, noe som igjen ligger til grunn for ulike valg. Det grunnleggende spørsmålet her er selvsagt om det er evner som ligger til grunn for ulike resultater og den senere seleksjonen (i så fall et meritokratisk og på mange måter rettferdig system), eller om det er andre årsaker til ulike resultater i utdanningssystemet. Bourdieu (1984; 1977; 1979) er en av de mest kjente representantene for denne retningen, og hevdet at det er mengden *kulturell kapital* som bestemmer hvordan man klarer seg i skolen: i utdanningssystemet belønnes kulturell kapital, den er omsettelig der, og kulturell kapital er ujevnt fordelt i befolkningen. Den kulturen som vektlegges i høyere sosiale lag belønnes i skolen, og dette gjør at elever fra høyere sosiale lag klarer seg bedre i skolen. I denne tradisjonen har det også vært rettet oppmerksomhet mot at foreldre har ulike materielle og kulturelle ressurser i form av bøker, kunnskap om utdanningssystemet, fagkunnskap som man kan få uttelling for i utdanningssystemet

eller bruke til å gi råd og veilede barna i valg av utdanning. Bernstein (2003) vektla at gjennom sosialisering i familien utvikler ulike klasser ulike måter å snakke på, ulike språkkoder, og middelklassens måte å snakke på blir mer verdsatt i utdanningssystemet enn den «begrensede» språkkoden til arbeiderklassen.

Den tredje teorivarianten, sosial posisjonsteori, er Boudons egen. Her er hovedessensen at ungdom (og deres foreldre) fra ulike sosiale lag gjør ulike analyser av nytten ved å ta høyere utdanning, og av kostnadene ved å ta høyere utdanning. Et viktig perspektiv her er at ungdom er opptatt av sin relative posisjon i samfunnet, og fremfor alt vil unngå å bevege seg nedover i det sosiale hierarkiet (nedadgående sosial mobilitet). Dette er formulert strengt i Breen og Goldthorpes (1997) «Relative Risk Aversion Theory» (RRA) som antar at man utelukkende er opptatt av å unngå nedadgående sosial mobilitet, og at man ikke legger noe verdi i oppadgående sosial mobilitet. En slik forståelse testes (og avvises) av Mastekaasa (2006) i sin studie av opptak på doktorgrad og sosial bakgrunn, som presenteres i avsnitt 3.1.2.

Mastekaasa tester altså teorien, men det er vårt inntrykk at i mange av bidragene vi har lest brukes disse tre teoriene kun som et bakteppe, og ikke for å utlede noen hypoteser å teste. De omtales ofte som komplementære og utfyllende og det er altså ikke mulig, på bakgrunn av den forskningen vi har gjennomgått i dette prosjektet, å komme med synspunkter på hvilken teori som best kan forklare sosial ulikhet i utdanningsvalg i Norge. Fekjær (2009) diskuterer hvordan teorien om rasjonelle valg, altså bidrag som kan plasseres under sosial posisjonsteori, har vært den mest brukte forklaring på utdanningsvalg internasjonalt de senere årene. Samtidig har ikke denne teorien vært testet i særlig stor grad, men kun blitt antatt som et utgangspunkt. For å teste en teori er det nødvendig å identifisere tilfeller hvor de ulike teoriene gir motstridende forventninger, for deretter å gjennomføre kritiske tester¹. At dette i liten grad er gjort er uheldig, i og med at hvordan man forklarer utdanningsvalg har betydning for hvorvidt man skal se på forskjeller mellom grupper som en rettferdig eller urettferdig fordeling av godet utdanning, slik det diskuteres i neste avsnitt.

2.2 Når er ulikhet urettferdig?

Likhet (og ulikhet) i utdanning er tett opp til hva man i filosofien ville kalt «an essentially contested concept» (Gallie 1956), i det at det eksisterer ulike oppfatninger om hvilke former for likhet og ulikhet som er problematiske, og hvilke som er uproblematiske. Det er sant nok ofte bred enighet om at alle skal ha like muligheter i utdanningssystemet, men det er mindre enighet om hva dette innebærer i praksis. I Norge er den «klassiske» diskusjonen hva slags likhet som skal være målet skillett mellom resultatlikhet eller sjanselikhet (Hernes & Knudsen 1976). Sjanselikhet innebærer at utdanningssystemet skal gi alle de samme muligheter til å ta en bestemt utdanning eller oppnå visse prestasjoner. Resultatlikhet innebærer at alle skal nå felles grunnleggende standarder, og er en uttalt målsetting i grunnskolen. Svake grupper skal forbedre sin posisjon i forhold til de bedre stilte. Hvilket mål man har som ideal har betydning for hvordan man vurderer om det ønskelige resultatet er nådd. Sjanselikhet er i så måte et svakere mål enn resultatlikhet. Dersom man skal vurdere hvorvidt sjanselikhet er tilstede i utdanning må man se nærmere på hvilke barrierer og hindringer som eksisterer i utdanningssystemet – har alle like muligheter til å oppnå den utdanningen de ønsker, eller er det barrierer som påvirker forskjellig for folk som kommer fra forskjellige samfunnslag? Den norske forskningen, som presenteres i kapittel 3, har vært mest opptatt av i hvilken grad man kan måle forskjellige gruppers deltagelse i utdanningssystemet. Dette innebærer en form for resultatlikhet: dersom de har en deltagelse som er proporsjonal med gruppestørrelsen er likhet oppnådd.

Innenfor kjønnsforskning har det i Norge vært en diskusjon om det som har blitt kalt «Balansefeminismens begrensninger» (Holst 2007). Holst problematiserte og kritiserte antagelsen om at man ikke har oppnådd likestilling mellom menn og kvinner før like mange kvinner som menn velger for eksempel ingeniørutdanning. En slik feminisme, balansefeminismen, tar ikke hensyn til at menn og

¹ Lesere som er interessert i en diskusjon av hvordan forskjellige teorier om utdanningsvalg kan testes og har blitt testet henvises til Fekjær (2009).

kvinner velger ulikt på grunn av ulike preferanser, og at resultatet kan bli skjevt selv om sjanselikheter er til stede. En tilsvarende diskusjon *kan* man tenke seg omkring sosial bakgrunn også. Det at forskjellige grupper eller klasser er ulikt representert på forskjellige områder i utdanningssystemet kan tenkes å være et utslag av forskjeller i preferanser. I så fall har man sjanselighet, men ikke resultatlighet. Forståelsen av hva som er likhet og ulikhet, rettferdig og urettferdig, har betydning for hvordan man skal innrette utdanningssystemet. Jencks (1988) skiller mellom fem forskjellige rettferdighetsprinsipper i utdanning. *Lik fordeling* innebærer at alle får like mye, eller det vi til nå har kalt resultatlighet. *Moralistisk rettferdighet* viser til at alle blir belønnet ut fra interessen de viser, uavhengig av evner. *Svak humanisme* vil si at utdanningssystemet eller læreren forsøker å korrigere for sosiale skjevheter – man skal ikke unngjelde for et oppvekstmiljø man ikke er skyld i. *Sterk humanisme* vil si at man forsøker å korrigere for alle skjevheter, både sosiale og biologisk betingede. *Utilitarisme* vil si at man arbeider for å stimulere til maksimal læring gjennom at alle, uavhengig av bakgrunn og utgangspunkt, må konkurrere om resultatene, altså et rent meritokratisk system. Avhengig av hva slags rettferdighetsprinsipp man ser på som det rette vil man fordele ressursene meritokratisk, kompensatorisk eller likt.

Selv om man i den empiriske forskningen har vært mest opptatt av det som kan måles (og i og med at litteraturen som her kommenteres er valgt ut nettopp fordi den måler), betyr ikke det at man ikke har vært opptatt av hvilke barrierer som finnes, altså av sjanselikheter. For det første er det mange artikler som tar utgangspunkt i at det kan finnes barrierer, for eksempel i måten studiefinansieringssystemet er bygget opp, og tester hvorvidt dette slår ut skjevt for forskjellige grupper (se avsnitt 3.1.7 for sammendrag av artikler om dette temaet). For det andre er det også bidrag som forsøker å lage empiriske mål på et samfunns grad av åpenhet og lukkethet, blant annet gjør Hjellbrekke og Korsnes (2006a) dette i sin bok «Sosial mobilitet», omtalt i avsnitt 3.1.1. Forfatterne lager et mål på «sosial fluiditet», som angir graden av åpenhet i det norske samfunnet (og finner at det norske samfunnet ikke har utviklet seg i en åpnere retning de siste femti år). Men slike mål må nødvendigvis basere seg på aggregerte resultater. Holst sier at «Balansefeminismens primære normative enhet er gruppen. Rettferdighet defineres som «resultatlighet» i betydningen 'likhet i fordelinger på gruppenivå'» (side 14). Samtidig sier Holst: «ubalanse på gruppenivå indikerer ikke nødvendigvis ufrihet på individnivå, uansett omstendigheter» (side 14-15), det kan godt hende at ubalanse på gruppenivå skyldes helt legitime forskjeller i preferanser på individnivå. Hvis man kan trekke en parallell mellom oppmerksomheten som har vært rettet mot kjønn i utdanning og oppmerksomheten som rettes mot sosial bakgrunn, er det viktig å ha Holsts innvendinger med seg også i diskusjonen om sosial ulikhet i utdanning. Ujevn fordeling av mennesker med forskjellig sosial bakgrunn i utdanningssystemet kan være et resultat av strukturelle (og formelle) hindringer for forskjellige grupper, men kan også være et resultat av ulikheter i preferanser og vurderinger. Dette vil være på linje med sosial posisjonsteori, men ikke kulturteori, slik det ble diskutert i avsnitt 2.1. Viktigheten av å arbeide empirisk for å finne ut hva som forklarer utdanningsvalg, i stedet for å kun beskrive empiriske mønstre blir tydelig når man ser det opp mot spørsmålet om hva som forstås som likhet i utdanningssystemet.

2.3 Hvordan måle ulikhet?

Det finnes altså grunnleggende spørsmål å diskutere i selve forståelsen av ulikhet. Også på temaet hvordan man skal måle sosial ulikhet er det uenighet, og denne er mer eksplisitt. Særlig Hellevik (2003) har kritisert bruken av såkalte loglineære mål, som er den vanligste fremgangsmåten i analyser av ulikhet i utdanning og endring over tid. Hans hovedpoeng er at dette (langt i fra) er den beste måten å måle ulikhet i utdanningssystemet på. I og med at han diskuterer egenskapene og fortolkningen av forskjellige statistiske analyseteknikker er dette en ganske komplisert debatt som det ikke er rom for å gjengi i sin helhet her. Kort fortalt kan man si at man i *loglineær* analyse ser på *oddsen* (sjansen) for å ha en bestemt verdi. En odds er forholdet mellom sannsynligheten for å ha en bestemt verdi på en variabel og sannsynligheten for ikke å ha denne verdien. Når man sammenligner forskjellige grupper er det da vanlig å se på forholdet mellom odds i to grupper, og dette kalles *odds*

ratio. Denne brukes igjen til å beregne blant annet den *logistiske regresjonskoeffisienten*^[1], som er det vanligste brukte målet på sammenheng som brukes i publikasjonene som er gjennomgått i denne rapporten. For en grundigere gjennomgang av loglineære mål vises det til Hellevik (2003) og litteraturen som gjennomgås der.

Alternativet, som Hellevik argumenterer for, er at man bruker *lineære* mål, som i lineær regresjonsanalyse. Ved å bruke lineære mål er man opptatt av forskjellen mellom andelen som har eller ikke har en egenskap (for eksempel har eller ikke har en utdanning). Denne *proporsjonsdifferansen* viser dermed forskjellen i sannsynlighet vi har mellom enheter med ulik verdi på en uavhengig variabel.

Helleviks kritikk er omfattende, og tar opp forskjellige tema. Det viktigste poenget er at man ved å bruke loglineær analyseteknikk ikke tar hensyn til at andelen som faktisk har eller tar høy utdanning har steget. Dette gjør at man ikke får frem at andelen som tar høyere utdanning har steget i alle sosiale lag, bare at det stadig er slik at personer fra høyere sosiale lag har høyere sannsynlighet for å ta høyere utdanning enn personer fra lavere sosiale lag. Høyere utdanning har dermed blitt mer representativ sammenlignet med befolkningen. Dette fanges ikke opp ved bruk av loglineær analyse. Loglineære mål kan fortolkes som relativt likt forholdet mellom to sannsynligheter (proporsjonsdifferansen) når proporsjonene er små, men ikke når forekomsten av et fenomen er langt større. Andelen som tar høyere utdanning har vært økende og har etter hvert fått en stor forekomst. Når man bruker loglineære mål i analyse av forskjellige gruppers deltagelse i høyere utdanning finner man dermed en stabil skjev rekruttering til høyere utdanning over flere tiår. Bruk av mål som tar hensyn til hvordan andelen som faktisk tar høyere utdanning har endret seg, som f.eks. deltakelsesratio (forholdet mellom andelene som har høy utdanning i to grupper) viser derimot at ulikheten stadig synker. Dette skyldes som nevnt at den sosiale sammensetningen i gruppen med høyest utdanning blir langt mer representativ over tid, selv om den statistiske sammenhengen mellom sosial bakgrunn og utdanning er stabil. Bruken av loglineær analyse i forskningen på ulikhet i utdanning tar altså ikke hensyn til forskjellen mellom statistisk sammenheng og ulikhet, og blander sammen målene på dette, hevder Hellevik.

Kritikken er komplisert, og har ikke fått særlig stor gjennomslagskraft. Hjellbrekke & Korsnes (2006/2012), nevner Helleviks kritikk om at man i ulikhetsforskning ofte blander sammen statistisk sammenheng med statistiske mål på sosial ulikhet, og de nevner også hans mer statistisk-tekniske kritikk. Hjellbrekke & Korsnes avslutter sin korte presentasjon med å si at de ikke skal ta stilling til debatten, og at Helleviks kritikk har hatt begrenset internasjonal gjennomslagskraft.

Uansett hvordan man vurderer Helleviks kritikk retter han oppmerksomheten mot et viktig spørsmål i diskusjonen om ulikhet i høyere utdanning: Hvordan kan man si at ulikheten øker når antallet som tar høyere utdanning har vokst eksplosivt (detaljerte tall for dette refereres i avsnitt 3.1.1, særlig i Aamodt og Stølen (2003) sitt bidrag) de siste femti år? Nesten halvparten av ungdomskullene i dag søker seg til høyere utdanning. Kan man da hevde at man ikke har like muligheter for alle til å ta høyere utdanning? Og at ulikheten øker?

2.4 Hvordan måle sosial bakgrunn/klasse?

Den viktigste uavhengige variabelen for å måle ulikhet i utdanning er sosial bakgrunn. Dette omtales og operasjonaliseres på forskjellige måter: klasse, sosial bakgrunn, sosial klasse, kulturell og økonomisk kapital er de mest vanlige begrepene, og ofte er innholdet overlappende. Begrepene peker ofte tilbake til forskjellige teorier².

Røttene til analyse av sosial ulikhet går tilbake til Marx og Weber. En marxistisk forståelse av klasser har som utgangspunkt at det finnes tre klasser, og disse er definert ut fra sitt forhold til

^[1] Den logistiske regresjonskoeffisienten er den naturlige logaritmen til forholdet mellom to odds.

² Denne fremstillingen av klasseteori bygger på Birkelund (2010), men mange av kapitlene i boken «Klassebilder» (Dahlgren & Ljunggren 2010) anbefales for en introduksjon til temaet.

produksjonsmidlene. Det er kapitalistklassen som eier produksjonsmidlene og som ansetter folk til å arbeide for seg. Arbeiderne, derimot, eier ikke annet enn sin arbeidskraft, og selger den til den som vil kjøpe. Småborgerskapet er selvsysselsatte og eier dermed sine egne produksjonsmidler, men ansetter ikke andre til å arbeide for seg. En slik tredeling finner man igjen hos moderne klasseteoretikere, og særlig i arbeidene til John G. Goldthorpe (1980) og Erik Olin Wright (Wright 1985; 2005) de internasjonalt kanskje mest kjente moderne marxistisk orienterte klasseteoretikerne. Disse to har i stor grad bygget videre på Webers videreutvikling av Marx' klasseteori, der han er mer opptatt av å definere klasser ut fra arbeidsmarkedstilknytning. For å unngå at størsteparten av befolkningen havner i arbeiderklassekategorien har man forsøkt å videreutvikle klassebegrepet med å legge til mellomliggende klasser (serviceklassen), og også operert med forskjellige klassemodeller.

Empiriske analyser basert på tilnærminger nevnt ovenfor vil basere seg på å sortere folk inn i den klassen de «hører hjemme». En slik tilnærming har blitt kritisert av flere, særlig av Grusky (Grusky & Sorensen 1998; Grusky & Weeden 2001). Grusky er opptatt av at klassisk, marxistisk-inspirert klasseanalyse grupperer sammen folk i en kategori de ikke føler eierskap til, det ligger for eksempel ingen mulighet for en mobilisering av serviceklassen. I stedet må forskningen basere seg på «real classes», altså de kategoriene som folk føler seg hjemme i, og for Grusky innebærer dette i stor grad yrker. Dette er en viktig distinksjon mellom forskningsbidrag i denne rapporten – noen baserer seg på klassemodeller som er inspirert av klassisk klasseanalyse, mens andre bruker yrke som variabel for å forklare sosial reproduksjon. Noen artikler (blant annet Hansen & Mastekaasa (2006) i avsnitt 3.1.2) tester eksplisitt forskjellen mellom disse to tilnærmingene.

En annen måte å måle sosial bakgrunn på finner man i tilnærminger som er inspirert av kulturteori, altså først og fremst Bourdieu (Bourdieu 1984; Bourdieu & Passeron 1977). Bourdieu utførte selv mange empiriske analyser, og de viktige begrepene i hans teori, økonomisk og kulturell kapital, og hans operasjonaliseringer, er i stor grad videreført. Økonomisk kapital måles gjerne i foreldrenes samlede inntekt, mens kulturell kapital gjerne er operasjonalisert på mer fantasifulle måter. En vanlig kombinasjon er å bruke for eksempel foreldres utdanning og antall bøker i hjemmet som et samlet mål på kulturell kapital.

Bruken av svært forskjellige måter å måle sosial bakgrunn på gjør at det i noen grad er vanskelig å sammenligne resultater fra de forskjellige bidragene. I analysene er det forskjellige varianter av foreldrenes klasse, utdanningsnivå eller kapitalsammensetning som brukes som et mål på individenes sosiale bakgrunn. Sosial bakgrunn er operasjonalisert på svært forskjellig vis, og i liten grad er det mulig å trekke sammenligninger på tvers.

2.5 Litteratursøk

For å gjøre prosjektet mulig å gjennomføre innenfor de tids- og økonomiske rammer som er tilgjengelige (prosjektet er gjennomført på ett månedsverk delt på alle tre forfatterne) måtte det gjøres en tydelig avgrensning av hva slags litteratur som skulle inngå i oversikten. I samråd med oppdragsgiver ble det foreslått å begrense oss til kvantitative norske forskningsbidrag fra de siste ti årene, som undersøker sosial bakgrunn som en forklaringsvariabel for problemstillinger knyttet til deltagelse i høyere utdanning i Norge. Dette innebærer også resultater fra forskningsprosjekter som er avsluttet de siste ti årene, inklusiv doktorgradsarbeider og masteroppgaver innen prosjektene, og arbeider fra sentrale institusjoner innen utdanningsforskning (som SSB og NIFU). Arbeidene trenger altså ikke si noe om endring i seg selv, men kan si noe om situasjonen på et gitt tidspunkt.

Litteratursøkene som ligger til grunn for denne rapporten ble gjennomført med bistand fra biblioteket ved NIFU. Søk ble gjennomført i norske og internasjonale forskningsdatabaser på blant annet stikkordene «sosial ulikhet», «mobilitet», «høyere utdanning», «reproduksjon», «utdanningsvalg», «social stratification», «mobility», «higher education» og «SES» (mye brukt forkortelse for socio-economic status internasjonalt). Alle funn ble avgrenset til å skulle være publisert de siste ti år, og ha empiriske diskusjoner og funn som omhandlet norske forhold. I tillegg til dette gikk vi også gjennom nettsidene til Statistisk Sentralbyrå og andre norske forskningsmiljøer for å finne eventuelle relevante

publikasjoner. Vi gikk også gjennom publikasjonslistene til flere store norske forskningsprosjekter som var avsluttet de siste ti årene, og inkluderte både master- og hovedfagsoppgaver og doktorgradsavhandlinger fra disse i gjennomgangen. Beslutningen om å ta med hoved- og masteroppgaver, som ofte ikke inkluderes i litteraturgjennomganger, ble gjort med bakgrunn i at det ofte er i disse man finner de spesifikke studiene av enkeltgrupper innen utdanningsystemet. I tillegg anså vi prosjektdeltagelsen, altså at oppgavene ble skrevet som en del av større forskningsprosjekter der studenter samarbeider med etablerte forskere, som en kvalitetssikring. Totalt satt vi igjen med en liste med om lag 200 potensielle publikasjoner etter denne gjennomgangen. Etter en første gjennomgang av publikasjonene, der vi luket ut alle som ikke benyttet seg av kvantitative metoder eller av andre grunner ikke skulle være med i gjennomgangen, satt vi igjen med 75 publikasjoner som tilfredsstilte inklusjonskriteriene. Publikasjonslisten ble delt i tre, og alle forskerne gjennomgikk hver sin del. Ut fra referansene i disse bidragene ble også noen publikasjoner lagt til, og etter denne gjennomgangen satt vi igjen med 51 relevante eller delvis relevante publikasjoner. Disse tekstene ble beskrevet i et excel-ark med tittel, forfatter, type tekst, tidsperiode (data), utdanningsgruppe-/nivå, forskningsspørsmål, data og analysemåte, teoritilfang, hovedkonklusjon, stikkord og hvem som hadde lest teksten (se vedlegg for liste over publikasjoner med stikkord, fullstendige referanser er presentert i litteraturlisten). I tillegg ble det skrevet et skriftlig sammendrag av tekstene. Disse er presentert i kapittel 3, organisert tematisk på bakgrunn av stikkordene og etter utgivelsesår.

3 Litteraturgjennomgang

3.1 Sammendrag av tekster

I dette kapitlet presenteres litteraturen vi har gjennomgått. Tekstene er ordnet under forskjellige temaområder. I noen grad kan tekstene høre under flere områder, for eksempel handler noen tekster om frafall blant minoriteter (kontrollert for sosial bakgrunn). Hører de da hjemme under «minoriteter» eller «fracfall»? Og skal studier av rekruttering til doktorgrad høre inn under studier av enkeltgrupper, eller tar det opp mer overordnede tema? I disse tilfellene har vi vurdert hvilket tema teksten er viktigst for, og plassert sammendraget av teksten under den overskriften.

3.1.1 Endring over tid – det store bildet

Aktuell utdanningsstatistikk. Gjennomstrømning i utdanningssystemet 1989-1997. Utgivelse i serien «Aktuell utdanningsstatistikk» nr 1/2000

Forfatter: Statistisk Sentralbyrå (2000)

Hovedfunnet i denne publikasjonen er at sosial bakgrunn spiller en rolle for gjennomføring og fullføring av videregående opplæring, men elever med lav sosial bakgrunn som påbegynner allmennfag gjennomfører omtrent like ofte som elever med høy sosial bakgrunn. Det er forskjeller i sosial bakgrunn i type høyere utdanning, det vil si mellom de som har kort og lang høyere utdanning og prestisjestudier. Over tid har det blitt stadig færre som har lav sosial bakgrunn, på grunn av at stadig flere tar høyere utdanning, men de som har lav sosial bakgrunn i dag er trolig enda mer ressursvake enn før. Færre av de som fullførte allmennfaglig utdanning i 1992, og som hadde foreldre med grunnskoleutdanning, var registrert i høyere utdanning mellom 1992 og 1997 enn det som var tilfelle blant de som hadde foreldre med lang høyere utdanning. Fra grunnskolekullet 1989 var det i 1997 registrert at 6 av 10 med foreldre med lang høyere utdanning hadde gjennomført en type høyere utdanning. For det samme kullet var det 1 av 10 med grunnskoleutdanning. Forskjellene mellom disse sosialgruppene, dersom vi ser på de som gikk ut av allmennfaglig linje i 1992, er enda høyere. Kun 25 prosent av den høyeste sosialgruppen (foreldre med lang høyere utdanning) hadde ikke gjennomført noen form for høyere utdanning, mens det samme gjaldt 50 prosent av den laveste sosialgruppen (foreldre med grunnskoleutdanning). SSB påpeker også at i avgangskullene fra grunnskolen som sammenliknes i rapporten, synker andelen elever med foreldre med grunnskoleutdanning kraftig over tid. I 1989 var det omtrent dobbelt så mange elever med foreldre med grunnskoleutdanning som foreldre med lang utdanning, mens i 1994-kullet var det flere elever med lang høyere utdanning enn grunnskoleutdanning. SSB skriver (s 5) at: Endringer i den sosiale bakgrunnen til elevmassen fører til at elevgruppen med foreldre med høyere utdanning blir mindre eksklusiv, elitepreget og homogen, mens det er grunn til å tro at den reduserte gruppen av elever med foreldre med grunnskoleutdanning blir en mer enhetlig og ressursfattig gruppe etter hvert.

Aktuell utdanningsstatistikk. Valg av høyere utdanning. Utgivelse i serien «Aktuell utdanningsstatistikk» nr 8/2001,

Forfatter: Statistisk Sentralbyrå(2001)

I denne publikasjonen anvendes registerdata fra årene 1979/80, 1989/90 og 1999/2000 for å undersøke rekruttering til 12 utvalgte utdanninger/utdanningsgrupper innen korte og lange høyere utdanninger, samt prestisjestudier. Av korte, høyere utdanninger er følgende representert: sykepleier, førskolelærer, høgskoleingeniør og allmennlærer (de tre førstnevnte er treårige utdanninger, mens allmennlærerutdanningen er en 4-årig høgskoleutdanning). Av lange høyere utdanninger er følgende grupper representert: humaniora på hovedfagsnivå, samfunnsfag på hovedfagsnivå og realfag på hovedfagsnivå. Av prestisjestudier er følgende representert: Juridiske fag, medisin, sivilagronom, økonom og sivilingeniør, og det er en rent deskriptiv publikasjon. Alle analyser er enkle (krystabeller/frekvenser). Det er ingen formell konklusjon eller diskusjon i teksten, men hovedpoengene er følgende: Andelen studenter med lav sosial bakgrunn har økt i høyere utdanning, men andelen studenter med høy sosial bakgrunn har økt mer, derfor har sosiale forskjeller i rekruttering til høyere utdanning likevel økt fra 1979/80, 1989/90 til 1999/2000. Individuer med lav sosial bakgrunn tar dessuten oftere kort høyere utdanning (sykepleie, førskolelærer, høgskoleingeniør), mens individer med høy sosial bakgrunn oftere tar lang høyere utdanning. Denne trenden vokser og blir mer tydelig for hvert tiår. I tillegg har en stadig mindre andel av studentmassen som tar prestisjefulle studier foreldre med lavere utdanning. Det er i 1999/2000 mest homososial rekruttering (at barn velger den samme utdanning som sine foreldre) til utdanninger som tradisjonelt har hatt stor prestisje, innflytelse og status (medisin, jus og sivilingeniør). Det er "en entydig trend at den største andelen av de uteksaminerte [i prestisjestudiene] har bakgrunn fra en familie hvor minst en av foreldrene har samme utdanning" (s 7-8). Både i 1979/80 og 1989/90 opplevde de fleste nyutdannede kandidatene i denne studien oppadgående sosial mobilitet; det vil si at den utdanningen de hadde gjennomført var høyere enn den utdanning deres foreldre har.

Vekst i utdanningssystemet

Per Olaf Aamodt & Nils Martin Stølen (2003)

Artikkelens tema er den sterke veksten i høyere utdanning de siste 50 årene, med hovedvekt på å drøfte utviklingen de siste 20 årene (1980- og 1990-tallet). Datagrunnlaget er statistikk fra SSB. Studenttallet i Norge har økt kraftig, fra ca 80 000 i 1980 til 200 000 i 2000, og da er utenlandsstudentene ikke medregnet. Antallet studenter ved høgskoler har vokst i hele perioden, mens antallet studenter ved universitetene var stabilt, ca 40 000, frem til slutten av 1980-tallet, da det økte som følge av økt tilstrømning til høyere utdanning pga svakere konjunkturer og økt arbeidsledighet. I den samme perioden har også antallet kvinner i høyere utdanning økt, fra å utgjøre 47,5 % i 1980 til 59,4 % i 2001. Artikkelen tar også for seg sosiale forskjeller i rekruttering til høyere utdanning. Forfatterne bruker fars høyeste utdanning som indikator på sosial bakgrunn, og ser på studiefrekvensen for de som var 19 år i 1985, 1990 og 1998 ved å sammenligne de som har en far med bare grunnskole og en far med høyeregradsutdanning fra universitetet. De finner at ved 22 års alder hadde 25 % av 1985-kullet begynt i høyere utdanning, mens tilsvarende tall for 1990- og 1998-kullet er henholdsvis 35 % og 45 %. Blant de med lav sosial bakgrunn er forskjellene mellom kullene større, ca. 15 % av 1985-kullet, 20 % av 1990-kullet og 26 % av 1998-kullet hadde begynt i høyere utdanning ved 22 års alder. Med andre ord er det veldig store forskjeller i studietilbøyelighet etter sosial bakgrunn, men det er også endring over tid og det gjelder fremfor alt de som har lav sosial bakgrunn. Samtidig er det der den største muligheten for økning finnes, siden studietilbøyeligheten var på et relativt lavt nivå i utgangspunktet.

Equity in education- Country analytical report, Norway

Vibeke Opheim (2004)

Denne NIFU STEP rapporten, som er skrevet for OECD, har som mål å analysere likhet (equity) i utdanning i Norge. Educational equity defineres som "...an educational and learning environment in

which individuals can consider options and make choices throughout their lives based on their abilities and talents, not on the basis of stereotypes, biased expectations or discrimination." Det teoretiske rammeverket hentes fra verditeori, kulturteori og sosial posisjonsteori, men det diskuteres også ulike typer barrierer: institusjonelle (f.eks. dead-end-veier i utdanningssystemet), økonomiske barrierer (både egne og offentlige), sosiale og kulturelle barrierer (både innenfor og utenfor utdanningskonteksten), og motivasjonsmessige barrierer (ytre/indre motivasjon + push og pull). I analysene brukes registerdata, og måletidspunktet for de aktuelle utdanningstrinnene er 1982, 1992, 1997, 2002. Analysene inkluderer alle utdanningsnivåer fra grunnskole til universitetsnivå, og er ikke spesifisert på enkeltutdanninger. Det vises stort sett bare til gjennomsnittlige forskjeller mellom ulike grupper på sannsynligheten for å gå til forskjellige typer utdanningsvalg. Tabellene viser prosent og absolutte tall. Resultatene viser at det er barn av høyt utdannede foreldre som har størst sannsynlighet for å ta studiespesialisering, og at det også er disse som har størst sannsynlighet for å ta høyere utdanning (de har høyere sannsynlighet for det enn barn med lav sosial bakgrunn som går studiespesialisering). Det er ingen klar tendens til at dette forholdet har endret seg fra 1982 til 2002. Individuer som har høyt utdannede foreldre har større sannsynlighet for å fullføre videregående utdanning og høyere utdanning enn barn av foreldre med lavere utdanning. Resultatene viser at det er større frafall fra yrkesløp enn studiespesialiserende løp i videregående, og at det er en sterk effekt av sosial bakgrunn på frafall i videregående. Forskningen er sprikende angående hvorvidt individer med lavt utdannede foreldre har høyere drop-out rate i høyere utdanning enn individer med høyt utdannede foreldre, og det diskuteres hvorvidt dette kan skyldes hvilke utdanninger som inkluderes i analysene. Noe forskning viser at betydningen av sosial bakgrunn for rekruttering til høyere utdanning har sunket siden 1980-tallet, men at reduksjonen hovedsakelig har funnet sted i høyskolesektoren og i de kortere utdanningsprogrammene, ikke de de lange prestisjefulle universitetsutdanningene. Individuer med lav sosial bakgrunn har noe høyere arbeidsledighetsrate og noe lavere lønn etter å ha tatt høyere utdanning enn individer med høy sosial bakgrunn. Forfatteren understreker at til tross for at Norge har en politikk som skal sikre «equity in education», så eksisterer det flere utfordringer. Disse utfordringene kan være relatert til policy (for dårlig) eller hvordan utdanningssystemet er strukturert. I diskusjoner er hovedsakelig policyimplikasjonene som drøftes, og i mindre grad strukturutfordringene.

Sosial mobilitet

Johs. Hjellbrekke og Olav Korsnes (2006 – ny utgave 2012).

Boka er en gjennomgang av teorier og forskning på sosial mobilitet. Kapittel 5 er viet utdanning, og det er dette kapittelet som blir referert her. Målsettingen med kapittelet er å drøfte typiske mobilitetsbaner og hindringer for mobilitet som finnes i Norge. Analysene er gjort på data fra Generasjonsdatabasen til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD), kohortene født 1950, -55, -60, -65, -70, og -75. Forfatterne bruker mobilitetstabeller og oddsrater for å se på endringer over generasjoner, og hvilken sosial mobilitet som har funnet sted, og i hvilken retning. De ser på alle grupper, alle utdanningsnivåer i kohortene fra 1950 til 1975. Boka har en relativt omfattende gjennomgang av ulike teorier om sosial mobilitet, fra Marx og Weber og oppover, gjennom funksjonalistiske forklaringer på opprettholdelse av samfunnsstruktur gjennom 30-, 40- og 50-tallet, til mer kritiske tilnærminger på 60- og 70-tallet og senere. De diskuterer også generelle utdanningssosiologiske tilnærminger. Det argumenteres for at utdanningssosiologiske problemstillinger har fått for lite plass i sosiologien. Mye plass brukes også på det som kan kalles grunnlagsproblemet innen forskning på sosial bakgrunn, nemlig hvordan man skal måle sosial bakgrunn, og om det kan måles på en måte som gjør sammenlignende studier meningsfullt. I kapittelet om utdanning diskuteres de strukturelle endringene som har påvirket utdanningssystemet i perioden som studeres, og dette bygger opp under et annet begrep som er viktig: strukturell og relativ mobilitet. Dette handler om i hvor stor grad mobilitet kan sies å være et utslag av strukturelle endringer (i utdanningssystemet), eller hvorvidt det faktisk viser til et samfunns åpenhet.

Kapittelet om utdanning tar først opp noen generelle tall om utdanning, og hvordan utdanningssystemet har vokst: tidlig på 50-tallet var det færre enn 6000 studenter totalt i høyere utdanning i Norge, mens dette har 50-doblet seg frem til 2000-tallet, med mer enn 300 000 i den

samla universitets- og høyskolesektoren. På starten av 60-tallet var 66 % av attenåringene på vei ut i arbeid, mens 90 % av attenåringene var under utdanning i 2005. Veksten i utdanningssystemet er altså formidabel. Men har disse strukturelle endringene ført til et åpnere samfunn, der flere har sjansen til å delta i utdanningssystemet? Flere arbeider av Marianne Nordli Hansen trekkes fram som viktige bidrag som diskuterer reproduksjon innen høyere utdanning i Norge (noen av bidragene hennes faller også inn under avgrensningene i denne rapporten og er presentert separat). De oppsummerer funnene med at sosial bakgrunn hadde mest å si for om man går videre etter den obligatoriske skolegangen, men sosial bakgrunn hadde også en effekt utover dette. For det første ga høy sosial bakgrunn høyere sannsynlighet for å velge en lengre utdanning, og videre var det også slik at sosial bakgrunn hadde sammenheng med inntekten etter at utdanningen var fullført: jo høyere sosial bakgrunn, jo høyere lønn i de første årene - særlig i de "harde fagene" jus og økonomi. I sine egne analyser viser Hjellbrekke og Korsnes hvordan utdanningsnivået har økt sterkt, men at åpenheten i utdanningssystemet først og fremst gjelder de korte universitets- og høyskoleutdanningene (2-4 år). Blant de som har nådd et høyere utdanningsnivå enn sine fedre har de fleste gått til disse utdanningene. Reproduksjonen er med andre ord sterkest på toppen av utdanningshierarkiet (og har forsterket seg i perioden.)

Dersom man ser på endringer mellom kohortene født 1955-59 frem til kohortene født 1975-79, er det mest slående funnet at det er en stabilitet i den totale mobiliteten (figur 3.1). Den totale mobiliteten øker fra 75,5 % til 77,8 %, noe som må sies å være en svært liten endring. Det er også tydelig at den totale utflytting fra de laveste utdanningskategoriene (folkeskole/ungdomsskole) øker mer enn utflyttingen fra de to høyeste kategoriene (som er så å si stabile).

	TOTAL MOBILITET	Total utflyt fra fars utdanningsnivå					
		Folkesk./ ungdomsskule	VGS 1-2 år	VGS yrk.fag 3 år +	VGS allm.fag 3 år +	Univ./ høgsk., lågare nivå	Univ./ høgsk., hogare nivå
Fødde 1955-59	75,5	81,8	67,8	82,7	85,6	57,4	68,0
Fødde 1960-64	77,9	86,8	72,9	79,6	82,0	59,3	64,0
Fødde 1965-69	78,7	89,3	77,4	78,0	83,1	56,5	62,8
Fødde 1970-74	78,3	91,1	81,0	75,9	85,1	54,4	60,8
Fødde 1975-79	77,8	92,7	82,9	73,8	83,5	56,2	62,8
Alle kohortar	77,1	86,0	75,2	78,2	84,3	56,3	63,5

Figur 3.1. Total mobilitet, og total utflyt fra hvert utdanningsnivå, alle kohortar og for kvar kohort. Prosent. Hentet fra Hjellbrekke og Korsnes 2012: 125.

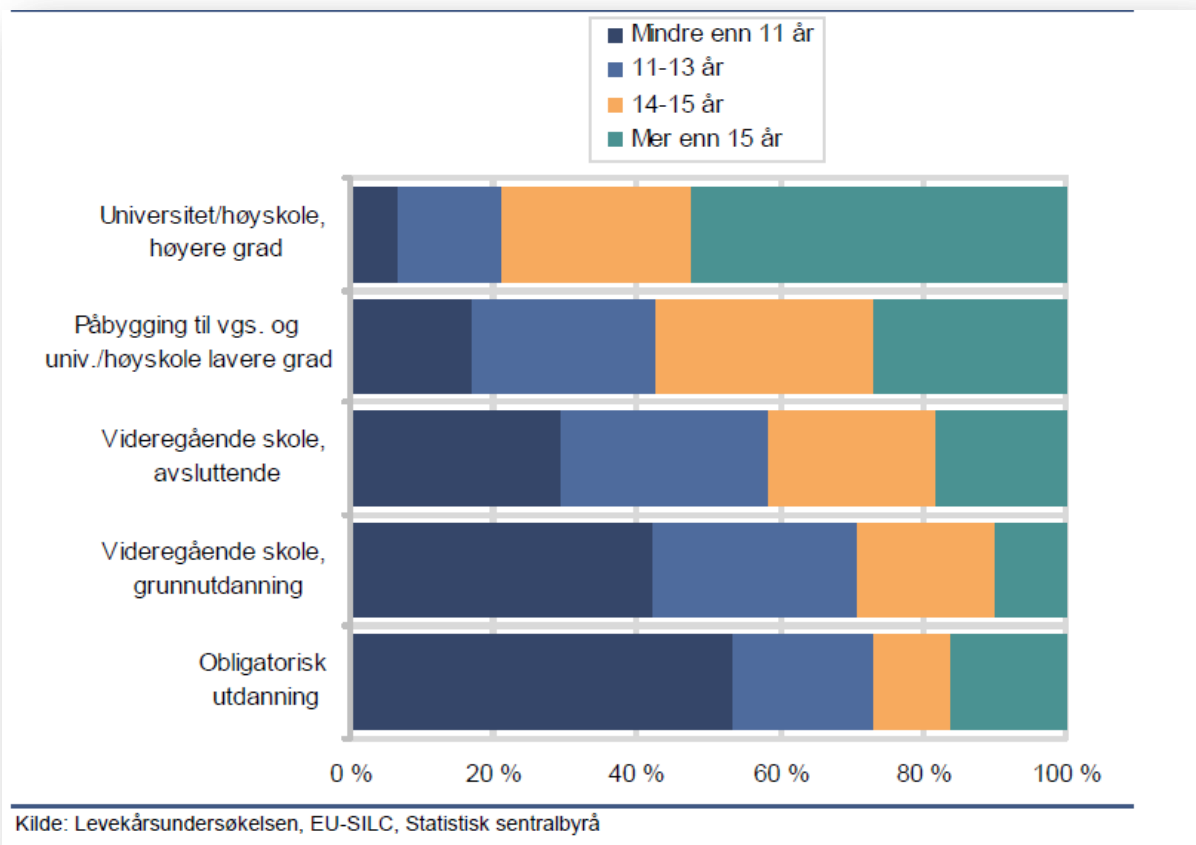
I motsetning til i Frankrike, der den såkalte utdanningsfluiditeten (åpenheten i utdanningssystemet) har økt med 20 % fra 1953 til 1993, har den i Norge vært *størst* for kohorten født i 1955, for så å bli redusert med 4-5 % for 1960- og 1965-kohortene. I 1970-kohorten, i følge Hjellbrekke og Korsnes, er fluiditeten 10 % mindre enn for 1955-kohorten. For 1975-kohorten øker fluiditeten noe, men fortsatt er den 6 % lavere enn for 1955-kullet. Forfatterne konkluderer dermed med at selv om utdanningssystemet har økt eksplosivt har den relative ulikheten holdt seg stabil eller økt svakt. Forfatterne påpeker avslutningsvis at dette også har en geografisk dimensjon (de sentrale fylkene har et høyere utdanningsnivå enn distriktene) og også en etnisitetsdimensjon, slik det også diskuteres i Silje Noack Fekjærs kapittel som omtales for seg. I kapittel 7, som omhandler rekruttering til de norske elitene, avlegges også utdanningssystemet en visitt. Tidlige norske studier, på 50- og 60-tallet, viste en sterk tendens til sosial reproduksjon innen eliteprofesjoner som jus, medisin og de øverste delene av embetsverket. Igjen viser Hjellbrekke og Korsnes til Marianne Nordli Hansens forskning, og hennes funn om at dersom familien er rik på både økonomisk og kulturell kapital er sannsynligheten for at

sønnen starter på en eliteutdanning 35 %, men dersom familien har lite økonomisk og kulturell kapital er sannsynligheten 5 %.

Sosial arv - utdanning, yrke og materielle kår

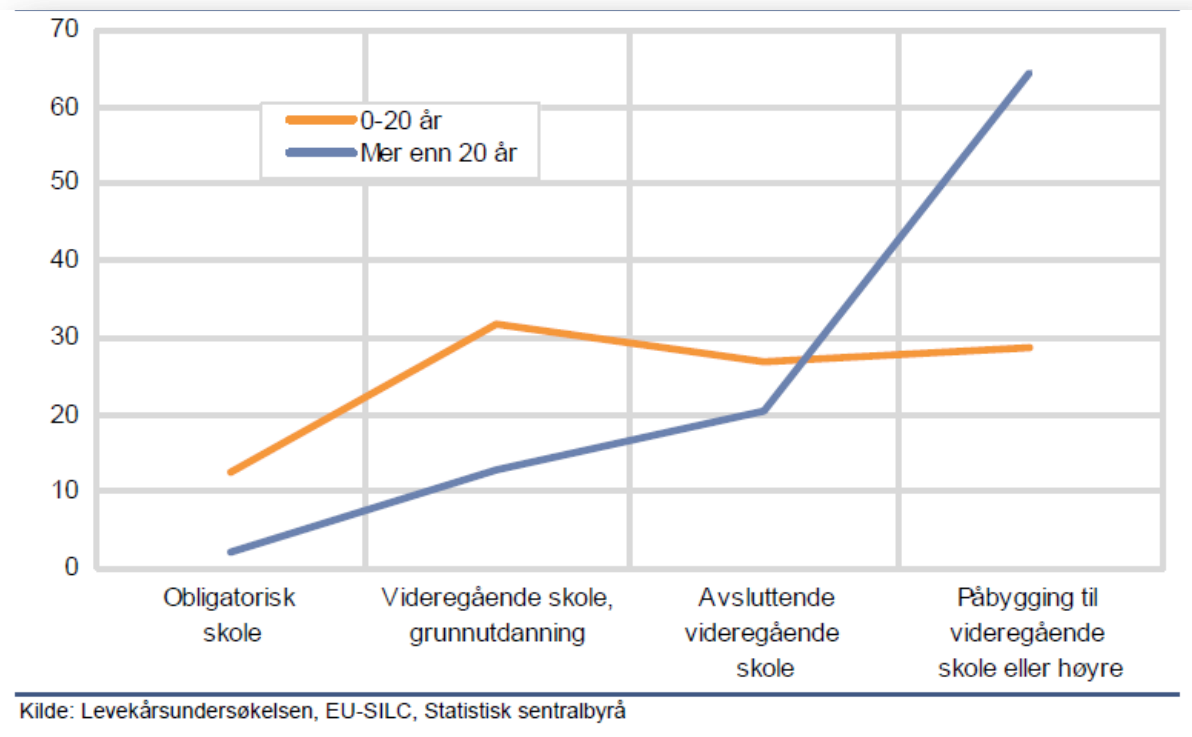
Jan-Petter Sæther (2009).

Denne SSB-rapporten har som hovedtema overføring av den sosiale arven - holdninger og adferd - mellom generasjoner. I hvilken grad er det sammenheng mellom foreldre og barn når det gjelder utdanning, yrke, økonomiske problemer og trygdebruk? Analysene baserer seg på Levekårsundersøkelsen fra 2005, påkoblet registerdata som beskriver forskjellige kjennetegn ved respondentene. Krysstabellanalyser og logistisk regresjon brukes for å se på sannsynligheten for forskjellige utfall. Analysene er ikke avgrenset til et bestemt trinn, men ser på utdanningsopptak hos et utvalg på 6012 personer. Det legges ikke noe spesifikt teoretisk perspektiv som grunnlag for analysene, men de er basert på foreliggende forskning og empiriske studier. De relativt detaljerte analysene peker klart mot at utdanning går i arv. Når far har mer enn 15 års utdanning, har 73 prosent av barna utdanning ut over avsluttende videregående skole. Når fars utdanning er 14-15 år er synker andelen til 62 prosent, og når fars utdanning er 11-13 år – utdanning med antall år som grunnutdanning og avsluttende videregående utdanning – er andelen 47 prosent. Når far har mindre enn 11 års utdanning er andelen av barn med utdanning ut over videregående skole 29 prosent (figur 3.2.).

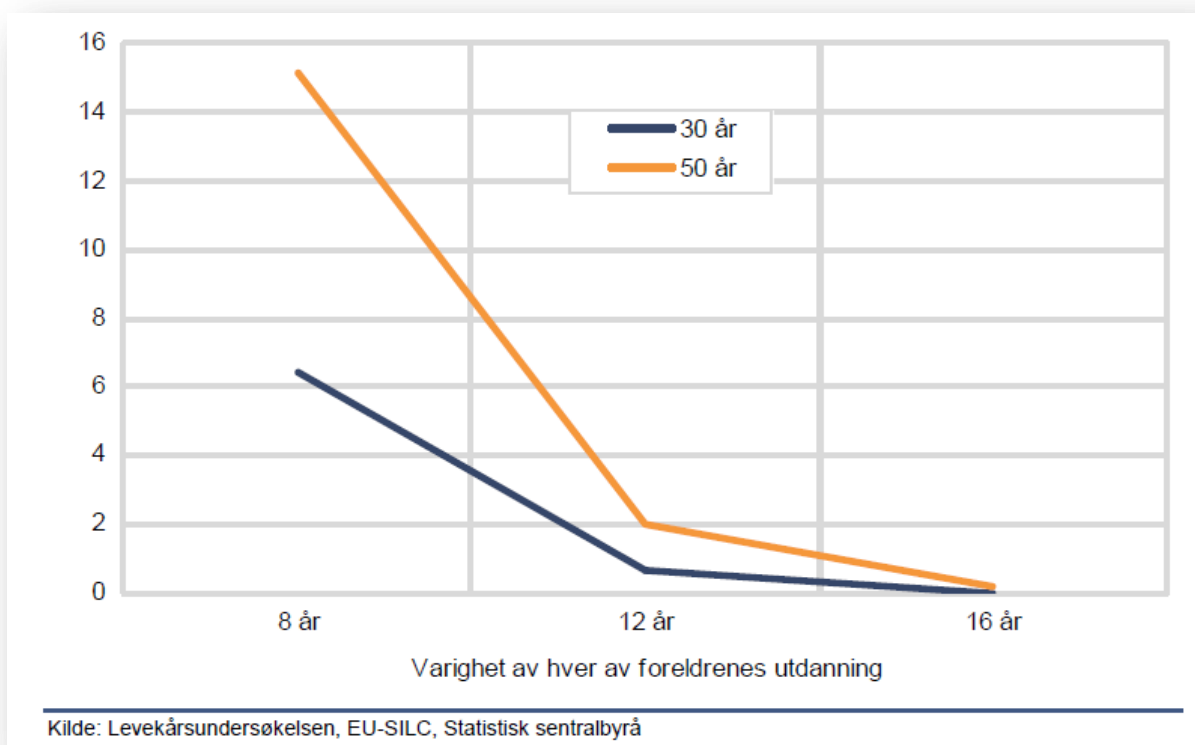
Figur 3.2. Utdanningsnivå etter fars utdanningsnivå i antall år. Prosent. Hentet fra Sæther 2009: side 39.

Analysene viser også at det er en svært liten andel foreldre som har barn med grunnskole som høyeste utdanning når foreldrene har en samlet utdanning på mer enn 20 år – bare 2 prosent. Blant foreldre med samlet utdanning på mindre enn 20 år er det godt og vel fem ganger så stor andel, 13 prosent, som har barn med bare grunnskole. 33 prosent av foreldrene med lav samlet utdanning (20 år eller mindre) har barn med grunnutdanning fra videregående skole som høyeste utdanning, mens 16 prosent av foreldrene med mer enn 20 år samlet utdanning har barn med bare grunnutdanningen. 27 prosent av foreldrene med lav utdanning har barn med videregående skole som høyeste utdanning – her har 20 prosent av foreldre med mer enn 20 års barn med avsluttet videregående skole som høyeste utdanning. 65 prosent av foreldrene med mer enn 20 års samlet utdanning har barn med utdanning ut over videregående skole. Andelen foreldre med kortere utdanning har mindre enn halvparten av dette – om lag 29 prosent (figur 3.3).

Figur 3.3. Sammenhengen mellom eget utdanningsnivå (etter kategori) og foreldrenes samlede utdanning, regnet i antall år (estimat). Prosent. Hentet fra Sæther 2009: side 12.

Godt og vel 50 prosent av de som har oppgitt at far er leder eller politiker har mindre enn 11 års utdanning. Disse har likevel antakelig høy realkompetanse, og antakelig god kjennskap til karriereveier og utdanningsveier. For de som oppgir at far er i akademisk yrke, har far i overveiende grad langvarig utdanning sammenlignet med de øvrige gruppene i figuren. De multivariate logistiske analysene viser at det er svært få med bare obligatorisk utdanning som høyeste utdanning når både far og mor har langvarig utdanning – det vil her si 16 år for hver av foreldrene. Den beregnede sannsynligheten, eller andelen, er under 1 prosent både når alderen er 30 år og 50 år. Det er også få som bare har obligatorisk utdanning når foreldrenes utdanning er 12 år, det vil si på nivå med fullført videregående skole eller gymnas, under 1 prosent når respondenter er 30 år, og 2 prosent når respondenter er 50 år. Når begge foreldrene har grunnutdanning - 8 år – er andelen med grunnutdanning vesentlig høyere. Med "referansealder" 30 år er det vel 6 prosent som har obligatorisk utdanning som høyeste utdanning, og for "referansealder" på 50 år er det godt og vel 15 prosent som bare har obligatorisk utdanning (figur 3.4).

Figur 3.4. Andel med kun obligatorisk utdanning i prosent etter foreldrenes utdanning – et regneeksempel basert på logistisk regresjon med fars og mors utdanning og respondentens alder som forklaringsvariable. Hentet fra Sæther 2009: side 12.

Datamaterialet indikerer derfor at lav utdanning har hatt en tendens til å bli reproduisert når foreldrene har lav utdanning, men forskjellen mellom de to aldersgruppene i regneeksemplet indikerer at dette slår ulikt ut for yngre sammenlignet med eldre. Det kan antakelig tolkes slik at det er stadig flere blant de med foreldre med lav utdanning som tar mer enn obligatorisk utdanning sammenlignet med tidligere. Effekten av at mor har høy utdanning er sterkere enn når far har høy utdanning sammenlignet med lavere utdanning – effekten er to til tre ganger sterkere for de regresjonsmodellene som er brukt her. Dette gjelder de isolerte effektene av henholdsvis mors og fars utdanning. Det er en relativt sett liten andel foreldre der mor har høyere utdanning enn far.

En av tre tar høyere utdanning

Per T. Tuhus (2010).

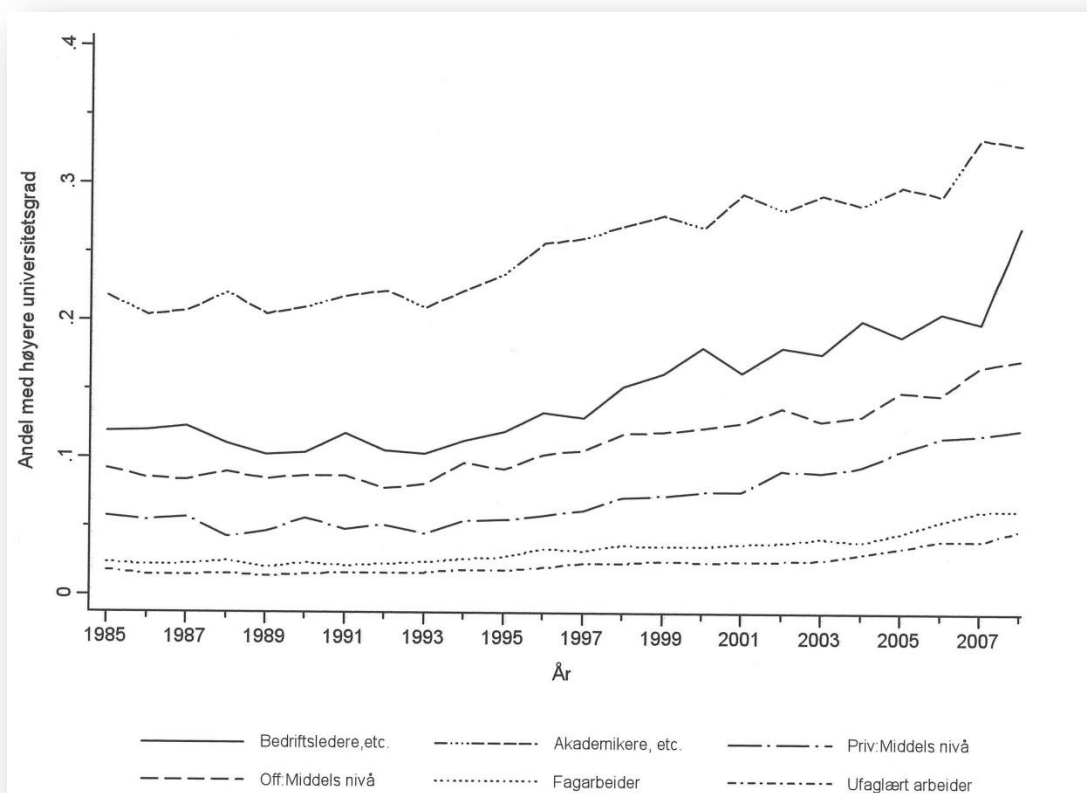
Denne artikkelen fra Samfunnsspeilet til SSB er en kort gjennomgang av registerdata. Det viktigste funnet for denne rapporten er at i 2009 varierte andelen studenter som tar høyere utdanning i aldersgruppen 19-24 år fra 58 prosent blant de som har foreldre med lang høyere utdanning, til 14 prosent hos de med foreldre med grunnskoleutdanning.

Klassereisen – mer vanlig i dag?

Marianne Nordli Hansen og Øyvind Nicolay Wiborg (2010).

I dette kapittelet diskuteres om klassereiser - sosial mobilitet - har blitt mer vanlig i dag enn det har vært de siste 30-40 år, på bakgrunn av offentlig uttalte målsetninger om at utdanningssystemet skal være åpent for alle. For å analysere dette ser forfatterne på alle som har tatt høyere utdanning i perioden 1975-2008, og får ut andelen som tar forskjellig typer utdanning eller ikke, år for år. Det diskuteres ikke teori om de individuelle valgene (ta utdanning eller ikke), men forskjellige

klasseinndelinger diskuteres, og analysene baseres på en Bourdieu-inspirert inndeling etter økonomisk og kulturell kapital (utdanning og inntekt). I artikkelen diskuteres både inntekt, klassemessig mobilitet og utdanning, men det er utdanningsdelen som gjengis her. Først ser forfatterne på sannsynligheten for ikke å fullføre videregående utdanning. Andelen som ikke har fullført høyere utdanning synker i alle klasser i denne perioden (1975-2008), selv om andelen generelt sett øker noe fra 1997. Forskjellen mellom gruppene minker også: prosentdifferansen mellom barn av arbeidere og barn av akademikere var på midten av 70-tallet ca 60, mens den på starten av 2000-tallet var på rundt 35. På høyere utdanning vises det først til tidligere forskning, som viser at foreldres inntekt har stor betydning for hva barna tar av utdanning, og er økende fra og med kullene født på midten av 60-tallet og framover, stikk i strid med målsetninger om utjevning. Dette gjelder særlig de høyere utdanningsnivåene. Deretter går forfatterne over til å vise hvordan andelen som tar høyere utdanning har endret seg over tid, på bakgrunn av foreldrenes sosiale bakgrunn. (figur 3.5).

Figur 3.5. Andel 30-åringar med høyere universitetsgrad etter klassebakgrunn. Fra Hansen og Wiborg 2010: 208.

I slutten av perioden 1975-2008 er det om lag 5% av ufaglærte arbeidere og fagarbeidere som tar høyere utdanning, mens det i starten er ca 2,5 %. Blant akademikerbarna er det i starten av perioden omlag 20 % som tar høyere utdanning, mens det er omlag 30 % på slutten av perioden. Veksten er altså mye større blant de med høy sosial bakgrunn enn blant de med lav sosial bakgrunn.

Two Paths to Inequality in Educational Outcomes : Family Background and Educational Selection in the United States and Norway

Liza Reisel (2011)

I denne artikkelen undersøkes det ved hvilke overganger i utdanningssystemet individer med ulik sosial bakgrunn (i Norge og USA) ender sine utdanningskarrierer. Det teoretiske rammeverket trekker

på rasjonelle valg-teori, tesen om relativ risk aversjon/statusoppretholdelse, status-quotesen/aversjon for oppadgående sosial mobilitet (social promotion), habitus/kroppsliggjøring og sour-grapes/selvseleksjon. Bruker registerdata fra Norge og NELS-data (National Educational Longitudinal Study, en amerikansk panelstudie som følger elever fra grunnopplæring og gjennom utdanningssystemet) fra USA, for individer som i en alder av 15-17 år påbegynte videregående utdanning i 1994. Data går frem til 2006. I artikkelen påpekes det at Norge og USA har temmelig ulike utdanningssystemer (Norge har utdanninger som er relativt like i status og fokuserer på gratis utdanning, mens USA har flere åpne høyere utdanningsinstitusjoner, men store forskjeller i pensum og status mellom institusjonene, og utdanning koster penger) og at det er interessant å finne ut om ett av systemene er bedre egnet til å minimere betydningen av sosial bakgrunn for høyere utdanning. Resultatene tyder på at det ikke er tilfelle: Individer med foreldre som har høyskoleutdanning eller høyere har omtrent like store fortrinn med hensyn på sannsynligheten for å fullføre college innen 11 år etter å ha påbegynt videregående opplæring i Norge og USA. Sorteringen av unge med lavere sosial bakgrunn til lavere utdanningsnivåer skyldes imidlertid ulike prosesser i de to landene. I Norge henger det sammen med delingen av videregående skole i et yrkesløp og et studiespesialiserende løp. Allerede her ender utdanningsløpet til mange norske barn med lavere sosial bakgrunn, fordi de går en yrkesrettet videregående-linje. I USA har de ikke et slikt todelt videregående løp, og dessuten er det få jobber for de som kun har videregående utdanning, så her skjer sorteringen noe senere i utdanningsløpet. Flere med lavere sosial bakgrunn påbegynner høyere utdanning, men en del faller fra underveis, trolig på grunn av økonomiske kostnader tilknyttet det å studere. Analysene viser at inntekt har en større sammenheng med fullføring av høyere utdanning i USA enn i Norge, men at i begge land synker betydningen av inntekt desto lengre ut i utdanningsløpet individet har kommet.

3.1.2 Studier av enkeltgrupper

Rekruttering til sivilingeniørstudiet: Endring eller stabilitet? En analyse av fødselskullene 1960-1971 med vekt på sosial bakgrunn, kjønn og bosted.

Vibeke Opheim (1999)

Hovedoppgaven undersøker rekrutteringen til sivilingeniørutdanningen for fødselskullene 1960-1971, med utgangspunkt i registerdata som omfatter 10 % av befolkningen, og om denne har endret seg over tid. I oppgaven brukes primært logistisk regresjon for å undersøke sannsynligheten for å begynne på sivilingeniørutdanning, mens lineær regresjon blir brukt til å analysere alder ved studiestart for 1970-kullet. Oppgaven tar utgangspunkt i teorier som kan forklare utdanningsvalg: verditeori, kulturteori og sosial posisjonsteori. Varianter av disse brukes også for å forklare forskjeller etter kjønn og geografisk bakgrunn. Sosial bakgrunn blir målt ved foreldres utdannings- og inntektsnivå. Generelt viser studien at rekrutteringsmønsteret er preget av stabilitet, selv om andelen av et kull som begynner på sivilingeniør øker over tid opprettholdes rekrutteringsmønsteret både for sosial bakgrunn, kjønn og geografisk bakgrunn. Sivilingeniører er en skjevrekrutert gruppe ved at det er flere fra høyere sosiale lag som velger denne utdanningen, men det er ingen kjønnsforskjell i denne skjevrekutteringen: kvinner og menn på sivilingeniørutdanning er like når det gjelder sosial bakgrunn. Men sannsynligheten for å ta sivilingeniørutdanning øker når familiens økonomiske ressurser øker, dvs. jo høyere inntekt foreldrene har desto større er sjansen at barnet velger å bli sivilingeniør. I tillegg ser oppgaven også på forskjeller mellom studenter som velger å begynne direkte på sivilingeniørutdanning, og de som går via en utdanning som høgskoleingeniør. Den førstnevnte gruppen inneholder flere studenter med høy sosial bakgrunn. Dette kommer også til syne ved de som kommer fra lavere sosial lag begynner på sivilingeniørutdanning noe senere enn de som kommer fra høyere sosiale lag.

I de beste familier? En studie av rekrutteringen til jus og medisinstudiet for fødselskullene 1960-1971

Lotte Grepp Knutsen (2001)

Temaet for denne hovedoppgaven er rekruttering til jus og medisin. Oppgaven har fire problemstillinger:

1. Har foreldres inntekt, utdanningslengde og -type større betydning for rekrutteringen til jus og medisin enn for andre utdanninger?
2. Har foreldres inntekt, utdanningslengde og -type ulik betydning for rekrutteringen til jus og medisin?
3. Har betydningen av foreldres inntekt, utdanningslengde og -type endret seg over tid?
4. Har bosted betydning for rekrutteringen til jus og medisin?

Oppgaven bygger på registerdata over 10 prosent av kullene som er født 1955 til 1975, og i analysene benyttes multinomisk logistisk regresjon. Resultatene viser at rekrutteringen til jus og medisin er sosialt skjevere enn til andre utdanninger av tilsvarende lengde. Sannsynligheten for å studere jus og medisin øker med økt inntekt og høyt utdanningsnivå hos foreldrene. Begge utdanningene har innslag av egenrekruttering (barn velger samme utdanning som mor/far), og denne er sterkere på jus enn på medisin. Effekten av foreldres utdanning på rekrutteringen til jus og medisin har ikke endret seg over tid, men effekten av inntekt på rekrutteringen til jus er viktigere for de yngre kullene enn for de eldre.

Utdannet eller bare dannet? En studie av rekrutteringen til høyere grads studier ved Det historisk-filosofiske fakultet

Elisabeth Sandberg (2001)

Denne hovedoppgaven studerer rekrutteringen til Det historisk-filosofiske fakultet (HF), eller humaniora i perioden 1981 til 1996, både den sosiale rekrutteringen til fakultetet sammenlignet med alle andre utdanninger på tilsvarende nivå og den interne rekrutteringen på fakultetet, ved å skille mellom rekrutteringen til utdanningsfag (de som undervises i skolen) og dannelsesfag (alle andre HF-fag). Oppgaven tar utgangspunkt i registerdata over universitetskandidater på høyeregradsnivå som har blitt ferdige i perioden 1981-1996, og analyserer dataene ved hjelp av logistisk regresjon. Som teoretisk grunnlag brukes teorier om sosial rekruttering: verditeori, kulturteori og sosial posisjonsteori, og dessuten trekkes også teorier om kjønntypiske valg inn i analysene. Sosial bakgrunn måles både ved å bruke en klassemodell (Hansen 1995) men også med utgangspunkt i mors/fars utdanningsnivå og -type. Resultatene viser at ungdom fra lavere sosial lag, samt de som kommer fra akademiske hjem har høyere sannsynlighet for å studere ved HF, mens de som har foreldre som er ansatt i privat sektor har lavere sannsynlighet for å studere der. Over tid har sannsynligheten økt for at de fra høyere sosial lag velger å ta en grad ved HF. Blant de som er studenter ved HF har de fra høyere sosiale lag større sannsynlighet for å velge dannelsesfag, sammenlignet med undervisningsfag. Kvinner har høyere sannsynlighet enn menn for å velge å studere ved HF, men forskjellen er stabil over tid.

Matte på middagsbordet. En analyse av rekruttering til realfag med vekt på sosial bakgrunn og kjønn.

Trude Tonholm (2003)

Hovedoppgaven tar for seg rekruttering til realfag, det vil si matematiske og naturvitenskapelige fag, ved norske universiteter og høgskoler. Problemstillingen fokuserer på om det er en sammenheng mellom foreldre og barns studievalg for studenter på realfag, og om dette har endret seg over tid. Er den sosiale rekrutteringen til matematiske og naturvitenskapelige fag annerledes for kvinner enn for menn? Kan sosiologiske teorier forklare den synkende interessen for realfag? Oppgaven tar

utgangspunkt i flere typer teori. En er «valgteori», Gambettas (1987) argumentasjon om at studenters handlinger kan tolkes som uttrykk for «push», at de blir dyttet i den retningen, eller «pull», at de selv velger å gå i den retningen. Men Tonholm trekker også veksler på klasseteori og teorier om forskjeller mellom harde og myke fag, og hvilken effekt det har på kvinners søkning til realfag. Resultatene indikerer at jo høyere utdanningsnivå foreldrene har, desto større er sannsynligheten for å velge realfag fremfor andre fag, og sannsynligheten øker særlig mye dersom foreldrene har utdanning innen realfag. Fars utdanning betyr mest for menn, mens mors utdanning betyr mest for kvinner. De med høy sosial bakgrunn har høyere sannsynlighet for å velge realfag sammenlignet med ingeniørfag, og dette gjelder også for studenter med minoritetsbakgrunn. I løpet av 1980- og 90-tallet har kvinner fått økt sannsynlighet for å velge realfag, mens menn har fått lavere sannsynlighet for å gjøre det studievalget.

Talenter og lesehester. En studie av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av utdanning på det matematisk-naturvitenskapelige fakultet.

Christian Fosen Wisløff (2003)

Hovedoppgaven undersøker rekruttering til matematiske og naturvitenskapelige fag (MN), og sammenligner denne med rekrutteringen til HF, SV, jus, medisin og siv.ing, med utgangspunkt i ferdige kandidater. I analysene benyttes multinomisk logistisk regresjon, som muliggjør å undersøke rekrutteringen til de ulike fakultetene samtidig. I tillegg undersøkes den interne rekrutteringen til MN og der skilles det mellom «talentfag», som er matematikk og fysikk, og «lesefag» som er de andre fagene ved MN. Det teoretiske utgangspunktet er Bourdieus teori om utdanningssystemets reproduksjon, og dette blir operasjonalisert ved å bruke foreldres utdanningslengde og -type samt inntekt. Resultatene indikerer at kandidater med høy sosial bakgrunn har høyere sannsynlighet for å ta medisin eller jus, sammenlignet med MN, mens det derimot ingen systematiske forskjeller mellom MN og de andre fakultetene. For studenter som studerer ved Det matematisk naturvitenskapelige fakultet er det slik at studenter med høy sosial bakgrunn oftere tar hovedfag i matematikk eller fysikk, dvs. talentfag, sammenlignet med hovedfag biologi, kjemi, biokjemi, geologi eller geografi.

Sosial ulikhet blant sosial- og siviløkonomer

Håvard Helland (2004)

Doktorgradsavhandlingen til Helland ser på sosial ulikhet i utdanning, og sammenligner sivil- og sosialøkonomer, for å bidra med kunnskap om makt og eliter i Norge. Både sivil- og sosialøkonomer har vært innflytelsesrike grupper i etterkrigstiden: siviløkonomer besitter i stor grad ledende stillinger i næringslivet mens sosialøkonomer har inntatt ledende posisjoner i offentlig sektor. Helland anlegger et bredt teoretisk tilsnitt, et statusgruppespektiv. Datamaterialet er basert på registerdata og omfatter alle som har avlagt hovedfagseksamen eller embetseksamen i sosialøkonomi ved et universitet, og siviløkonomer fra NHH i perioden 1981 til 1996. Problemstillingene som analyseres er relatert til retningsvalg i høyere utdanning, karakterer og sosial ulikhet på arbeidsmarkedet. Hovedfunnene i avhandlingen er at sosial bakgrunn påvirker utdanningsvalg og akademiske prestasjoner (karakterer), sosial bakgrunn og utdanningsresultater (grad) påvirker hvor man havner i yrkeslivet og sosial bakgrunn, utdanning og hvor man finner arbeid (sektor) påvirker inntekten. Analysene av retningsvalg i høyere utdanning peker i retning av sosial reproduksjon, fremfor alt ved at barn velger samme type utdanning som foreldrene. Med andre ord velger barn av sosialøkonomer å bli sosialøkonom, mens barn av siviløkonomer blir siviløkonom. Det er også skiller mellom de som har foreldre som arbeider i næringslivet og de som har foreldre som er høyere offentlige funksjonærer eller akademikere. Den førstnevnte gruppen velger oftere å bli siviløkonom. Sannsynligheten for å velge å bli siviløkonom fremfor å bli sosialøkonom øker med foreldrenes inntekt, og i følge Helland er dette i overensstemmelse med antakelse om at man ønsker å opprettholde familiens sosiale status. Foreldrenes statusgruppetilhørighet har mye å si for hvilke karakterer sosialøkonomene oppnår, men lite å si for siviløkonomenes karakterer. Det er betydelige forskjeller mellom sosialøkonomer og siviløkonomer med tanke på hvilken sektor de blir ansatt i. Sosialøkonomer er ansatt i offentlig sektor og siviløkonomer i privat sektor, og de tendere til å velge samme sektor som deres foreldre var ansatt

i. Gode karakterer reduserer siviløkonomenes sannsynlighet for ansettelse i offentlig sektor, mens for sosialøkonomenene gir gode karakterer økt sannsynlighet for ansettelse der. Foreldres statusgruppetilhørighet har noe betydning for sosialøkonomenes inntektsnivå, men er uten betydning for siviløkonomenes inntektsnivå. Helland hevder at funnet at folk med ulik bakgrunn velger forskjellig utdanningsretning og senere sysselsetningssektor, kan forstås som et uttrykk for at verdier og preferanser er forskjellige i ulike klassefraksjoner og statusgrupper.

Den sosiale rekrutteringen til medisinstudiet

Marianne Nordli Hansen (2005)

Rekrutteringen til medisinstudiet er svært sosial skjev og preges også av en relativt sterk grad av egenrekruttering. Artikkelen reiser spørsmålet om dette er et mønster som er stabilt over tid eller om det har skjedd endringer, sett i lys av endringer i opptakssystemet til medisinstudiet. Datamaterialet er basert på registerdata for kullene som begynte på medisinstudiet i perioden 1980-2003 og kun de som har studert medisin i Norge er inkludert. Analysene viser at det er store sosiale forskjeller i rekrutteringen til medisinstudiet, barn av leger utgjør en betydelig andel studenter rekruttert til medisin i hele perioden, mens barn av foreldre med lav utdanning utgjør den minste gruppen. Det er heller ingen tegn til utjevning i løpet av perioden, til tross for at det har vært endringer i opptakskriteriene over tid. Den sosiale reproduksjonen er stabil. I de videre analysene kontrolleres det også for karakterer og da forsvinner effekten av sosial bakgrunn for alle grupper unntatt legebarna. Dette tyder på at ulikhetene i rekrutteringen til medisinstudiet kan tilbakeføres til karakterforskjeller, men at det selv etter kontroll for karakterer fortsatt er en signifikant effekt av å komme fra en familie med leger. Hansen tolker det at barn av leger har spesielt høy sannsynlighet for å begynne på medisin som at de i større grad enn andre er villige til å bruke kostnadskrevenne strategier, som poengsamling og/eller privatskole, for å komme inn på studiet. En alternativ forklaring er at barn av leger inspireres i sitt utdanningsvalg av sine foreldre, noe som også kan påvises i andre fag. Et tredje alternativ er at ungdom vil unngå sosial degradering, og at det for barn av leger kan oppleves som relativt få andre utdanningsvalg som gir prestisje på tilsvarende nivå.

Rekrutteringen til siviløkonomstudiet i Norge. En kvantitativ undersøkelse av betydningen av sosial bakgrunn over tid.

Mari Wigum Frøseth (2006)

Temaet for denne masteroppgaven er betydningen av sosial bakgrunn for rekruttering til siviløkonomstudiet i Norge. Både forskjeller i rekruttering mellom ulike læresteder som tilbyr siviløkonomutdanning undersøkes, og utviklingen over tid. Fra siviløkonomstudiet rekrutteres mange ledere innenfor privat sektor, og dermed er dette et studium som i større grad enn mange andre studier kvalifiserer for ledende stillinger med høy prestisje, og som til tross for at det er et relativt nytt studium har det raskt fått en sterk posisjon i arbeidsmarkedet. Datamaterialet er registerdata over alle som har fullført siviløkonomutdanning eller studier på hovedfagsnivå (sammenligningsgrunnlag) i perioden 1974 til 2003. Oppgavens hovedfunn er at sosial bakgrunn har stor betydning for sannsynligheten for å velge siviløkonomutdanning fremfor studier på hovedfagsnivå, og at dette har vært stabilt over tid. Analysene viser videre at jo høyere utdanningsnivå foreldrene har desto lavere er sannsynlighetens for at barnet velger siviløkonom, mens sannsynligheten for å ta dette valget øker med foreldrenes inntekt. I tillegg har barn av siviløkonomer større sannsynlighet for å velge siviløkonomutdanning fremfor studier på hovedfagsnivå. Det sosiale rekrutteringsmønsteret til de ulike lærestedene (NHH, BI, Bodø og Agder) viser at det også er sammenheng mellom sosial bakgrunn og valg av lærested. Foreldres utdanningsnivå har sterkest positiv betydning for å velge NHH, mens foreldres inntekt har sterkest positiv betydning for å velge BI. Sannsynligheten for å velge de andre to lærestedene synker med økende utdanningsnivå eller inntekt hos foreldrene. Frøseth konkluderer med at variasjonen i hvilken betydning de ulike målene på sosial bakgrunn har for rekruttering til de ulike lærestedene kan ses som et uttrykk for lærestedenes differensierte status i utdanningssystemet og på arbeidsmarkedet.

Reproduksjon av sosial ulikhet. Er sosial bakgrunn av betydning for valg av utdanningsretning?

Håvard Helland (2006)

Spørsmålet denne artikkelen reiser er om sosial bakgrunn har betydning for retningsvalg i høyere utdanning, dvs. hvilken type utdanning personen velger. Tanken bak er at når stadig flere tar høyere utdanning kan verdien av utdanning inflateres og dermed blir forskjellene mellom hvilken type utdanning man velger viktigere, snarere enn å ha utdanning eller oppnå et spesielt utdanningsnivå. Tidligere forskning på feltet viser at de som kommer fra utdannede familier eller høyere sosiale lag kompenserer for den relative verdi-reduksjonen av utdanning ved å velge de utdanningene med mest prestisje. I likhet med undersøkelser av utdanningsnivå kan utdanningsretning fortolkes innenfor rammen av teorier om sosial reproduksjon: verdsettingsforskjeller, prestasjonsforskjeller og relative aspirasjoner. Datagrunnlaget består av registerdata over alle som har fullført høyeregradsstudier ved et universitet eller ved NHH (siviløkonomer) i perioden 1985 til 1996, og i analysene brukes multinomisk logistisk regresjon. Analysene viser at studenter har en tendens til å velge samme utdanning som sine foreldre, og denne formen for sosial reproduksjon er sterkest for de som går på de tre profesjonsutdanningene jus, medisin og sivilingeniør. De som kommer fra familier uten utdanning har en noe høyere sannsynlighet for å velge siviløkonom eller realfag, sammenlignet med de andre gruppene. Forskjeller i valg av utdanningsretning er mindre etter sosial bakgrunn enn de er etter foreldrenes utdanningsretning. Imidlertid har barn av akademikere og ansatte i offentlig sektor større sannsynlighet for å studere humaniora eller teologi, mens barn av bedriftsledere har klart lavere sannsynlighet for å velge de fagene. Siviløkonom er derimot et fag som barn av bedriftsledere og småborgere oftere velger, mens det ikke er særlig vanlig blant akademikerbarn. Med andre ord ser det ut til at de som kommer fra familier som arbeider i offentlig sektor velger utdanningsretninger som kvalifiserer for den typen jobber, mens de som har bakgrunn i privat sektor velger utdanninger som passer for det. Det er også noen forskjeller etter inntekt, men de er relativt små. Sannsynligheten for å velge jus- eller siviløkonomutdanning øker noe når foreldreinntekten øker, mens det motsatte er tilfelle for realfag og sivilingeniør. Helland finner sosial reproduksjon gjennom studenters valg av utdanningsretning, noe som kan tolkes som at ulike lag verdsetter og rangerer utdanningsretninger forskjellig avhengig av sosial bakgrunn. Analysene påviser også at det er interne forskjeller innad i middelklassen og at en analyse av valg av utdanningsretning dermed må skille mellom de med mye økonomisk kapital (barn av bedriftsledere) og de med kulturell kapital (barn av akademikere) for å få frem alle nyanser i studenters valg av utdanningsretning.

Educational Transitions at Graduate Level. Social Origins and Enrolment in PhD Programmes in Norway

Arne Mastekaasa (2006).

Artikkelen undersøker om sosial bakgrunn spiller en rolle i opptak til doktorgrad/Ph.D i Norge. Dette er formulert i tre hypoteser:

- Hypotese 1 sier at individer med arbeiderklassebakgrunn har lik eller større sannsynlighet til å søke seg til et doktorgradsprogram enn individer med serviceklasse bakgrunn (som er høyere enn arbeiderklassebakgrunn).
- Hypotese 2 sier at det å ha foreldre med doktorgrad øker sannsynligheten for å søke seg til et doktorgradsprogram, men utover dette vil ikke foreldres utdanning ha noen effekt.
- Hypotese 3 sier at det å ha foreldre som jobber innen forskning eller høyere utdanning øker sannsynligheten for å søke seg til et doktorgradsprogram, men det er ingen forskjell mellom brede sosiale klasser utover dette.

For å undersøke dette gjennomføres en to-nivåanalyse med individer som nivå 1 og doktorgradsprogram som nivå 2, og det kontrolleres dermed for forskjeller mellom fagfelt.

Analysemetoden er en event-history analyse, altså undersøkes "risikoen" en person har for å søke seg til et doktorgradsprogram etter at de er ferdige med master eller hovedfag. Datamaterialet består av registerdata over alle i høyere utdanning i perioden 1986-1998. Det teoretiske rammeverket hentes fra Breen og Goldthorpes variant av relative risk aversion theory (RRA), som innebærer at folk er opptatt av å unngå nedadgående sosial mobilitet, men er likegyldige til hvorvidt de får oppadgående sosial mobilitet. Andre har formulert dette på svakere vis, som at mobilitet oppover er mindre viktig enn det å unngå nedadgående sosial mobilitet. Resultatene viser at hypotese 1 må forkastes; de med serviceklasse bakgrunn har noe høyere sannsynlighet for å søke seg til doktorgradsprogram enn de med arbeiderklassebakgrunn, men bare 13-20 % større sannsynlighet. Det å ha minst en forelder med doktorgrad øker sannsynligheten svært mye, de har 48 % større sannsynlighet. Det samme gjelder for om foreldrene jobber med forskning eller høyere utdanning, selv om det er vanskelig å skille effekten av dette fra det å ha doktorgrad (det å ha doktorgrad medfører gjerne at man jobber innen forskning eller høyere utdanning). Den kombinerte effekten av disse to variablene er svært sterk, og medfører en sterk økning i sannsynligheten for å søke seg til et doktorgradsprogram. Når det kontrolleres for om foreldrene har doktorgrad eller er tilsatt i forskning eller høyere utdanning forsvinner effekten av sosial bakgrunn. Når doktorgradsstudentenes tidligere karakterer tas inn, består effekten av å ha foreldre med doktorgrad (selv om denne svekkes) og effekten av å ha foreldre som jobber innen høyere utdanning og forskning. Oppsummert har altså ikke klassesørelighet i seg selv en påvirkning på sannsynligheten til å søke seg til doktorgrad, men det å ha foreldre innenfor høyere utdanning eller forskning, og med doktorgrad, har en klar effekt, også når man kontrollerer for karakterer. Sosial bakgrunn spiller altså en rolle også på det høyeste nivået i utdanningssystemet. Det undersøkes ikke eksplisitt om det har vært en endring over tid, men de innledende analysene, ikke rapportert i teksten, viser at tid, eller år, ikke spiller noen rolle for resultatene av analysene, altså er det lite som peker mot en endring i effekt i noen retning.

Rekruttering til ulike kunstutdanninger. En kvantitativ analyse av betydningen av sosial bakgrunn

Stian Andreassen (2009).

I denne masteroppgaven undersøker Andreassen to typer rekruttering, inn til og ut av ulike kunstutdanninger. Analysene ser på betydningen sosial bakgrunn har, i form av kulturell og økonomisk kapital. Dette er operasjonalisert ved å undersøke foreldrenes utdanningsnivå, foreldrenes inntekt og om foreldrene tilhører kultursektoren (om en eller begge foreldrene henter sin hovedinntekt fra kulturellt arbeid og/eller har en humanistisk estetisk utdanning). Datagrunnlaget for analysene er kunststudentene som er tatt opp ved de to statlige kunsthøgskolene i Bergen og Oslo i perioden 1994 – 2006, men det undersøkes i liten grad om betydningen av de uavhengige variablene endrer seg over tid. Det teoretiske rammeverket er hentet fra det som beskrives som Bourdieus generelle samfunns-teori, med særlig vekt på overføringen av kulturell og økonomisk kapital. I tillegg undersøkes det om det er små, middels eller store forskjeller mellom linjene som tilbys ved kunsthøgskolene. Funnene viser at sosial bakgrunn har ulik betydning for hvilken linje studentene rekrutteres inn til. Den kulturelle kapitalen har større betydning i rekrutteringen inn til skapende linjer, mens den økonomiske kapitalen har større betydning for rekrutteringen inn til utøvende linjer. Den største forskjellen i rekrutteringen mellom de to linjene ligger i studentenes alder. Det er i hovedsak yngre aldersgrupper som rekrutteres til utøvende linjer, mens eldre aldersgrupper i større grad rekrutteres til skapende linjer. Undersøkelsen av endring over tid viser at betydningen av kulturell kapital har holdt seg stabil gjennom tidsperioden, mens betydningen av økonomisk kapital (inntekt) har endret seg over perioden. Effekten av økonomisk kapital var sterkest i midten av perioden, og har altså økt for så å avta igjen (samtidig med innføringen av Kvalitetsreformen, uten at resultatene kan knyttes eksplisitt til denne reformen).

Studievalg i høyere utdanning. En kvantitativ studie av ulike forhold som påvirker nye studenters studievalg ved NTNU høsten 2009, med et spesielt fokus på "elitefag" og "universitetsfag".

Helge Holtskog (2011).

Det overordnede forskningsspørsmålet for masteroppgaven er "Hvilke ulikheter er det mellom studentene med hensyn til sosial bakgrunn, personlige egenskaper, vurderingen av NTNU som studiested og oppfatningen av NTNU som universitet og geografisk rekruttering, til henholdsvis elite- og universitetsfagene ved NTNU høsten 2009?".

Det benyttes spørreskjemadata for førsteårsstudenter ved NTNU i 2009, i alt 4375 studenter ble invitert til å delta. Av disse svarte 2354 på undersøkelsen. Dette gir en svarrespons på ca. 54 %. Det brukes krysstabeller og logistisk regresjon for å undersøke sannsynligheten for visse utvalg (valg av type studie). Resultatene viser at betydningen av fars sosiale bakgrunn er større enn mors for studenter som velger elitefag. Det ser ut til å være en sterkere reproduksjon av sosial bakgrunn innenfor elitefagene enn innenfor universitetsfagene, og resultatene viser en klar tendens til at økende sosial bakgrunn også betyr økende sannsynlighet for å velge elitefag. Resultatene fra analysene viser videre at kvinnelige studenter ikke er mer avhengig av høy sosial bakgrunn for å velge elitefag enn mannlige studenter.

3.1.3 Utenlandsstudenter

Norske studenter i utlandet

Jannecke Wiers-Jenssen (2005)

Artikkelen tar primært for seg bakgrunnen for hvorfor norsk ungdom velger å studere i utlandet, men studentenes bakgrunn vies også noe oppmerksomhet. Dataene som brukes i studien er hentet fra Lånkassens register, samt en Kandidatundersøkelse blant de som har tatt graden sin i utlandet, gjennomført av NIFU i 2002. Undersøkelsen omfatter kandidater utdannet i 1997-1999 innen de fleste høyeregradsstudier, samt sykepleie, fysioterapi og ingeniører på lavere grad. Studien viser at utenlandsstudentene skiller seg fra studenter som studerer i Norge ved at de fordeler noe annerledes på ulike fagfelt. I tillegg er det forskjell på den sosiale bakgrunnen til kandidater utdannet i utlandet og norske kandidater. 67 % av kandidatene utdannet i utlandet har foreldre med høy utdanning, mens det gjelder for 57 % av kandidatene utdannet i Norge, og denne tendensen gjelder for de fleste fagområder. I tillegg er personer fra Oslo-regionen klart overrepresentert blant utenlandskandidatene. Nesten halvparten av kandidatene utdannet i utlandet har foreldre som har bodd i utlandet og de har også ofte foreldre med utenlandsk opprinnelse (hovedsakelig fra vestlige land), og det er også flere av kandidatene som har bodd utenlands tidligere. Dette tyder dermed på at utenlandsstudier til viss grad kan ses som en familietradisjon, og dette stemmer også med funn beskrevet i internasjonale studier.

Den sosiale rekrutteringen til utenlandsstudier - endring over tid

Kari Steenstrup (2010)

Denne artikkelen, basert på en masteroppgave i sosiologi, diskuterer hvordan mønsteret i hvem som studerer i utlandet har endret seg over tid. Resultatene viser at sannsynligheten for å studere i utlandet øker med foreldres utdanningsnivå og foreldres inntekt i alle periodene som studeres (1987-1990; 1990-1993; 1993-1997; 1997-2000), og sammenhengen mellom valg av utenlandsstudier og foreldres utdanningsnivå og inntekt har blitt sterkere i siste periode. Norske myndigheters økte satsing på internasjonalisering av høyere utdanning ser altså ikke ut til å ha hatt noen effekt på den sosiale rekrutteringen til utenlandsstudier. Om det er slik at noe av årsaken til disse forskjellene skyldes sosial ulikhet i tilgjengeligheten av ressurser og muligheter, vil dette være i strid med målene om at alle skal ha gode muligheter til å studere i utlandet, uavhengig av deres sosiale bakgrunn. Økonomiske støtteordninger kan uansett vanskelig utjevne fullstendig sosiale forskjeller i ulike typer familieressurser, hevdes det. Teoritifanget i artikkelen er bredt: Det såkalte *ressursperspektivet* retter

oppmerksomheten mot ressurser i form av foreldres utdanning og inntekt, samt sosial kapital, slik som venner og kjente som har tatt/ skal ta høyere utdanning i utlandet. I *sosialiseringperspektivet* er man opptatt av at foreldres verdier og holdninger til høyere utdanning overføres til barna. Som konkurrerende og supplerende perspektiv til ressursperspektivet diskuteres teorien om rasjonelle valg: personer med høy sosial bakgrunn vil finne det mer nyttig, og dermed mer rasjonelt å velge utdanning i utlandet. Med tanke på sosial posisjon vil de med lav sosial bakgrunn ha oppadgående sosial mobilitet bare når de velger høyere utdanning enn sine foreldre - de trenger ikke utenlandsstudier i tillegg. Også teorien om verdireduksjon av høyere utdanning kan ha noe for seg hevdes det: Det kan tenkes at når stadig flere tar høyere utdanning går det inflasjon i utdanning, og for ungdom med høy sosial bakgrunn holder det da kanskje ikke lenger bare å ta høy utdanning for å unngå sosial degradering (sammenlignet med foreldrene sine). Det å ta høyere utdanning i utlandet kan gi utdanningen ekstra verdi.

Norsk studentmobilitet i et internasjonalt perspektiv

Jannecke Wiers-Jenssen (2011)

Artikkelens hovedtema er at Norge relativt til andre land har mange studenter som tar hele eller deler av graden sin i utlandet, og hva som er årsaker til den store studentmobiliteten. Artikkelen ser også på utenlandsstudentenes sosiale bakgrunn. Dataene som brukes i studien er hentet fra Lånekassens register og den norske delen av en nordisk kandidatundersøkelse fra 2007. Målt etter foreldrenes utdanningsnivå har norske utenlandsstudenter i snitt høyere sosial bakgrunn enn sine medstudenter i Norge, men det er delvis relatert til hvilke fag utenlandsstudentene tar. Det er mye større andel av utenlandsstudentene som tar studieretninger som tradisjonelt rekrutterer ungdom fra høyere sosiale lag, som medisin og økonomi. Men også dersom en sammenligner to studenter innen samme fagfelt som har tatt graden i Norge eller i utlandet har de som har studert i utlandet oftere foreldre med høyere utdanning. Innen økonomiske fag er det ca. 70 % av utenlandsstudentene som har minst en forelder med høyere utdanning, mens det gjelder for 64 % av studentene som studerer det i Norge. For samfunnsfag er forskjellen enda større, omtrent 80 % av utenlandsstudentene har foreldre med høyere utdanning, mens det bare gjelder for 59 % av samfunnsfagsstudenter i Norge. Tilsvarende mønster gjelder også på andre fagområder, som teknologi/naturvitenskap og journalistikk. Generelt er det også slik at de som tar delstudier i utlandet har høyere sosial bakgrunn enn de som tar hele graden i utlandet eller som studerer faget hjemme i Norge. Wiers-Jenssen tolker dette som at det nok finnes økonomiske barrierer for studiemobilitet, til tross for studiefinansieringssystemet, men at det trolig også er kulturelle og sosiale forhold som spiller inn, ved at utenlandsstudier også er relatert til familietradisjoner.

Background and Employability of Mobile vs. Non-Mobile Students.

Jannecke Wiers-Jenssen (2011).

Artikkelen bruker en nordisk kandidatundersøkelse fra 2007, med spørreskjema fra kandidater med master i Business and administration, Science, technology and engineering eller Social sciences i perioden 2003-2006. Kandidatene har enten en full grad fra utlandet, tatt utveksling i løpet av studietiden, eller tatt hele utdanningen fra Norge. Kun data fra de norske kandidatene er undersøkt, og i alt 1555 personer er med i analysene, etter en svarprosent på 46 prosent. Forskningsspørsmålene er om

- 1) Utenlandsstudenter er en gruppe med spesielle kjennetegn?
- 2) Er kandidater med utdanning fra utlandet mer eller mindre vellykkede på arbeidsmarkedet enn andre kandidater?
- 3) Er det forskjeller mellom utenlandskandidater og andre kandidater med tanke på selektivitet og arbeidsmarkedsutfall?
- 4) Kan forskjell i arbeidsmarkedsutfall forklares med seleksjon?

Analysene er bi-, tri- og multivariate analyser (logistisk regresjon), som undersøker sannsynligheten for forskjellige arbeidsmarkedsutfall (lønn, arbeidsledig/tilsatt) for gruppene. Artikkelen bygger mer tidligere forskning enn på et rendyrket teoretisk perspektiv, men bygger inn begreper som «mobility capital», altså mobilitetskapital. Resultatene viser at studentene som tar hele eller deler av utdanningen i utlandet har foreldre med høyere utdanningsbakgrunn enn andre studenter (74 prosent av studenter med grad fra utlandet har foreldre med høyere utdanning, 79 prosent av studenter med deler av utdanning fra utlandet, og 64 prosent av studentene med grad hjemmefra). De har også i langt større grad foreldre med utdanning fra utlandet (40 prosent av studenter med grad fra utlandet oppgir dette, 37 prosent av studenter med deler av utdanningen fra utlandet, mot 24 prosent av studentene med utdanning hjemmefra). De har også i mye større grad bodd i utlandet i mer enn seks måneder tidligere selv (54 prosent av studenter med grad fra utlandet oppgir dette, 44 prosent av studenter med deler av utdanningen fra utlandet, mot 19 prosent av studentene med utdanning hjemmefra.) Utnvekslingsstudentene (med deler av utdanningen fra utlandet) har også høyere karaktergjennomsnitt enn de andre gruppene, også når man kontrollerer for hvilket utdanningsprogram de har gått på. Utenlandsstudenter har noe vanskeligere for å få innpass på arbeidsmarkedet med sin første jobb, mest sannsynlig på grunn av manglende nettverk, og det gjelder særlig de med hele utdanningen fra utlandet. Samtidig er det slik at de med utdanning fra utlandet har noe høyere lønn enn de med utdanning hjemmefra, og dette skyldes at de i større grad jobber i privat sektor. Utenlandsstudentene har også langt høyere sannsynlighet for å jobbe i utlandet enn de som er utdannet i Norge.

3.1.4 Kjønn og sosial bakgrunn

Et kjønnsdelt utdanningssystem

Liv Anne Støren & Clara Åse Arnesen (2003)

Norge har et kjønnssegregert utdanningssystem, ved at kvinner og menn velger ulike utdanninger, og denne artikkelen fokuserer på å beskrive og forklare den horisontale kjønnssegregeringen. Kjønnsforskjellene i utdanningssystemet gjenspeiler stort sett kjønnsforskjellene i arbeidsmarkedet. Dataene kommer fra SSB, og dekker perioden 1980-2001. Forskerne tolker funnene i lys av sosialiseringsteori og teorier om rasjonelle valg. Kjønnssegregeringen starter allerede i videregående skole ved at jenter i større grad enn gutter velger utdanning som er studieforberedende, mens gutter oftere velger yrkesfaglige utdanningsveier. Dermed er det en større andel av jentene som er kvalifisert til å søke opptak i høyere utdanning. I analysene kontrollerer forskerne også for foreldres sosiale bakgrunn, målt ved utdanningsnivå og hvilket fagområde forelderen virker innenfor, men dette har liten påvirkning på effekten av kjønn. Det kan tolkes som at effekten av foreldres utdanning og yrke for tilbøyeligheten til å velge for eksempel teknisk utdanning er tilnærmet lik for jenter og gutter. Imidlertid viser separate analyser for jenter og gutter at ulike faktorer har ulik betydning for jenter og gutter. Foreldrenes utdanning og yrke ser ut til å ha innflytelse på barnas valg av høyere utdanning, men at de går i ulik retning. Men det er to unntak: de som har en mor med yrke knyttet til juss, økonomi eller samfunnsfag øker sannsynligheten for å velge mannsdominert og nøytral utdanning, sammenlignet med kvinnedominert utdanning, for både gutter og jenter. Dersom far har et slikt yrke reduseres sannsynligheten for å velge mannsdominert utdanning sammenlignet med kvinnedominert for både gutter og jenter. Det er også en effekt av om foreldrene har et «mykt yrke» (helse, omsorg, undervisning) på gutters valg: om far har mykt yrke øker tendensen at gutten velger et mykt yrke, men om mor har et mykt yrke velger gutten tradisjonelt. De finner ikke noen effekt av om far har et mykt yrke på jentene, men jenter med en mor med mykt yrke velger sjeldnere en mannsdominert utdanning. Generelt er det slik at høy utdanning hos foreldrene reduserer jentenes tendens til å velge kvinnedominert utdanning. Dersom far ikke har høyere utdanning tenderer guttene til å velge tradisjonelt.

Women's and men's choice of higher education— what explains the persistent sex segregation in Norway?

Liv Anne Støren og Clara Åse Arnesen (2007)

Utgangspunktet for artikkelen er det kjønnssegregerte arbeidsmarkedet i Norge. Spørsmålet er i hvilken grad, og hvordan, foreldres yrke og utdanning, samt individets karakterer fra videregående påvirker kvinners og menns valg av mannsdominert/kvinnedominert/kjønnsnøytral utdanning? Surveydata fra NIFUs kandidatundersøkelse brukes for å undersøke dette. Trekker på en rekke forskjellige teorier: Sosial læringsteori, kognitiv utviklingsteori (sosialiseringsteori) og rasjonelle valg (rolle i familien (barn), komparative fortrinn, statusoppretholdelse, risikovillighet, vurdering av egne evner, forventning om diskriminering på grunn av normbrudd). Resultatene peker på at både jenter og gutter har større sannsynlighet for å velge utradisjonelt dersom far og/eller mor har høy utdanning. Men mors og fars utdanningsnivå har ulik effekt på sønners og døtres utdanningsvalg. Både menn og kvinner har høyere sannsynlighet for å velge mannstypiske utdanninger når mor har høy utdanning. Kvinner har høyere sannsynlighet for å velge kjønnsnøytrale utdanninger når far har høyere utdanning. Men menn har lavere sannsynlighet for å velge mannstypisk eller kjønnsnøytralt når far har høy utdanning (i motsetning til Hansens (1993) funn, men dette kan skyldes at Hansens kohort er født 20 år tidligere + at Hansen brukte registerdata, ikke surveydata). Funnene for kvinner støtter teorien om statusoppretholdelse (rasjonelle valg), i den forstand at både menn og kvinner later til å forsøke å unngå nedadgående mobilitet sammenlignet med foreldrene sine. Funnene gir også noe støtte for sosialisering (sosial læring/kognitiv utvikling), i den forstand at fedre påvirker sønner mer enn mødre gjør (men mødre påvirker ikke døtre mer enn fedre). Forfatterne finner ikke støtte for at barn kopierer samme-kjønn-forelderens yrkessektor, bortsett for blant menn (far "mykt" yrke --> sønn "myk" utdanning). Menn følger oftere komparative fortrinn (dette impliserer at de gjør mer rasjonelle valg enn kvinnene), i den forstand at om de er relativt sett best i matte, har de større sannsynlighet for å velge realfag. Men det fins flere måter å være rasjonelle på, sier forfatterne; det er også rasjonelt å velge yrke av interesse, og av mulighet for å kombinere jobb og familie, samt at det er rasjonelt å prøve å unngå diskriminering (e.l.) som kan følge som konsekvens av å jobbe i et miljø der man er det underrepresenterte kjønn. Et hovedinntrykk av studien, sier forfatterne, er at kvinner og menn fremdeles har temmelig ulike holdninger til hvordan de vil kombinere familie og lønnsarbeid, og at dette ligger bak kjønnsforskjeller i utdanningsvalg.

3.1.5 Frafall i utdanningen

Frafall i høyere utdanning: Hvilken betydning har sosial bakgrunn?

Arne Mastekaasa & Marianne Nordli Hansen (2005)

Artikkelen tar for seg frafall i høyere utdanning i perioden 1977 til 1998. Datamaterialet er registerdata fra SSB sammenholdt med opplysninger fra Samordna opptak og universitetenes studentregistre. De skiller mellom fire typer høyere utdanning: høyskoleprofesjoner, laveregradsutdanning ved universitetet (cand.mag.) høyeregradsutdanning ved universitetet (hovedfag) og profesjonsutdanninger. Den sistnevnte gruppen er relativt heterogen, mens de tre andre er mer homogene grupper. I gruppen "profesjonsutdanninger" inngår sivilingeniør, jus, medisin og odontologi, altså eliteprofesjonene. Dataene analyseres med multinomisk logistisk regresjon. De ser både på avgang fra påbegynt studium og på avgang fra høyere utdanning, og i noen analyser skiller de også mellom de som slutter og overgang til høgskole- respektive universitetsstudier.

De historiske analysene viser at avgangen fra påbegynt studium for laveregradsstudenter ved universitetet har vært omtrent 40 % fra 1977 frem til midten på 1990-tallet, og det var da ingen forskjeller etter om foreldrene har høyere utdanning eller ikke. I samme periode var andel med avgang fra påbegynt studium for høyskolestudenter 20-25 %. Fra midten av 1990-tallet øker frafallet noe i begge typer studier, men det øker mer for studenter på lavere grad ved universitetene som har foreldre uten høyere utdanning, sammenlignet med de som har foreldre med høyere utdanning. Dersom vi i stedet ser på de som slutter i høyere utdanning er bildet mer sammensatt. Det er variasjon

over tid, men ingen generell tendens til at frafallet øker over tid. Derimot er det forskjeller etter sosial bakgrunn, ved at studenter i laveregrads universitetsutdanning som har foreldre uten høyere utdanning har større risiko for å slutte enn studenter i tilsvarende utdanning som har foreldre som har høyere utdanning. Tilsvarende mønster finnes også i høyskoleutdanning, fra 1980-tallet er det slik at studenter med foreldre uten høyere utdanning har en noe høyere risiko for å slutte enn sine medstudenter som har foreldre med høyere utdanning. For både hovedfagsutdanning og profesjonsutdanning er frafallet generelt lavere.

Det samlede frafallet, dvs både de som slutter helt og de som bytter studium, fra både universitetsutdanning på lavere grad og høyskoleutdanning er mellom 40 og 50 % for alle sosialgrupper. Men dersom vi ser på hvor studentene går er det sosiale forskjeller. Blant høyskolestudenter er det omtrent 20 % i alle grupper som går til en annen høyskoleutdanning, mens andelen som går til universitetsutdanning øker jo mer utdanning foreldrene har. Når det gjelder å gå ut av utdanning ser vi det motsatte mønstret: at risikoen for å slutte helt minsker jo høyere utdanning foreldrene har. For studenter på laveregrads utdanning ved universitetene finner vi at sannsynligheten for å bytte til en annen universitetsutdanning øker for de som har foreldre som har tatt høyere utdanning, mens det ikke er noen forskjell mellom de som har foreldre med videregående og de som har foreldre med bare grunnskole. Det er også en sammenheng mellom å gå over til en høyskoleutdanning eller å slutte i høyere utdanning og sosial bakgrunn. Jo høyere utdanningsnivå foreldrene har desto mindre er risikoen for gå over til en høyskoleutdanning eller å slutte i høyere utdanning for studenter som har begynt i en laveregrads utdanning ved universitetet. Når studenter med høy sosial bakgrunn faller fra utdanningen de har begynt på går de ofte fra en høyskoleutdanning til en universitetsutdanning eller en profesjonsutdanning. Studenter med lav sosial bakgrunn derimot går oftere til mindre prestisjefylte studier eller slutter helt i utdanning. Sammenhengene reduseres betydelig dersom det kontrolleres for karakterer, samtidig som de sosiale forskjellene ikke er ubetydelige selv dersom studenter med likt karakternivå sammenlignes.

Should I stay or should I go? En kvantitativ studie av forskjeller i frafall fra høyskolene etter innvandrerbakgrunn

Kjetil Helgeland (2008)

Hovedproblemstillingene for denne masteroppgaven er om det er forskjeller i sannsynlighet for frafall etter innvandrerbakgrunn? Om så er, hvordan kan eventuelle forskjeller oppstå? Det teoretiske rammeverket er basert på John H. Goldthorpes generelle teori om utdanningsvalg og Vincent Tintos teoretiske modell for frafall. Det første teoretiske perspektivet som gjennomgås er Goldthorpes "Rational Action Theory" (RAT) som forklarer forskjeller i rekruttering til høyere utdanning. Det blir argumentert for at rekruttering til høyere utdanning over tid henger sammen med frafall fra høyere utdanning, og at dette perspektivet derfor kan brukes på frafall. Det andre teoretiske perspektivet som brukes er Tintos teori om frafall fra utdanningsinstitusjoner. Det blir argumentert for at tross Tintos fokus på frafall fra den enkelte institusjon, så er perspektivet også interessant i forhold til oppgavens problemstilling. Basert på registerdata viser analysene at etterkommere ikke har høyere sannsynlighet for frafall enn majoriteten, men at innvandrere (personer som selv innvandret til Norge) har det. De viktigste årsakene til dette var forskjeller i valg av studieretning og karakterer fra videregående skole. Både etterkommere og innvandrere har større sannsynlighet for frafall enn majoriteten, ved kontroll for foreldres utdanning og inntekt. Særlig betydningen av foreldres inntekt er sterk for innvandrere og etterkommere, og skyldes at disse gruppene har foreldre som tjener mindre enn majoritetens foreldre. Ved å kontrollere for strukturelle ulemper ble det funnet at både innvandrere og etterkommere hadde lavere frafall enn majoriteten. Konkluderer med at forskjeller i frafall etter innvandrerbakgrunn i modellene delvis kan forklares av at etniske minoriteter i gjennomsnitt har foreldre med lavere inntekt, lavere utdanningsnivå og at de selv har lavere karakterer fra videregående skole.

Social class, cultural capital and departure from higher education before and after the Quality Reform

Ole-Anders Stensen (2009)

Utgangspunktet for denne masteroppgaven i sosiologi er hvorvidt, og i hvilken grad Kvalitetsreformen, sosial klasse og kulturell kapital påvirker avgang fra høyere utdanning. Gruppen som undersøkes er studenter som innen de fylte 26 år startet sine studier innen høyere utdanning ved enten Universitetet i Tromsø, Universitetet i Oslo, Universitetet i Bergen eller NTNU. I analysene brukes registerdata over norske studenter fra institusjonene nevnt over. Hovedfunnet er at forskjeller i avgang fra studiene etter sosial klasse øker fra første til tredje semester. Forfatteren finner imidlertid ingen støtte for at kulturell kapital er fordelaktig med tanke på å unngå avgang fra studiet. Selv etter kontroll for karakterer fra videregående opplæring, er det studenter med foreldre med høy økonomisk kapital som skiller seg ut ved å ha lavere frafall. Kvalitetsreformen viser seg dessuten å ha kun en marginal effekt på avgang generelt, og også avgang sett i sammenheng med sosial klasse. Unntaket er UiO, som opplevde lavere avgangsrater etter Kvalitetsreformen. Det ser ut til at dette skyldes at studentmassen ved UiO er blitt mer selektert etter Kvalitetsreformen, på den måten at studentene i snitt har bedre karakterer fra videregående enn studentene hadde før Kvalitetsreformen, og at høyere karakterer beskytter mot frafall. Funnene gir ikke enhetlig støtte hverken til Bourdieus reproduksjonsteori, eller sosial posisjonsteori, og ingen av de to formene for kapital skiller seg ut som mer viktig enn den andre. Begge teoriene får noe støtte av enkelte funn, mens andre funn ikke gir støtte. Dette er trolig et symptom på kompleksiteten i studiefrafall.

Transfer and Dropout: Different forms of student departure in Norway

Elisabeth Hovdhaugen (2009)

Artikkelen bygger på en retrospektiv survey av kullet som begynte på lavere grad utdanning innen humaniora, samfunnsvitenskap eller realfag ved UiO, UiB eller NTNU høsten 1999, og surveyen ble gjennomført i 2005. Surveyen kartlegger studentenes progresjon gjennom høyere utdanningssystemet og artikkelen fokuserer på to former av frafall: de som forlater lærestedet (transfer/bytting) og de som slutter helt i høyere utdanning (dropout/slutting). I artikkelen brukes binomisk logistisk regresjon for å analysere hvilke faktorer som har innflytelse på bytting respektive slutting, og i analysene brukes tre typer variabler: studentens bakgrunn, studentens utdanningsmål og motivasjon og hvordan studenten selv forholder seg til sitt studium (aktiv/passiv). Analysene viser at 11 % av studentene som slutter gjør det i løpet av det første semesteret, mens det etter fem år er totalt 17 % som har sluttet helt i utdanning. Imidlertid viser studien også at 52 % av studentene som begynte i universitetsutdanning har byttet til en annen institusjon i stedet for å fullføre universitetsutdanningen de begynte på. Med andre ord er bytting et større problem for lærestedene enn slutting, og det er dermed også mer et institusjonelt problem, snarere enn et problem for samfunnet eller individet. Dette mønsteret, at mange studenter bytter lærested og studium underveis i utdanningen er delvis skapt av høyere utdanningssystemet i Norge, ved at det er et liberalt system der kurs tatt ved et lærested kan bli anerkjent og bli en del av en grad ved et annet lærested. Analysene viser at det i stor grad er bakgrunnsfaktorer, fremfor alt sosial bakgrunn og karakterer som kan forklare slutting. Studenter fra utdannede hjem og med gode karakterer fra videregående har mindre risiko for å slutte. Det er kun en svak effekt av motivasjon, ved at studenter som har mål om å ta en grad har mindre risiko for å slutte. Derimot er motivasjon, og hvilket fag studenten har begynt på svært relevant når det gjelder bytting. De som ikke har et klart mål med sine universitetsstudier har mye høyere sjanse for å bytte studiested. Studenter i humaniora og samfunnsfag har høyere risiko for å bytte lærested, men det kan henge sammen med at de kanskje kan bruke deler av det faget de tok på universitet i sin høyskolegrad, eller at universitetsstudiene fungerte som forberedelse til høgskoleutdanningen. Imidlertid viser analysene også at aktive studenter, som stiller spørsmål i timen og som samhandler mye med sine medstudenter har lavere risiko for å både slutte og å bytte lærested. Med andre ord kan det å aktivere studentene mer bidra til lavere frafall ved universitet, og dette er i tråd med tidligere forskning. Mønstrene for bytting og slutting ved norske universiteter er delvis skapt av det høyere utdanningssystemet, og siden det bare er slutting som er relatert til karakterer (og sosial bakgrunn) vil sannsynligvis det å ta opp

færre studenter ha liten effekt på universitetenes utfordring med å få studentene de tar opp til å fullføre graden ved lærestedet. Universitetenes hovedutfordring er at mange studenter bytter vekk fra universitetet i løpet av graden. Men å jobbe med å skape et læringsmiljø som oppfordrer til mer engasjement og aktivitet blant studentene kan bidra til å redusere begge typer frafall.

Do Structured Study Programmes Lead to Lower Rates of Dropout and Student Transfer from University?

Elisabeth Hovdhaugen (2011)

Utgangspunktet for denne artikkelen er å undersøke om Kvalitetsreformen, innført i 2003, har hatt noe effekt på frafall i form av slutting og bytting av studiested. Reformen medførte en rekke endringer i høyere utdanning: ny studiestruktur, nye undervisnings- og evalueringsmetoder samt nytt finansieringssystem, basert på antall fullførte studiepoeng i stedet for opptatte studenter. Et av målene med reformen var å forbedre fullføringsraten, og en måte å gjøre dette på er å redusere antallet som forlater lærestedet før tidlig. Dataene er basert på registerdata for to kohorter av laveregradsstudenter ved universitetene: de som begynte i 1999 og i 2003, og blir analysert ved hjelp av overlevelsesanalyse (forløpsanalyse). Analysene viser at det ikke er noen endring fra kullet før reformen til kullet etter reformen i andel som slutter helt i høyere utdanning, men det er en reduksjon med omtrent 5 prosentpoeng i andelen som bytter studiested. Dette kan være en effekt av reformen, gjennom at de nye og mer strukturerte programmene reduserer antallet valg studentene må ta og gir studentene bedre informasjon, både om hva studiet deres inneholder og om hva man kan bli etter fullført utdanning. Dette funnet holder også når vi kontrollerer for kjønn, alder, karakterer og sosial bakgrunn. Det er ingen signifikant endring i risiko for å slutte etter sosial bakgrunn, i begge kohorter er sannsynligheten for å slutte i utdanning lavere jo høyere utdanning foreldrene har. Med andre ord har reformen ikke hatt noe effekt på sosiale ulikheter i frafall som eksisterte før reformen. Til tross for at andelen som bytter til et annet lærested er noe lavere etter reformen er det fortsatt forholdsvis mange universitetsstudenter som ikke fullfører utdanningen de har begynt på, omtrent 45 prosent etter 3 år for 2003-kullet. Dermed har lærestedene fortsatt en utfordring med tanke på å gjøre noe med frafall.

Er studentene blitt mer effektive?

Hilde A. Hollås (2012).

I denne artikkelen diskuteres fullføring av høyere utdanning, og kort og lang høyere utdanning sammenlignes. Høsten 1999 er det slik at jo høyere utdanning minst en av foreldrene har, jo større er andelen som fullfører en grad i løpet av ti år. Det er 19 prosentpoengs forskjell i andelen studenter som oppnår en grad når vi sammenlikner studenter som har foreldre med lang høyere utdanning og studenter med foreldre med grunnskoleutdanning. 42 prosent av de som fullførte en grad på mer enn fire år hadde foreldre med høyere utdanning. Tilsvarende tall for de med foreldre med grunnskoleutdanning var 6 prosent. Blant sykepleierstudenter er det også de som har foreldre med høyere utdanning som oftest fullfører i løpet av tre år. Fullførtandelen er 50 prosent blant studenter med foreldre med kun grunnskoleutdanning, og 65 prosent blant studenter med foreldre som har lang høyere utdanning. De som har foreldre med grunnskoleutdanning avbryter oftest studiene. Blant ingeniørstudentene fullfører flere av studentene som har foreldre med kort høyere utdanning innen tre år (52 prosent). De som har foreldre med lang høyere utdanning eller kun videregående utdanning fullfører like ofte i løpet av tre år (48 prosent). Avbrutte studier er vanligst blant studenter med foreldre som har grunnskoleutdanning. Også blant lærerstudentene er det slik at de som har foreldre med høyere utdanning, har best gjennomføring. Studenter med foreldre som har kort høyere utdanning, utgjør den høyeste andelen som fullfører innen fire år. Og også her er det studenter med foreldre som kun har grunnskoleutdanning som avbryter oftest.

3.1.6 Minoriteter og sosial bakgrunn

Innvandrere i høyere utdanning. En analyse av rekrutteringsmønsteret for ungdomskullene 1955-75 med vekt på sosial bakgrunn, kjønn og opprinnelse

Marianne Dæhlen (2000)

Hovedoppgaven undersøker rekruttering til høyere utdanning blant ungdommer med innvandrerbakgrunn, og sammenligner norske ungdommer med de med vestlig og ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. Problemstillingen er todelt: først kartlegges innvandrerungdoms rekruttering til høyere utdanning, sammenlignet med norsk ungdom, og deretter sammenlignes hvilke fagvalg innvandrerungdom og ungdom med norsk bakgrunn gjør. Datagrunnlaget er registerdata over 10 % av befolkningen født i perioden 1955 til 1975, som var bosatt i Norge i 1980 (og dermed med i Folke- og bolig tellingen da). Det teoretiske utgangspunktet for oppgaven er verditeori, kulturteori og sosial posisjonsteori, men i tillegg til innvandrerbakgrunn og sosial bakgrunn undersøkes også kjønnsforskjeller i tilbøyelighet til å ta høyere utdanning og kjønnsforskjeller i fagvalg. I tillegg til dette tar oppgaven opp hvilken betydning avstand til språk og kultur har for rekruttering, både for innvandrerungdom, men også for norsk ungdom født i utlandet av to norske foreldre. Dæhlen finner at det er rekrutteringsforskjeller mellom ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn og de andre gruppene, men at det særlig er forskjeller i den sistnevnte gruppen. Blant norsk ungdom født i utlandet har 51 % begynt i høyere utdanning ved 21 års alder, mens dette gjelder for 33 % av ungdommer med norsk eller vestlig bakgrunn og kun for 20 prosent av ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn. Imidlertid kan disse forskjellene i stor grad tilskrives forskjeller i sosial bakgrunn mellom gruppene. Det er også ulike mønstre etter kjønn. Blant ungdom med norsk og vestlig bakgrunn er det flere jenter som begynner i høyere utdanning, mens det blant ungdom med ikke-vestlig bakgrunn er vanligere at gutter tar høyere utdanning enn at jenter gjør det. Det er også forskjeller mellom hvilke fag innvandrerungdom og norsk ungdom velger. Ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn velger i større grad enn de andre gruppene naturvitenskap eller tekniske fag, og sjeldnere lærer- eller førskolelærerutdanning. Dæhlen tolker dette som at kost-nytte vurderingen til norsk ungdom og ungdom med innvandrerbakgrunn er forskjellig fra hverandre, ved at ungdom med ikke-vestlig bakgrunn velger utdanninger som sannsynligvis lettere kan gi avkastning både i Norge og i utlandet.

Sosial bakgrunn betyr mer enn innvandrerbakgrunn

Marianne Dæhlen (2001)

I denne artikkelen vises det at ungdommer med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn begynner sjeldnere i høyere utdanning enn øvrige ungdommer, og forskjellene er til stede både blant de som påbegynner høyere utdanning ved 21- og 25 års alder. Forskjellene har holdt seg stabile i perioden som studeres, dvs at innvandrergruppen ikke har "tatt igjen" de øvrige ungdommene i de yngre kullene. Jenter med ikke-vestlig innvandringsbakgrunn begynner sjeldnere i høyere utdanning enn guttene gjør det. Forskjellene mellom ungdom med ikke-vestlig innvandrerbakgrunn og norsk ungdom reduseres ved kontroll for sosial bakgrunn. Det er større forskjeller mellom sosiale lag enn mellom ikke-vestlige og norske ungdommer i rekrutteringen til høyere utdanning.

Utdanning hos annengenerasjon etniske minoriteter i Norge

Silje Noack Fekjær (2006)

I denne artikkelen diskuteres det om det er forskjeller i utdanningslengde mellom annengenerasjon med minoritetsbakgrunn og majoritetsbakgrunn i befolkningen, og om disse forskjellene varierer med sosial bakgrunn, landbakgrunn, kjønn og alder. Basert på analyse av norske registerdata viser resultatene at etniske minoriteter tar noe lavere utdanning enn majoritetsbefolkningen, men det er størst forskjeller i sannsynligheten for å fullføre videregående skole og kort høyere utdanning, i disfavør av minoriteten. Bare noen få prosentpoeng skiller gruppene når det gjelder å ta lang høyere utdanning. Med kontroll for klassebakgrunn minsker forskjellene mellom minoritet og majoritet vesentlig. Forskjellene mellom minoritet og majoritet er også lavere i de yngste kohortene enn i de

eldre. Sosialt utjevne tiltak vil trolig øke utdanningsfullføringen hos minoriteter, og være et virkemiddel for målet om å utjevne etniske forskjeller i utdanningsnivå, hevdes det. Kampanjer som retter seg mot å øke minoritetens motivasjon for høyere utdanning vil være mindre heldig, for de største forskjellene inntreffer jo på videregående nivå.

New differences, old explanations: Can educational differences between ethnic groups be explained by social background?

Silje Noack Fekjær (2007)

Hovedspørsmålet i denne artikkelen er i hvor stor grad utdanningsforskjeller mellom ulike minoritetsgrupper (Tyrkia, Pakistan og India) og majoriteten kan forklares av sosial bakgrunn (det vil si foreldres utdanning og inntekt). For å besvare dette spørsmålet benyttes data fra norske, offentlige registre, på et utvalg av 10 % av befolkningen. Personer med Indisk bakgrunn har spesielt høy sannsynlighet for å fullføre høyere utdanning, særlig på hovedfagsnivå, hvor de også ligger over majoritetsungdom, og sosial bakgrunn ser ut til å forklare lite av Indernes utdanningssuksess. Personer med Pakistansk og Tyrkisk bakgrunn har relativt lav sannsynlighet for å fullføre, og dette kan i en viss grad forklares med lav sosial bakgrunn. Sosial bakgrunn har mindre betydning for inderes og pakistaneres fullføring av høyere utdanning enn det forklarer majoritetens. Tyrkere og nordmenn er mer like når det gjelder betydningen av sosial bakgrunn for gjennomføring av høyere utdanning.

Klasse og innvandrerbakgrunn: To sider av samme sak?

Silje Noack Fekjær (2010).

Fekjærs bidrag er en tekst i boka «Klassebilder», som er en antologi om klasse i Norge. Formålet med teksten er å diskutere forholdet mellom klasse, innvandrerbakgrunn og utdanning: Er innvandrerbakgrunn og klasse to forskjellige årsaker når man snakker om utdanningsoppnåelse, eller to sider av samme sak? Det er ingen empirisk analyse, kun oppsummering av tidligere funn i norsk forskning, og kapittelet baserer seg dermed på foreliggende studier og teorier. I kapittelet diskuteres det hvordan flere studier finner at forskjellene mellom grupper med ulik klassebakgrunn er noe mindre dersom man tar hensyn til innvandrerbakgrunn. Det fremholdes også at det å tilhøre middelklassen øker sjansene for å fortsette med utdanning og få gode karakterer også blant de unge som har innvandrerbakgrunn, selv om sammenhengen er noe svakere hos unge med minoritets- enn majoritetsbakgrunn, både når det gjelder utdanningsvalg og karakterer. For innvandrere innebærer det at også de som ikke har middelklassebakgrunn kan få gode karakterer og velge videre utdanning. Fekjær påpeker også et etter hvert velkjent funn i forskningen på sosial bakgrunn, minoriteter og utdanning: at utdanningsforskjellene mellom personer med og uten innvandrerbakgrunn reduseres når man sammenligner individer med lik klassebakgrunn. Men hvordan skal dette funnet tolkes? Betyr det at innvandrerbakgrunn ikke har noen betydning, og at det er sosial bakgrunn som forklarer utdanningsoppnåelse? Dette ville betydd at sammenhengen egentlig var spuriøs, men effekten av innvandrerbakgrunn blir ikke helt borte når man kontrollerer for sosial bakgrunn, den bare svekkes. En mer plausibel sammenheng er dermed at vi har med en indirekte effekt å gjøre, der innvandrerbakgrunn påvirker klassebakgrunn, som igjen påvirker utdanningsoppnåelse (i tillegg til å ha en selvstendig effekt på utdanningsoppnåelse). Fekjær advarer mot det som kalles «the multivariat fallacy» - å tro at forskjeller som man kan «kontrollere bort» ved å ta inn andre uavhengige variabler, er uinteressante. Tvert imot, sier Fekjær, så er de grunnleggende forholdene minst like viktige når de virker gjennom andre variabler, fordi dette kan være med på å skjule den bakenforliggende årsaken. At innvandrerbakgrunn har betydning for klassebakgrunn, og dette påvirker utdanningsoppnåelse, betyr at både klassebakgrunn og innvandrerbakgrunn er viktige forklaringsvariabler.

Minority Dropout in Higher Education: A Comparison of the United States and Norway using Competing Risk Event History Analysis

Liza Reisel & Idunn Brekke (2010)

Artikkelen tar for seg frafall og fullføring blant studenter med majoritets- og minoritetsbakgrunn ved høyere utdanningsinstitusjoner i Norge og USA. For å gjøre dette sammenligner de en amerikansk survey (National Educational Longitudinal Study - NELS) med norske registerdata over 18-24-åringene som startet i høyere utdanning i perioden 1990-1998. I begge datasett følges individene i åtte år, og dette er dermed en forløpsstudie, der de bruker samme definisjon for frafall i begge datasettene. De analyserer dataene ved hjelp av en såkalt «competing risk event history analysis». Analysene viser at norske universiteter og høyskoler samt amerikanske fireårige institusjoner (universiteter) har omtrent samme nivå på frafallet, ca. 26 %. Men selv om minoritetsstudenter i Norge i gjennomsnitt har lavere sosial bakgrunn enn majoritetsstudenter ser det ut til at de møter færre hindringer i høyere utdanning enn minoritetsstudenter i USA. I Norge er det ikke noen forskjell i frafallsrisiko mellom studenter med majoritets- og minoritetsbakgrunn, mens det er det i USA. Dersom vi sammenligner studenter med foreldre med ulik utdanningsbakgrunn (grunnskole/videregående/kort høyere utdanning/lang høyere utdanning) er det forskjeller. I USA har studenter med majoritetsbakgrunn høyere sannsynlighet for å fullføre utdanningen enn studenter med minoritetsbakgrunn i alle grupper, og dette gjelder også uavhengig av institusjonstype. I Norge er derimot mønstret annerledes. Blant universitetsstudenter har minoritetsstudenter med foreldre med grunnskole høyere sannsynlighet for å fullføre, men det blant universitetsstudenter med foreldre med lang høyere utdanning er slik at det er en større andel av majoritetsstudentene som fullfører utdanningen. I de andre to gruppene er det ikke noen forskjell. For studenter ved statlige høyskoler er det slik at majoritetsstudenter alltid fullfører i større grad enn minoritetsstudenter, uavhengig av foreldrenes utdanningsbakgrunn. Med andre ord viser denne studien at det er forskjeller etter sosial bakgrunn i både fullføring og frafall i Norge men at forskjellene er mye mindre enn i USA og at de ikke alltid går i minoritetsstudentenes disfavør.

3.1.7 Studiefinansiering

Rike barn låner mest?

Silje Noack Fekjær (2000)

Artikkelen undersøker det funnet at ungdom fra høyere og middels høye sosiale lag tar mest studielån. Blant studenter som har valgt lik utdanningslengde og -type er de gjennomsnittlige forskjellene i studielån relativt små. Forfatteren insisterer likevel på at det uansett er interessant at det er forskjeller, ettersom det tyder på grunnleggende ulike holdninger til det å ta opp studielån. Ungdom fra lavere lag ser ut til å være mer skeptiske til å ta opp studielån. Det kan bidra til å forklare hvorfor ungdom fra lavere sosiale lag ser ut til å unngå lange og kostnadskrevede utdanninger. Studenter fra høyere sosiale lag ser ikke ut til å spare mer av studielånet enn ungdom fra lavere sosiale lag. Klasseforskjellene i studielånsopptak er ikke mindre innen studier hvor alle som fullfører utdanningen kan regne med en godt betalt jobb (som medisin) enn innen studier som fører til yrker med mer variabel eller lav inntekt (f.eks undervisning). Det er liten sammenheng mellom foreldres inntekt og hvor mye studielån en velger å ta opp. Det er en kurvelineær sammenheng mellom foreldres utdanningsnivå og studenters studielånsopptak (kurven synker på foreldre med hovedfag og doktorgradsnivå, trolig fordi disse foreldrene gir barnet mer økonomisk støtte). Antagelig er foreldre med lav utdanning skeptisk til at utdanning er verdt å låne penger for, og har mindre tiltro til verdien av høyere utdanning. Studiefinansiering ser ut til å være en av årsakene til den fortsatte skjevrekutteringen til høyere utdanning.

Utdanning; verdt å låne for? Om klassebakgrunns betydning for studielånsopptak

Silje N. Fekjær (2000)

Fokus i denne hovedoppgaven er studielån, og sosial forskjeller i hvor mye studielån ulike grupper tar opp, samt når i studieløpet sammenhengen mellom sosial bakgrunn og studielånsopptak oppstår

gjennom å se på betydningen av egne inntekter for sammenhengen mellom klasse og studielån. Datamaterialet er registerdata som omfatter 10 % av fødselskullene fra 1965 til 1975. I hoveddelen av analysene er det kun de som har begynt i høyere utdanning som er med, og både logistisk og lineær regresjon benyttes. Som mål på sosial bakgrunn brukes et klasseskjema (Hansen 1995) som skiller mellom mange ulike klasser og som også skiller mellom de som har mye økonomisk kapital (ansatte i privat sektor/bedriftsledere) og de som har mye kulturell kapital (akademikere). Det er en klar sammenheng mellom klassebakgrunn og studielånsopptak: barn av akademikere har nesten dobbelt så stort lån i gjennomsnitt som barn av ufaglærte arbeidere. De med foreldre med bakgrunn i offentlig sektor tar opp mer studielån enn de med foreldre med bakgrunn i privat sektor. Forskjellene oppstår fordi ungdom med høy klassebakgrunn oftere tar opp studielån og i tillegg velger de lengre utdanninger, som gir et høyere totalt låneopptak. Men også dersom vi sammenligner de som tar utdanning av samme lengde eller type tar ungdom med høy klassebakgrunn opp mer studielån enn ungdom fra lavere sosiale lag. Dette kan enten tolkes som at ungdom med lav klassebakgrunn i mindre grad tar lange og lånekrevende utdanninger, men det er også mulig å tolke det som at det er det faktum at utdanning vil kreve stort låneopptak som gjør at ungdom fra lavere sosiale lag ikke velger å ta den typen utdanning. Basert på registerdata er det ikke mulig å trekke sikre konklusjoner om hvilken av disse tolkningene som er mest gyldig. Men det er en tendens til at ungdom fra lavere sosiale lag begrenser sitt låneopptak, sammenlignet med ungdom fra høyere sosiale lag, blant de som tar utdanning av lik lengde.

Sosial bakgrunn og finansiering av studiene. En undersøkelse av betydningen av sosial bakgrunn og studiefinansieringsvalg for å lykkes på hovedfaget.

Jan Eivind Sodeland (2006)

Hovedoppgavens tar sikte på å undersøke om studentenes valg av studiefinansiering og suksess på hovedfag varierer med sosial bakgrunn, og dette gjøres gjennom å undersøke om studenter med ulik sosial bakgrunn tar opp ulik mengde studielån. Studien skiller mellom de som lever på bare studielån og de som jobber ved siden av studiene/studielånet. Datagrunnlaget er registerdata over studenter som begynte på hovedfag i perioden 1993 til 1999. Teoretisk sett tar oppgaven utgangspunkt i teorier om rasjonelle valg og i Bourdieus teorier om ulike typer ressurser. Resultatene viser at det er sosiale forskjeller i hvor mye studielån studentene tar opp og i hvilken grad de jobber ved siden av studiene. Studenter med høy sosial bakgrunn har lavere arbeidsinntekt enn de fra lavere sosiale lag. Studenter fra familier med dårlig økonomi tar opp mindre studielån enn de fra mer velstående familier. Dette tolkes som at studenter fra familier med dårlig råd ikke kan regne med hjelp fra foreldre til å betale tilbake studielånet. Tilsvarende er det sannsynlig at studenter fra velstående familier i liten grad trenger å jobbe ved siden av studiene, og at det er dette som kan forklare at de har lavere arbeidsinntekt enn andre grupper i materialet. Videre viser studien at deltidsarbeid fører til noe lavere studieprogresjon, men at disse studentene ikke får dårligere karakterer enn studenter som ikke jobber. Med andre ord kan ikke prestasjonsforskjeller på hovedfag forklares med sosial bakgrunn. Samtidig viser analysen at studenter med høy sosial bakgrunn er den gruppen som får de beste karakterene, og de er også de som fullfører studiene på kortest mulige tid.

Changing the System of Student Support in Norway: Intended and Unintended effects on Students

Vibeke Opheim (2011).

I denne artikkelen undersøkes det om omleggingen av studiefinansieringssystemet i 2002, som en del av Kvalitetsreformen, har ført til endringer i studentadferd, og om dette har sammenheng med familiebakgrunn. Endringene innebar en økning i utbetalingene, økning i stipend, og gjorde også stipendene avhengig av progresjon i studiene, noe det ikke hadde vært tidligere. Det overordnede spørsmålet er om denne omleggingen, som skulle lede til økt gjennomstrømming og effektivitet, har gått på bekostning av det andre overordnede målet i utdanningen, nemlig "equity", forstått som like muligheter til å ta høyere utdanning for alle. Tre hypoteser undersøkes:

- (H1) Studenter i 2005 har mindre forsinkelser i studiene enn studentene i 1998. Reduksjonen i forsinkelse antas å være større blant studenter med lavere sosioøkonomisk bakgrunn enn for studentene med høyere sosioøkonomisk bakgrunn.
- (H2) Studentene i 2005 er i større grad i betalt arbeid enn studenter i 1998, og dette er mer tydelig blant studenter med lav sosioøkonomisk bakgrunn enn blant studenter med høyere sosioøkonomisk bakgrunn.
- (H3) Studenter i 2005 er mer bekymret for tilbakebetaling av studielån enn studenter i 1998. Bekymringen er større blant studenter med lav sosioøkonomisk bakgrunn enn fra høy sosioøkonomisk bakgrunn.

Det teoretiske rammeverket hentes fra teorier om rasjonelle valg i utdanning, hovedsakelig økonomisk teori, og dette settes opp mot empiriske studier som viser at forskjellige individkjenntegn, slik som sosioøkonomisk bakgrunn, også har betydning for utdanningsvalg. De empiriske funnene skal vise at studenter med lavere sosioøkonomisk bakgrunn i større grad er påvirkelige for endringer i studiefinansieringssystemet fordi de undervurderer den fremtidige nytten av utdanning, og overvurderer kostnadene. For å gjennomføre studien brukes to spørreskjemaundersøkelser, fra 1998 og 2005, sendt til et nasjonalt, representativt utvalg av studenter. Det er altså to tverrsnittsdata som inkluderes i artikkelen. Det er studenter i høyere utdanning som undersøkes, ikke spesifisert til et bestemt nivå. Totalt 4765 studenter er med i undersøkelsen, 2503 fra 1998, og 2262 fra 2005. Svarprosenten var på 79,4 % i 1998 og 76,6 % i 2005. Lineær regresjon og binær logistisk regresjon er brukt for å analysere sannsynligheten for å bli forsinket eller ikke forsinket, gjennomsnittlig arbeidstid og hvorvidt studentenes bekymring for tilbakebetaling av studielån har påvirket deres studieprogresjon. Resultatene viser at hypotese 1 ikke støttes, det har ikke blitt mindre forsinkelser i studiene fra 1998 til 2005, og effekten av sosial bakgrunn har ikke endret seg, men er stabil: studenter med en eller begge foreldrene med høy utdanning har noe høyere sannsynlighet for å være forsinket i studiene. Hypotese 2 støttes delvis, i det at det er en generell økning i gjennomsnittlig tid brukt på betalt arbeid, men de multivariate regresjonsanalysene viser at økningen ikke har funnet sted for studenter der begge foreldre har høyere utdanning. Den tredje hypotesen støttes også delvis av analysene. Andelen av studenter som var bekymret for tilbakebetaling av studielånet var 39 % i 1998 og 29 % i 2005. Det var ingen forskjeller i bekymring etter sosioøkonomisk bakgrunn før omleggingen av studiefinansieringssystemet, men etter omleggingen var studenter med foreldre med lavere utdanning mer bekymret enn de andre studentene. Omlegginger av studiesystemet hevdes også å ha ikke-intenderte konsekvenser som ikke kommer frem i de analysene som er gjort, kun som små indikasjoner, og viktigheten av å trekke inn makro-økonomiske faktorer i analysene understrekes - det er ikke sikkert at alle observerte endringer er et resultat av omlegginger i studiefinansieringssystemet, men kan godt skyldes andre forhold.

3.1.8 Sosial bakgrunn og karakterer, holdninger og andre tema

Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og karakterer. En studie av kandidater i historie og naturvitenskapelige fag utdannet i perioden 1981-1996

Berit Irene Vannebo (2000)

Hovedoppgaven undersøker sammenhengen mellom sosial bakgrunn og karakterer blant uteksaminerte hovedfagskandidater i historie og naturvitenskapelige fag, og tar utgangspunkt i fremfor alt Bourdieu som representant for kulturteori, selv om også verditeori og sosial posisjonsteori blir diskutert i oppgaven. Sosial bakgrunn er operasjonalisert ved å se på foreldrenes inntekt, utdanningsnivå og klasse. Oppgaven har til hensikt å undersøke effekten av kulturelt kapital, i form av utdanningsnivå. I analysene benyttes registerdata som omfatter alle som er uteksaminert på høyere grads nivå i de to fagområdene i perioden 1981-1996. Verken klassebakgrunn eller foreldres inntekt forklarer noe av variasjonen i karakterer hos kandidatene, mens foreldres utdanningsnivå har en effekt på hvor gode karakterer kandidatene oppnår. Både mors og fars utdanningsnivå har betydning for karakterene til kandidater i naturvitenskapelige fag, mens det for kandidater i historie er slik at mors utdanningsnivå har sterkere effekt på karakterer. Dermed indikerer studien at det er foreldres

utdanningserfaring og utdanningsnivå som har effekt på karakterer, ikke inntekt eller klassetilhørighet. Dette tolker Vannebo som at utdanningskapital i familien, det vil si at foreldrene selv har gjennomført en høyere utdanning, har effekt. I tillegg undersøkes også kjønnsforskjeller i oppgaven og Vannebo finner at kvinner gjennomgående oppnår dårligere karakter enn menn i naturvitenskapelige fag, mens det ikke er noen kjønnsforskjell i karakter i historie. Imidlertid har kvinner lavere sannsynlighet enn menn for å være blant de beste i både historie og naturvitenskapelige fag.

Rekruttering til elitestillinger i næringslivet i Norge. Betydningen av kjønn, sosial bakgrunn og egen utdanning.

Anne May Melsom (2006)

Problemstillingene for denne masteroppgaven i sosiologi er om rekrutteringsmønsteret til elitestillinger i det norske næringslivet og undersøker er påvirket av sosial bakgrunn og egen utdanning, og om dette har ulik effekt for kvinners og menns muligheter til å oppnå direktørstillinger. Hypotesene er hovedsakelig formulert ut fra en tanke om at det er vanskeligere for kvinner å oppnå elitestillinger i næringslivet, at kvinner derfor har større behov for de fordelene høy sosial bakgrunn og høy utdanning gir, og at disse faktorene derfor vil ha større betydning for kvinner enn menn. Oppgaven undersøker også effekten av såkalte "eliteutdanningstyper", altså effekten å være siviløkonom, jurist eller sivilingeniør, samt effekten av å ha en forelder med en av disse utdanningstypene. Vi har derfor tatt med denne teksten i gjennomgangen til tross for at den i hovedsak handler om arbeidsmarkedet. Basert på norske registerdata viser analysene at sosial bakgrunn har omtrent lik betydning for kvinners og menns muligheter til å oppnå direktørstillinger generelt, både når en tar hensyn til eget utdanningsnivå og når dette utelates fra analysene. Egen utdanning ser ut til å ha større betydning for kvinner enn menn, særlig dersom man sammenligner kvinnelige og mannlige siviløkonomer. Dette er også tilfellet ved rekruttering til direktørstillinger i store bedrifter. Både ved rekruttering til elitestillinger generelt og til begge de snevrere elitekategoriene har egen utdanning større betydning enn sosial bakgrunn. Den direkte effekten av høy sosial bakgrunn er likevel signifikant for både kvinner og menn når man tar hensyn til egen utdanning. Sosial bakgrunn har også en indirekte effekt gjennom egen utdanning, der barn av foreldre med høy inntekt og høy sosial posisjon oftere velger utdanninger som fører frem til direktørstillinger i næringslivet. Resultatene viser imidlertid at den direkte effekten av inntekt er sterkere enn effekten av foreldrenes utdanning når det tas hensyn til egen utdanning.

Studien viser også at dersom kvinner først har valgt relevante utdannings- og yrkesløp styrkes mulighetene mer enn menns. Høyt utdannede kvinner med en privilegert bakgrunn har likevel lavere sannsynlighet for å oppnå slike stillinger enn menn med tilsvarende utdanning og sosial bakgrunn. Resultatene tyder på at sosiale lukningsmekanismer, i form av fordeler man oppnår ved å ha foreldre med høy inntekt og høy inntekt, virker likt for kvinner og menn ved rekruttering til direktørstillinger i næringslivet. Meritokratiske seleksjonsprinsipper, i form av seleksjon etter egne prestasjoner målt som egen utdanning, ser derimot ut til å ha noe større betydning for kvinner enn menn. Ved rekruttering til administrerende direktører ser både sosiale lukningsmekanismer og meritokratiske seleksjonsprinsipper ut til å ha større betydning for menn enn kvinner. På sikt kan det tenkes at siviløkonomutdanningen vil fungere som en slags eliteutdanning som overprøver betydningen av kjønn og dermed fremmer kvinners muligheter til å oppnå elitestillinger i næringslivet.

Social Origins and Academic Performance at University

Marianne Nordli Hansen og Arne Mastekaasa (2006).

Utgangspunktet for artikkelen er at forskning jevnt over viser at sosial bakgrunn har betydning for det å gå på universitetet eller ikke. Forfatterne ønsker å bygge videre på dette og undersøker i hvilken grad sosial bakgrunn har en betydning for karakteroppnåelse på universitetet? Det teoretiske rammeverket hentes fra kulturteori, altså at utdanningssystemet favoriserer visse typer kunnskap og bakgrunn (kapital), og at studentene som har vokst opp med en slik bakgrunn har lettere for å få gode karakterer. I følge kulturell kapital-teori skal studenter med en bakgrunn fra en akademisk familie, med

høy kulturell kapital, ha større sannsynlighet for å få gode karakterer, i og med at bakgrunnen ligger tettst opp til den akademiske kulturen. Dette spesifiserer forfatterne i to hypoteser:

1. Studentene med mest kulturell kapital, dvs. barn av akademikere, de høyest utdannede profesjonene og de som jobber høyt oppe i kultursektoren, vil få bedre karakterer enn studenter fra lavere sosial lag og de med høy økonomisk kapital.
2. Klasseforskjeller i karakterer vil ikke bli mindre på høyere nivå sammenlignet med lavere nivå.

For å teste hypotesene ønsker de å sammenligne studenter i sitt første år ved universitetet (i perioden 1997-2002) og studenter på høyere grad ved universitetet (1997-2003), innen forskjellige utdanningsfelt. Ordinal logistisk regresjon brukes for å se på sannsynligheten for å oppnå karakteren A-E innen forskjellige utdanningsfelt. For å kunne sammenligne karakterer på tvers av utdanningsfelt delte de opp karakterene i de 10 % beste, de neste 25 %, osv., for å samsvare med intensjonen i karaktersystemet i høyere utdanning. I analysene kontrolleres det for sosial bakgrunn (økonomisk og kulturell kapital), karakterer på lavere utdanningsnivå, og andre demografiske kjennetegn. Hansen og Mastekaasa finner at sosial bakgrunn har en betydning for karakterer, både på høyere og lavere grads universitetsstudier, og stort sett på tvers av utdanningsfelt. Dette er i tråd med hypotesene de fremsatte, selv om effektene er noe svakere på høyere grad. Mønsteret tyder på at det er studentene med den høyeste bakgrunnen (elitene) som peker seg ut i særlig grad og skiller seg fra resten. Sammenhengen er likevel ikke veldig sterk, og svakere enn det man har funnet i for eksempel Storbritannia.

Resultatindikatorer i høyere utdanning. Studiepoeng, grader på normert tid og arbeidsmarkedsutfall.

Jon H. Fiva og Torbjørn Hægeland (2006).

Formålet med denne rapporten er å drøfte ulike typer resultatindikatorer i høyere utdanning, og undersøke hvorvidt forskjeller mellom institusjoner kan føres tilbake til tre hovedforhold:

- Sammensetning av elevmassen med tanke på elevenes forutsetninger og bakgrunn
- Om institusjonene har (for) mye innflytelse på karaktersetningen på egne elever
- Forskjeller i profiler på utdanningsinstitusjonene, altså at forskjellige institusjoner i høyere utdanning tilbyr så forskjellige fag og studier at institusjonene ikke blir sammenlignbare.

Forfatterne lister opp flere forskningsspørsmål, men det viktigste for denne rapporten er:

- I hvor stor grad endrer observerte resultatforskjeller mellom institusjoner seg når man kontrollerer for ulike studentkjennetegn?

For å gjøre dette ser de på alle studenter som er meldt opp til høyere utdanning i skoleåret 2004/2005. Forfatterne benytter seg av en rekke forskjellige analysemåter for å undersøke problemstillingene, blant annet lineær regresjon og sammenligning av forklart varians i forskjellige modeller. De kontrollerer for elevkjennetegn, men sosial bakgrunn er kun målt som foreldres utdanningsnivå, ikke utdanningstype satt opp mot elevenes utdanningsfelt, slik andre studier har gjort. Fiva og Hægeland konkluderer med at sosial bakgrunn i liten grad kan forklare variasjon i studiepoeng produsert i høyere utdanning. Studenter med foreldre med høyere utdanning, kontrollert for studentenes antall år på høyere utdanning, fagfelt og hvilken type universitet eller høyskole de hører til, produserer noe flere studiepoeng enn studentene med foreldre uten høyere utdanning, men denne effekten er svak. Kontrollert for andre faktorer er forskjellen mellom det å ha en mor med høyere utdanning i forhold til å ha en mor med grunnskole i gjennomsnitt 3 studiepoeng. Den tilsvarende forskjellen for far er 2 studiepoeng. Effektene av både mor og fars utdanning er sterkt statistisk signifikante, men kan forklare

lite av variasjonen i studiepoengproduksjonen. Forfatterne argumenterer for at dette kan skyldes en seleksjon av studenter til høyere utdanning, som gjør at bakgrunnsvariabler får mindre å si.

Pauseår før høyere utdanning 1976-2002. Utvikling, gjøremål, og betydningen av sosial bakgrunn og arbeidsledighet.

Heidimarie Steffensen Evensen (2007).

Denne masteroppgaven undersøker

1. om andelen som tar pauseår øker jo lenger ut i perioden 1976-2002 vi kommer?
2. om foreldres utdanning har betydning for andelen som tar pauseår?
3. om det er forskjeller ut fra sosial bakgrunn i hvilke gjøremål elevene har i pauseåret?
4. Om det er forskjeller over tid i andelen som tar folkehøgskole i pauseåret?
5. Om det er forskjeller over tid i betydningen av sosial bakgrunn når det gjelder å ta folkehøgskole i pauseåret?
6. Om det er slik at andelen som tar pauseår varierer med arbeidsledigheten?
7. Om det er slik at betydningen av arbeidsledigheten for å ta pauseår er lik uavhengig av sosial bakgrunn?
8. Om det er slik at andelen som jobber i pauseåret varierer over tid?
9. Om det er slik at andelen som jobber i pauseåret varierer med ulik sosial bakgrunn?

Datamaterialet består av et representativt utvalg individer på omtrent en femtedel av alle som har fullført allmennfaglig allmennfaglig studieretning på videregående i perioden 1976 til 2002. Det er med andre ord bare snakk om elever som faktisk har studiekompetanse og derfor kan gå rett over i høyere utdanning som undersøkes, og dette utvalget utgjør et samlet datasett på 136.950 individer. Krysstabellanalyse, lineær og logistisk regresjon benyttes for å få bilde av utviklingen over tid. Resultatene viser at antallet som tar et pauseår før høyere utdanning har økt, men ikke andelen av kullet, hverken som andel av hele avgangskullet eller av de som går videre til høyere utdanning. Det er heller ikke slik at sosial bakgrunn har hatt særlig betydning når man ser perioden under ett, men det finnes indikasjoner på at barn av de høyest utdannede foreldrene så ut til å ta stadig mer pauseår, faktisk mer pauseår enn alle andre, rundt millenniumskiftet. Samtidig hadde de hatt en tendens til å ta mindre pauseår enn andre grupper tidlig i perioden. Andelen av de med lavest utdannede foreldre som tok pauseår før de begynte å studere, ble stadig mindre utover perioden, og de begynte altså i høyere grad enn andre rett på studiene i slutten av perioden, mens de til dels i begynnelsen av perioden tok mer pauseår. Sosial bakgrunn kan altså se ut til å ha fått mer betydning for det å utsette starten på høyere utdanning over perioden. De med høyere sosial bakgrunn gjør også andre ting i pauseåret enn de med lavere sosial bakgrunn: de med høyere sosial bakgrunn går oftere på folkehøgskole og i militæret rett etter videregående, mens de med lavere sosial bakgrunn jobber. Det var også fler av de med lav sosial bakgrunn som brukte pauseåret til å ta opp igjen fag fra videregående, noe som forklares med at de hadde dårligere karakterer i utgangspunktet. Det er også stadig større sosiale forskjeller i hvem som velger å ta folkehøgskole etter videregående, og det å ha en høy sosial bakgrunn øker sannsynligheten for å velge dette som et gjøremål. Analysene viser også at det å ta et pauseår varierer med ungdomsledigheten, særlig for de med høy sosial bakgrunn. Dette vil også innebære at de med lav sosial bakgrunn i mindre grad enn andre påvirkes av endringer i arbeidsledigheten. Dette forklares med at de i større grad går til jobber i servicenæring o.l. som ikke er like konjunkturutsatt. De med lav sosial bakgrunn jobber også mest, og dette forsterkes over perioden. Det er altså et sammensatt bilde som kommer frem i oppgaven, der mye av forklaringen av det å ta

pauseår legges på arbeidsmarkedskonjunkturer, men samtidig at dette slår ulikt ut hos forskjellige sosiale grupper.

Political socialization in the family and young people's educational achievement and ambition

Jon Lauglo (2011)

Artikkelen tar utgangspunkt i en survey gjennomført av NOVA i 2002 og tar for seg ungdomsskoleelevers utdanningsplaner sett i forhold til om det blir diskutert politikk i hjemmet (civic engagement). Lauglo reiser spørsmålet i hvilken grad suksess i utdanning er relatert til om eleven vokser opp i et hjem der det diskuteres politikk og hvordan dette er relatert til sosial bakgrunn. Artikkelen handler altså mer om holdninger til utdanning enn rekruttering til utdanning, men begrunnelsen for å ta den med i denne gjennomgangen er at holdninger til utdanning antas å henge sammen med valg av utdanning. Teoretisk sett tar Lauglo utgangspunkt i Colemans (1988, 1990) teori om sosial kapital, dvs. "sosial" innflytelse på oppnådd utdanning og ambisjoner gjennom kontakten mellom familie-samfunn-skole og hvor sterk anknytningen mellom samfunn og skole er. Studien viser at det er en relativt sterk sammenheng mellom hvor engasjert familien er i politikk og sosiale spørsmål, og ungdoms utdanningsplaner og utdanningsmessige suksess. Når det gjelder utdanningsambisjoner er sammenhengen varig, selv nå det kontrolleres for karakterer fra skolen. Det er vanlig å forklare sammenhengen mellom utdanningsnivå og folks politiske engasjement med at det har blitt formet gjennom utdanningen, men det er også mulig at dette kommer gjennom sosialisering i familien. En vanlig antakelse har vært at politisk engasjement er et resultat av suksess i utdanningssystemet, snarere enn tvert om. Imidlertid virker det som om det ikke spiller noen rolle om ungdommen har fått opplæring i det sivile samfunnet eller politikk på skolen, det er snarere slik at det er utdanningsnivået de oppnår som avgjør hvor engasjerte de er. Men det er mulig at det også forekommer selveleksjon gjennom at de som er engasjerte er de som også blir rekruttert til høyere utdanning. Ungdom som vokser opp i familier der begge foreldre har høyere utdanning og som ofte diskuterer politikk får best karakterer, og begge forhold har dermed effekt på karakterer. Dette stemmer også godt overens med et dannelsesideal, at det å være en motivert og målrettet person går hånd i hånd med politisk engasjement.

Finnes det en talentreserve? Betydningen av klassebakgrunn og karakterer for oppnådd utdanning.

Marianne Nordli Hansen (2011)

Rett etter andre verdenskrig var det bekymring for at ikke tilstrekkelig mange av de talentfulle fra lavere sosiale lag tok høyere utdanning. Hansen argumenterer for at debatten i dag i stedet dreier seg om at det ikke er nok talent i lavere lag av befolkningen og at politikerne iverksetter mange tiltak for å bedre dette, for eksempel full barnehagedekning, utvidet skoledag og leksehjelp. Mange av disse tiltakene er ment å bidra til at barn fra lavere sosiale lag tilføres ressurser som barn i høyere sosiale lag får gjennom sosialisering i hjemmet. Men det er likevel slik at ungdom med ulik sosial bakgrunn velger ulik utdanning, også når vi kontrollerer for karakterer. Forklaringen på dette kan søkes i teorier om rasjonelle valg, at ungdom velger den veien som gir dem størst utbytte og lavest kostnad, eller gjennom verditeori, at ungdom vurderer utdanning forskjellig. Artikkelen tar utgangspunkt i registerdata over fødselskullene 1985-1987, og undersøker om de har begynt i høyere utdanning ved 22 års alder, det vil si i 2007, 2008 eller 2009. Datasettet analyseres ved hjelp av multinomisk logistisk regresjon, der utfallene «høgskole», «universitet» og «profesjonsutdanning» (f.eks. medisin og jus) sammenlignes med ikke å begynne i høyere utdanning. Hansen finner at rekrutteringen til høyere utdanning ikke er en refleksjon av fordelingen av evner og talent i befolkningen. Det er heller slik at det er store forskjeller i tilbøyelighet til å ta høyere utdanning og i hvilken type høyere utdanning ungdom fra forskjellige sosiale lag tar, også dersom en kontrollerer for karakterer. Andelen som tar høgskoleutdanning er størst blant de som kommer fra arbeiderbakgrunn, og minst blant de som kommer fra eliten, men for alle grupper avtar sannsynligheten for å ta høgskoleutdanning med økende karakterer. Dette skyldes at de med gode karakterer velger utdanning ved universitet eller profesjonsutdanning. Med andre ord finnes det fortsatt en talentreserve blant ungdom fra lavere lag,

som ikke søker høyere utdanning i den grad karakterene deres tilsier. Dette kan enten forklares ved at kostnader og gevinster ved utdanning varierer med sosial bakgrunn eller ved at utdanning verdsettes ulikt i ulike sosiale lag. Hansen argumenterer imidlertid for at det er vanskelig å tro at arbeiderklasseforeldre ikke skal ønske at barna skal utnytte sine gode karakterer og ta høyere utdanning, spesielt ikke en profesjonsutdanning som gir status og god lønn. Hun faller derfor ned på at omkostningene ved å ta profesjonsutdanning er større for barn fra arbeiderklassen og dette kan forklare hvorfor det blant de med gode karakterer (5 i gjennomsnitt) er kun 4 % av de med arbeiderklassebakgrunn som begynner i en profesjonsutdanning og 35 % begynner på høyskole, mens mønsteret er omvendt for de med elitebakgrunn: her er det 20 % som begynner i profesjonsutdanning og 7 % som tar en høyskoleutdanning.

4 Oppsummering

Vi har i denne rapporten gjennomgått en rekke bidrag som belyser i hvilken grad sosial bakgrunn har fått endret betydning for valg av høyere utdanning for norske studenter, og mobilitet i høyere utdanning, i perioden 2002-2012? Det kunne vært ønskelig med en gjennomgang og drøfting av en del funn, men innenfor prosjektets ressursramme har dette ikke vært mulig. Vi vil derfor bare kort oppsummere noen hovedtrekk og påpeke noen mulige veier å gå videre.

Det er vanskelig å trekke entydige konklusjoner ut fra den gjennomgåtte litteraturen. Det er et hovedfunn at litteraturen som er gjennomgått peker på at sosial bakgrunn har en betydning for valg av høyere utdanning, gjennomføring av høyere utdanning og frafall i høyere utdanning, rekruttering inn til de høyeste utdanningsnivåene (doktorgrad) og også til det videre arbeidsmarkedet. At litteraturen som er inkludert underbygger nettopp dette er kanskje ikke så overraskende, i og med at den er valgt ut på bakgrunn av at den omhandler denne problemstillingen spesielt. I diskusjonen omkring sammendrag av forskningslitteratur (meta-studier) er begrepet «publication bias» velkjent, og kan både dreie seg om at det er større sannsynlighet for «positive» resultater enn negative (altså at resultater som bekrefter en problemstilling blir publisert, mens «ikke-funn» ikke kommer frem) og at forskning som ikke bekrefter de fremsatte hypotesene ikke blir publisert (Rosenthal 1979; Rotton *et al.* 1995; Sutton, Rothstein & Borenstein 2005). Slik sett kan resultatet av en litteraturgjennomgang til en viss grad forutsies.

I hvilken grad det har vært endring over tid er heller ikke enkelt å svare på. Det varierer stort hvilken tidsperiode som er inkludert i publikasjonene, og mange av studiene er også tverrsnittundersøkelser, altså undersøkelser av ett bestemt tidspunkt. Undersøkelsene som trekker opp det lange tidsspennet (Hansen & Wiborg 2010; Hjellbrekke & Korsnes 2006b) peker på at sosial bakgrunn i noen grad kan sies å ha fått større betydning for hvem som velger å ta høyere utdanning. Hjellbrekke & Korsnes peker på at den «sosiale fluiditeten», altså samfunnets åpenhet, ikke har blitt større for 1955 kohorten til 1975 kohorten. Hansen og Wiborg viser at sannsynligheten for å ta høyere utdanning har økt mer blant akademikerbarn enn blant barn av ufaglærte arbeidere og fagarbeidere i perioden 1975 til 2009. Tall fra SSBs utdanningsstatistikk viser at andelen studenter med lav sosial bakgrunn har økt i høyere utdanning, men andelen studenter med høy sosial bakgrunn har økt mer. Derfor har sosiale forskjeller i rekruttering til høyere utdanning allikevel økt fra 1979/80 via 1989/90 til 1999/2000. Individuer med lav sosial bakgrunn tar dessuten oftere kort høyere utdanning (sykepleie, førskolelærer, høgskoleingeniør), mens individer med høy sosial bakgrunn oftere tar lang høyere utdanning. Denne trenden vokser og blir mer tydelig for hvert tiår.

Samtidig er det her viktig å peke på Hellevik (2003) sin kritikk (som Hjellbrekke og Korsnes ikke diskuterer med begrunnelsen at den har fått begrenset gjennomslagskraft internasjonalt), om at man ved å se utelukkende på sannsynligheten for å ta utdanning, ikke tar inn over seg den store veksten

som har vært i utdanningssystemet (dette ble diskutert i avsnitt 2.3). Det kan også understrekes at endringer i den sosiale bakgrunnen til elevmassen fører til at elevgruppen med foreldre med høyere utdanning blir mindre eksklusiv, elitepreget og homogen, mens det er grunn til å tro at den reduserte gruppen av elever med foreldre med grunnskoleutdanning blir en mer enhetlig og ressursfattig gruppe etter hvert. I den første bølgen med økt søkning til universitetene var det stort sett barn av arbeidere og bønder som startet, mens det i senere bølger er flere barn av akademikere som har startet. Dette er på den ene siden resultatet av det generelle utdanningsløftet, altså en selvforsterkende prosess, og i tillegg har det økte utdanningsnivået gitt økte krav og forventninger til formell kompetanse. Dette kan man for eksempel finne igjen i offentlig debatt i påstander om at yrkesfag ikke har den samme verdi i dag som tidligere.

Et annet moment som gjør det vanskelig å trekke linjer mellom de forskjellige bidragene er de svært forskjellige måtene å operasjonalisere sosial klasse. For det første varierer det om man bruker sosial klasse som gruppering og sorterer enhetene i undersøkelsen etter dette, eller om man bruker begreper som økonomisk og kulturell kapital og gjør analyser på bakgrunn av dette. Det er også forskjeller mellom ulike studier i hvordan man ser på foreldres utdanning (som en del av deres kulturelle kapital): noen er opptatt av utdanningslengden, mens andre er mer opptatt av hvilken utdanningstype foreldrene har (og noen ser på kombinasjonen). Det er vårt inntrykk at funnene som peker sterkest mot en sosial reproduksjon er de som ser på utdanningstype fremfor lengde.

Dersom man skal komme videre i å finne svar på problemstillingen som undersøkes i denne rapporten er det for det første viktig å benytte det gjennomgåtte og presenterte materialet til å løfte og drøfte diskusjonen om ulikhet i utdanning. Det er også viktig å inkludere lange tidsserier fremfor tverrsnittsundersøkelser i analysene, gjøre ytterligere arbeid med å teste ulike teorier om utdanningsvalg opp mot hverandre og undersøke empirisk betydningen av ulike operasjonaliseringer av sosial bakgrunn og hvilken betydning dette har for resultatene. Videre er det nyttig dersom forskningen kan rette empirisk undersøke sammenhengen mellom klasse, kjønn og innvandrerbakgrunn. I studiene vi har gjennomgått har også mye oppmerksomhet vært rettet mot de lange og elitepregete utdanningene som leder til viktige posisjoner. Det er gjort mindre på de mellomlange og korte utdanningene, som sykepleier og lærerutdanning. Det er forskningsprosjekter som er i gang med å belyse disse spørsmålene, men mer forskning, som også tar mål av seg til å si noe om årsaker til utdanningsvalg, er viktig å få frem.

Liste over omtalte publikasjoner, etter tittel og sidetall

Aktuell utdanningsstatistikk. Gjennomstrømning i utdanningssystemet 1989-1997. Utgivelse i serien «Aktuell utdanningsstatistikk» nr 1/2000	19
Aktuell utdanningsstatistikk. Valg av høyere utdanning. Utgivelse i serien «Aktuell utdanningsstatistikk» nr 8/2001,	20
Vekst i utdanningssystemet.....	20
Equity in education- Country analytical report, Norway	20
Sosial mobilitet.....	21
Sosial arv - utdanning, yrke og materielle kår	23
En av tre tar høyere utdanning	26
Klassereisen – mer vanlig i dag?.....	26
Two Paths to Inequality in Educational Outcomes : Family Background and Educational Selection in the United States and Norway	27
Rekruttering til sivilingeniørstudiet: Endring eller stabilitet? En analyse av fødselskullene 1960-1971 med vekt på sosial bakgrunn, kjønn og bosted.	28
I de beste familier? En studie av rekrutteringen til juss og medisinstudiet for fødselskullene 1960-1971	29
Utdannet eller bare dannet? En studie av rekrutteringen til høyere grads studier ved Det historisk-filosofiske fakultet	29
Matte på middagsbordet. En analyse av rekruttering til realfag med vekt på sosial bakgrunn og kjønn.	29
Talenter og lesehester. En studie av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av utdanning på det matematisk-naturvitenskapelige fakultet.	30
Sosial ulikhet blant sosial- og siviløkonomer.....	30
Den sosiale rekrutteringen til medisinstudiet.....	31
Rekrutteringen til siviløkonomstudiet i Norge. En kvantitativ undersøkelse av betydningen av sosial bakgrunn over tid.....	31
Reproduksjon av sosial ulikhet. Er sosial bakgrunn av betydning for valg av utdanningsretning?	32
Educational Transitions at Graduate Level. Social Origins and Enrolment in PhD Programmes in Norway.....	32
Rekruttering til ulike kunstutdanninger. En kvantitativ analyse av betydningen av sosial bakgrunn	33
Studievalg i høyere utdanning. En kvantitativ studie av ulike forhold som påvirker nye studenters studievalg ved NTNU høsten 2009, med et spesielt fokus på "elitefag" og "universitetsfag".	34
Norske studenter i utlandet.....	34
Den sosiale rekrutteringen til utenlandsstudier - endring over tid	34
Norsk studentmobilitet i et internasjonalt perspektiv	35
Background and Employability of Mobile vs. Non-Mobile Students.	35
Et kjønnsdelt utdanningssystem.....	36
Women's and men's choice of higher education— what explains the persistent sex segregation in Norway?.....	37
Frafall i høyere utdanning: Hvilken betydning har sosial bakgrunn?.....	37
Should I stay or should I go? En kvantitativ studie av forskjeller i frafall fra høyskolene etter innvanderbakgrunn.....	38
Social class, cultural capital and departure from higher education before and after the Quality Reform	39
Transfer and Dropout: Different forms of student departure in Norway	39
Do Structured Study Programmes Lead to Lower Rates of Dropout and Student Transfer from University?	40
Er studentene blitt mer effektive?	40
Innvandrere i høyere utdanning. En analyse av rekrutteringsmønsteret for ungdomskullene 1955-75 med vekt på sosial bakgrunn, kjønn og opprinnelse	41
Sosial bakgrunn betyr mer enn innvanderbakgrunn	41

Utdanning hos annengenerasjon etniske minoriteter i Norge	41
New differences, old explanations: Can educational differences between ethnic groups be explained by social background?	42
Klasse og innvandrerbakgrunn: To sider av samme sak?	42
Minority Dropout in Higher Education: A Comparison of the United States and Norway using Competing Risk Event History Analysis	43
Rike barn låner mest?	43
Utdanning; verdt å låne for? Om klassebakgrunns betydning for studielånsopptak	43
Sosial bakgrunn og finansiering av studiene. En undersøkelse av betydningen av sosial bakgrunn og studiefinansieringsvalg for å lykkes på hovedfaget.	44
Changing the System of Student Support in Norway: Intended and Unintended effects on Students.....	44
Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og karakterer. En studie av kandidater i historie og naturvitenskapelige fag utdannet i perioden 1981-1996	45
Rekruttering til elitestillinger i næringslivet i Norge. Betydningen av kjønn, sosial bakgrunn og egen utdanning.	46
Social Origins and Academic Performance at University	46
Resultatindikatorer i høyere utdanning. Studiepoeng, grader på normert tid og arbeidsmarkedsutfall.	47
Pauseår før høyere utdanning 1976-2002. Utvikling, gjøremål, og betydningen av sosial bakgrunn og arbeidsledighet.	48
Political socialization in the family and young people's educational achievement and ambition	49
Finnes det en talentreserve? Betydningen av klassebakgrunn og karakterer for oppnådd utdanning.	49

Vedlegg

V 1. Inkludert litteratur etter tittel, forfatter, år, type tekst, tidsperiode, utdanningsgruppe/-nivå og stikkord.

Tittel	Forfatter	År	Type tekst	Tidsperiode (data)	Utdanningsgruppe/-nivå	Stikkord
Rekruttering til Sivilingeniørstudiet: Endring eller stabilitet? <i>En analyse av fødselskullene 1960-1971 med vekt på sosial bakgrunn, kjønn og bosted.</i>	Vibeke Opheim	1999	Hovedoppgave i sosiologi	1980, 1985-1996	Rekruttering til sivilingeniørutdanning, sammenlignet med all høyere utdanning på samme nivå (lengde)	rekruttering, Bourdieu, kulturell kapital, økonomisk kapital, sivilingeniører
Aktuell utdanningsstatistikk. Gjennomstrømning i utdanningssystemet 1989-1997	SSB	2000	SSB-publikasjon i serien "Aktuell utdanningsstatistikk"	Grunnskolekullet 1989 følges opp gjennom utdanningssystemet frem til 1997. Noen sammenlikninger med grunnskolekullene fra 1991 og 1994, men kun 1989-kullet følges inn i høyere utdanning. Ser også spesielt på de som gikk ut av vgs allmennfaglig linje i 1992.	Kort og lang høyere utdanning, samt prestisjestudier.	Sosiale grupper, lang og kort høyere utdanning
Innvandrere i høyere utdanning. <i>En analyse av rekrutteringsmønsteret for ungdomskullene 1955-75 med vekt på sosial bakgrunn, kjønn og opprinnelse</i>	Marianne Dæhlen	2000	Hovedoppgave i sosiologi	1980-1996	Rekruttering til høyere utdanning blant ungdommer med innvandrerbakgrunn, sammenligning av norske ungdommer med de med vestlig og ikke-vestlig innvandrerbakgrunn.	innvandrere, rekruttering til høyere utdanning, utdanningsvalg
Rike barn låner mest?	Fekjær, S. N.	2000	Artikkel i Samfunnsspeilet nr. 6, 2000 [NB: Basert på masteroppgave]	10 prosent av alle individer født mellom 1965 og 1975. Skoleåret 1997/1998	Høyere utdanning generelt	Studielån, sosial bakgrunn

Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og karakterer. <i>En studie av kandidater i historie og naturvitenskapelige fag utdannet i perioden 1981-1996</i>	Berit Irene Vannebo	2000	Hovedoppgave i sosiologi	1981-1996	Høyeregradskandidater i historie og naturvitenskapelige fag	klassebakgrunn, inntekt, historie, naturvitenskapelige fag
Utdanning; verdt å låne for? <i>Om klassebakgrunns betydning for studielånsopptak</i>	Silje N. Fekjær	2000	Hovedoppgave i sosiologi	1984-1996	Alle studenter i høyere utdanning som var i utdanning i perioden 1984 til 1996	klassebakgrunn, studielånsopptak, høyere utdanning
Aktuell utdanningsstatistikk. Valg av høyere utdanning.	SSB	2001	SSB-publikasjon i serien "Aktuell utdanningsstatistikk"	1979/-80, 1989/-90 1999/2000	Ser på 12 utdanninger med varierende innhold og lengde (kort og lang høyere utdanning + prestisjestudier)	Sosial bakgrunn; foreldres utdanningsnivå og -type; kort og lang høyere utdanning; prestisjeutdanninger; tidsperspektiv
I de beste familier? <i>En studie av rekrutteringen til juss og medisinstudiet for fødselskullene 1960-1971</i>	Lotte Grepp Knutsen	2001	Hovedoppgave i sosiologi	1980-1996	Rekruttering til jusstudiet og medisinstudiet, sammenlignet med alle andre utdanninger på høyeregradsnivå.	rekruttering, jus, medisin, klassebakgrunn, inntekt
Sosial bakgrunn betyr mer enn innvandrerbakgrunn	Dæhlen, M.	2001	Artikkel i Samfunnsspeilet nr. 2, 2001 [Basert på masteroppgave]	Ser på utdanningsnivået hos individer født mellom 1955 og 1975, ved 21 års alder. (Det vil si at utdanningsdata fra 1976 og 1996 brukes, selv om Dæhlen ikke ordlegger det slik)	Høyere utdanning generelt	Sosial bakgrunn, ikke-vestlig ungdom, kjønn, rekruttering til høyere utdanning
Utdannet eller bare dannet? <i>En studie av rekrutteringen til høyere grads studier ved Det historisk-filosofiske fakultet</i>	Elisabeth Sandberg	2001	Hovedoppgave i sosiologi	1981-1996	Høyere gradskandidater på embets- eller hovedfagsnivå som har fullført en grad ved et av de fire universitetene i 1981-1996.	humaniora, utdanningsvalg, kjønnstypiske valg
Et kjønnsdelt utdanningssystem	Liv Anne Støren & Clara Åse Arnesen	2003	Kapittel i Utdanning 2003, SSB	1980-2001	Studenter på lavere grad/bachelor	kjønnforskjeller i utdanningsvalg

Matte på middagsbordet. <i>En analyse av rekruttering til realfag med vekt på sosial bakgrunn og kjønn</i>	Trude Tonholm	2003	Hovedoppgave i sosiologi	1980, 1985-1996, 1981-1996	Rekruttering til matematiske og naturvitenskapelige fag	Studievalg, realfag, valgteori
Talenter og lesehester. <i>En studie av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av utdanning på det matematisk-naturvitenskapelige fakultet.</i>	Christian Fosen Wisløff	2003	Hovedoppgave i sosiologi	1981-1996	Rekruttering til matematiske og naturvitenskapelige fag, sammenlignet med rek til HF, SV, jus, medisin og siv.ing, med utgangspunkt i ferdige kandidater.	Bourdieu, matematisk og naturvitenskapelige fag
Vekst i utdanningssystemet	Per Olaf Aamodt & Nils Martin Stølen	2003	Kapittel i Utdanning 2003, SSB	1955-2000, hovedvekt på 1980-2000	Studenter på lavere grad/bachelor	utdanningsvekst
Equity in education- Country analytical report, Norway	Vibeke Opheim	2004	NIFU STEP-rapport nr 7	1982, 1992, 1997, 2002	Alle utdanningsnivåer fra grunnskole t.o.m. universitetsnivå. Ikke spesifisert på enkeltutdanninger.	equity, register data, grunnskole, videregående skole, høyere utdanning, voksenopplæring, endring over tid (1982 - 2002)
Equity in education- Country analytical report, Norway	Vibeke Opheim	2004	NIFU STEP-rapport nr 7	1982, 1992, 1997, 2002	Alle utdanningsnivåer fra grunnskole t.o.m. universitetsnivå. Ikke spesifisert på enkeltutdanninger.	equity, register data, grunnskole, videregående skole, høyere utdanning, voksenopplæring, endring over tid (1982 - 2002)
Sosial ulikhet blant sosial- og siviløkonomer	Håvard Helland	2004	Doktorgradsavhandling	1981-1996	Rekruttering til siviløkonomstudiet ved NHH og til sosialøkonom ved universitetene	rekruttering, siviløkonom, sosialøkonom
Den sosiale rekrutteringen til medisinstudiet	Marianne Nordli Hansen	2005	Artikkel i tidsskrift	1980-2003	Studenter på medisin	medisinstudenter

Frafall i høyere utdanning: Hvilken betydning har sosial bakgrunn?	Arne Mastekaasa & Marianne Nordli Hansen	2005	Kapittel i Utdanning 2005, SSB	1977-1998	Studenter på lavere grad og høyere grad, samt profesjonsstudier	fracfall
Norske studenter i utlandet	Jannecke Wiers-Jenssen	2005	Kapittel i Utdanning 2005, SSB	kandidater utdannet i perioden 1997-1999	Utenlandsstudenter, sammenlignet med norske studenter i tilsvarende utdanning	utenlandsstudenter
Educational Transitions at Graduate Level. Social Origins and Enrolment in PhD Programmes in Norway	Arne Mastekaasa	2006	Vitenskapelig artikkel (i Acta Sociologica)	registerdata over alle i høyere utdanning i perioden 1986-1998.	Ph.D, altså det høyeste mulige utdanningsnivå.	Doktorgradsutdanning,
Rekruttering til elitestillinger i næringslivet i Norge. Betydningen av kjønn, sosial bakgrunn og egen utdanning.	Melsom, Anne May	2006	Masteroppgave i sosiologi	2003	Individer medprestisjeutdanninger fra universitetet	Egen utdanning, foreldres utdanning og inntekt, direktørstillinger, privat sektor, kjønn
Rekrutteringen til siviløkonomstudiet i Norge. <i>En kvantitativ undersøkelse av betydningen av sosial bakgrunn over tid.</i>	Mari Wigum Frøseth	2006	Masteroppgave i sosiologi	1974-2003	Rekruttering til siviløkonomstudiet ved NHH, BI, HiBodø og HiAgder	rekruttering, siviløkonom, sosialøkonom
Reproduksjon av sosial ulikhet. Er sosial bakgrunn av betydning for valg av utdanningsretning?	Håvard Helland	2006	Artikkel i tidsskrift	1985-1996	Alle som har fullført høyeregradsstudier ved et unviersitet eller ved NHH (siviløkonomer)	valg av fag
Social Origins and Academic Performance at University	Marianne Nordli Hansen og Arne Mastekaasa	2006	Vitenskapelig artikkel (i European Sociological Review)	1997-2002 (førsteårsstudenter på universitetet) og 1997-2003 (høyere grads studenter på universitetet)	Førsteårsstudenter på universitetet, og høyere gradsstudenter på universitetet	Kulturell kapital, karakterer, universitet, høyere grad,
Sosial bakgrunn og finansiering av studiene. <i>En undersøkelse av betydningen av sosial bakgrunn og studiefinansieringsvalg for å lykkes på hovedfaget.</i>	Jan Eivind Sodeland	2006	Masteroppgave i sosiologi	1993-1999	Studenter i høyere utdanning som tar opp studielån	studielånsopptak, deltidsarbeid, suksess studielån

Utdanning hos annengenerasjon etniske minoriteter i Norge	Fekjær, Silje Noack	2006	Artikkel i doktorgradsavhandling. Tidsskrift for samfunnsforskning (2006), 47(1):57-93	Personer født i Norge mellom 1965 og 1984	Kort og lang høyere utdanning.	Minoriteter
New differences, old explanations: Can educational differences between ethnic groups be explained by social background?	Fekjær, Silje Noack	2007	Artikkel i doktorgradsavhandling. Ethnicities (2007), 7(3):367-389	Personer i Norge født mellom 1965 og 1981. Har info om disse personenes utdanningskarriere frem til 2004.	Kort og lang høyere utdanning.	Minoriteter
Pauseår før høyere utdanning 1976-2002. Utvikling, gjøremål, og betydningen av sosial bakgrunn og arbeidsledighet.	Heidimarie Steffensen Evensen	2007	Masteroppgave i sosiologi	1976-2002	Ferdig med videregående, på vei inn i høyere utdanning, eller på vei til å gjøre noe annet. Overgangen fra videregående utdanning til høyere utdanning.	Pauseår, hvileår, utsette høyere utdanning
Women's and men's choice of higher education— what explains the persistent sex segregation in Norway?	Liv Anne Støren og Clara Åse Arnesen	2007	Vitenskapelig artikkel (i tidsskriftet Studies in Higher Education)	1980–2001	Høyere utdanning på firesiffer-nivå av NUS2000. Deler utdanningene inn i tre grupper: mannsdominerte (mer enn 65% menn), kvinnedominerte (mer enn 65 % kvinner) og kjønnsnøytrale utdanninger.	kjønn, utdanningsvalg, foreldres utdanning, sosialisering, rasjonelle valg, statusopprettholdelse, komparative fortrinn
Resultatindikatorer i høyere utdanning. Studiepoeng, grader på normert tid og arbeidsmarkedsutfall.	Jon H. Fiva og Torbjørn Hægeland	2008	SSB-rapport 16/2008	Skoleåret 2004/2005	Ser på alle studenter som er meldt opp til høyere utdanning	Institusjonsforskjeller, karakterer, universitet, studiepoeng

Should I stay or should I go? En kvantitativ studie av forskjeller i frafall fra høyskolene etter innvandrerbakgrunn	Helgeland, K.	2008	Masteroppgave i sosiologi	Analyseenhetene i oppgaven er personer som begynte på et høyskolestudium mellom 1990 og 2004. Datasettet har et utvalg på 20 % av majoriteten samt alle med innvandrerbakgrunn.	Høyskoleutdanninger (bachelor)	frfall, høyskoleutdanning, innvandrerbakgrunn, sosial bakgrunn
Rekruttering til ulike kunstutdanninger. En kvantitativ analyse av betydningen av sosial bakgrunn	Stian Andreassen	2009	Masteroppgave i sosiologi	1994-2006	Kunsthøgskolestudenter. Minst treårig utdanning	valg av studiested, rekruttering, Bourdieu, kulturell kapital, økonomisk kapital, Kvalitetsreformen
Social class, cultural capital and departure from higher education before and after the Quality Reform	Stensen, O.A.	2009	Masteroppgave i sosiologi	Data som strekker seg over tidsperioden 1998 til 2005	Universitetsutdanninger	Kvalitetsreformen, frafall, kulturell kapital
Sosial arv - utdanning, yrke og materielle kår	Jan-Petter Sæther	2009	SSB-rapport 16/2009	2005.	Ikke avgrenset til en spesiell gruppe eller trinn, men ser på utdanningsoppnåelse hos et utvalg på 6012 personer.	sosial arv, reproduksjon
Transfer and Dropout: Different forms of student departure in Norway	Elisabeth Hovdhaugen	2009	Artikkel i tidsskrift	1999-2005	Laveregradsstudenter ved HF, SV, MN	frfall
Den sosiale rekrutteringen til utenlandsstudier - endring over tid	Steenstrup, K.	2010	Sosiologisk tidsskrift. Årgang 18, nr 1, side 53-75 [Basert på masteroppgave]	50 prosent av alle som påbegynte en grad i utlandet i perioden 1987-2005	Høyere utdanning i utlandet.	Utenlandsstudier, sosial bakgrunn
En av tre tar høyere utdanning	Tuhus, Per T.	2010	Artikkel i Samfunnsspeilet nr. 5-6, 2010	2009	Høyere utdanning generelt	Kjønn, sosial bakgrunn, innvandrerbakgrunn
Klasse og innvandrerbakgrunn: To sider av samme sak?	Silje Noack Fekjær	2010	Kapittel i boka "Klassebilder", redigert av Kenneth Dahlgren og Jørn Ljunggren	Ingen empirisk analyse, kun oppsummering av tidligere funn i norsk forskning.		Innvandrer, minoritet, majoritet, grunnlagsdiskusjon, the multivariat fallacy

Klassereisen - mer vanlig i dag?	Marianne Nordli Hansen og Øyvind Nicolay Wiborg	2010	Kapittel i boka "Klassebilder", redigert av Kenneth Dahlgren og Jørn Ljunggren	1975-2008, basert på opplysninger om kullene født 1955 og fremover	Alle med utdanning, delt opp i klasser, ikke utdanningsgrupper	Klassereise, sosial mobilitet,
Minority Dropout in Higher Education: A Comparison of the United States and Norway using Competing Risk Event History Analysis	Liza Reisel & Idunn Brekke	2010	Artikkel i tidsskrift	USA: 1988-1998 , Norge: 1990-1998,	Studenter på lavere grad/ bachelor	frafall
Background and Employability of Mobile vs. Non-Mobile Students	Janneche Wiers-Jenssen	2011	Vitenskapelig artikkel (i Tertiary Education and Management).	2007, kandidatene var ferdig med høyere utdanning i perioden 2003-2006. (tverrsnitt, den nordiske kandidatundersøkelsen), men bare de norske dataene er brukt	master i Business and administration, Science, technology and engineering eller Social sciences var inkludert i analysen.	Utenlandsstudier, arbeidsmarked, employability
Changing the System of Student Support in Norway: Intended and Unintended effects on Students	Vibeke Opheim	2011	Vitenskaplig artikkel (i Scandinavian Journal of Educational Research)	Bruker to spørreskjemaundersøkelser, fra 1998 og 2005, sendt til et nasjonalt, representativt utvalg av studenter. Det er altså to tverrsnittsdata som inkluderes	Studenter i høyere utdanning, ikke spesifisert nivå.	Studiefinansiering, gjennomføring, forsinkelse, betalt arbeid, Kvalitetsreformen
Do Structured Study Programmes Lead to Lower Rates of Dropout and Student Transfer from University?	Elisabeth Hovdhaugen	2011	Artikkel i tidsskrift	1999-kullet og 2003-kullet	Laveregradsstudenter ved HF, SV, MN	frafall
Finnes det en talentreserve? Betydningen av klassebakgrunn og karakterer for oppnådd utdanning.	Marianne Nordli Hansen	2011	Artikkel i tidsskrift	2007-2009	Rekruttering til høyere utdanning, sammenligner de som begynner på høyskole, universitet, profesjon med de som ikke har begynt	rekruttering, forskjeller etter type utdanning, karakterer
Norske studentmobilitet i et internasjonalt perspektiv	Jannecke Wiers-Jenssen	2011	Kapittel i bok, SSB statistiske analyser	2000-2010	Utenlandsstudenter, sammenlignet med norske studenter i tilsvarende utdanning	utenlandsstudenter

Political socialization in the family and young people's educational achievement and ambition	Jon Lauglo	2011	Artikkel i tidsskrift		Ungdomsskoleelevers utdanningsplaner	sosial kapital, holdninger, attitudes, ambitions
Studievalg i høyere utdanning En kvantitativ studie av ulike forhold som påvirker nye studenters studievalg ved NTNU høsten 2009, med et spesielt fokus på "elitefag" og "universitetsfag".	Helge Holtskog	2011	Masteroppgave i sosiologi	2009 (tverrsnittsdata)	Nye studenter ved NTNU, skiller mellom "eliteutdanninger" (lukkede profesjonsstudier på universitetsnivå) og vanlige universitetsutdanninger.	Eliteutdanninger, studievalg, holdninger
Two Paths to Inequality in Educational Outcomes : Family Background and Educational Selection in the United States and Norway	Liza Reisel	2011	Vitenskapelig artikkel (i tidsskriftet Sociology of Education)	1994-2006	Alle utdanningsnivåer fra videregående t.o.m. universitetsnivå. Ikke spesifisert på enkeltutdanninger.	college degree attainment; educational selection; social stratification; comparative education;
Er studentene blitt mer effektive?	Hollås, H.A.	2012	Artikkel i Samfunnsspeilet nr. 2, 2012	Studenter som begynte i høyere utdanning for første gang i 1989 eller 1999	Høyere utdanning generelt, samt kort og lang høyere utdanning	Fullføring, høyere utdanning, sosial bakgrunn, kjønn, sykepleierutdanning, ingeniørutdanning
Sosial mobilitet	Johs. Hjellbrekke og Olav Korsnes.	2006 (ny utgave 2012)	Bok, Det Norske Samlaget	kohortene fra 1950 til 1975.	Alle grupper, alle utdanningsnivåer	Klassereise, sosial mobilitet, generasjon, teoretisk diskusjon, grunnlagsdiskusjon, sosial fluiditet, åpenhet

Litteratur

- Aamodt, P. O., & Stølen, N. M. (2003). Vekst i utdanningssystemet. I M. Raabe, P. Aasen, P. O. Aamodt, N. M. Stølen & A. H. Høiskar (Eds.), *Utdanning 2003 - ressurser, rekruttering og resultater* (pp. 69-88). Oslo: Statistisk Sentralbyrå
- Andreassen, S. (2009) *Rekruttering til ulike kunstutdanninger: en kvantitativ analyse av betydningen av sosial bakgrunn*, Oslo, : S. Andreassen.
- Bernstein, B. (2003). *Class, codes and control* (Ny utgave). London: Routledge
- Birkelund, G. E. (2010). Klasse og kjønn. I K. Dahlgren & J. Ljunggren (Eds.), *Klassebilder. Ulikhet og sosial mobilitet i Norge* (pp. 58-70). Oslo: Universitetsforlaget
- Boudon, R. (1974). *Education, opportunity and social inequality. Changing prospects in Western Society*. New York: Wiley
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction : a social critique of the judgement of taste*. London: Routledge & Kegan Paul
- Bourdieu, P., og Passeron, J.-C. (1977). *Reproduction in education, society and culture*. London: Sage
- Bourdieu, P., og Passeron, J.-C. (1979). *The inheretors: French students and their relation to culture*. Chicago: University of Chicago Press
- Breen, R., og Goldthorpe, J. H. (1997). Explaining educational differentials - Towards a formal rational action theory. *Rationality and Society*, 9(3), 275-305
- Dahlgren, K., & Ljunggren, J. (2010). *Klassebilder: ulikhet og sosial mobilitet i Norge*. Oslo: Universitetsforl.
- Dæhlen, M. (2001) *Sosial bakgrunn betyr mer enn innvandrerbakgrunn: rekrutering til høyere utdanning*.
- Dæhlen, M. (2000) *Innvandrere i høyere utdanning: en analyse av rekrutteringsmønsteret for ungdomskullene 1955-75 med vekt på sosial bakgrunn, kjønn og opprinnelse*, Oslo: [M. Dæhlen].
- Evensen, H. S. (2007) *Pauseår før høyere utdanning 1976-2002: utvikling, gjøremål, og betydningen av sosial bakgrunn og arbeidsledighet*, Oslo, : H.S. Evensen.
- Fekjær, S. N. (2000) 'Like barn låner mest? Studielån og sosial bakgrunn', *Samfunnsspeilet*, (6), S. 9-15.
- Fekjær, S. N. (2000) *Utdanning : verdt å låne for? : om klassebakgrunns betydning for studielånsopptak*, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Fekjær, S. N. (2006) 'Utdanning hos annengenerasjon etniske minoriteter i Norge', *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 47(1), 57-93.
- Fekjær, S. N. (2007) 'New differences, old explanations - Can educational differences between ethnic groups in Norway be explained by social background?', *Ethnicities*, 7(3), 367-389.
- Fekjær, S. N. (2007) *Nye forskjeller - nye forklaringer? : etniske ulikheter i utdanningsvalg*, Doktoravhandlinger forsvart ved Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo, [Oslo]: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet Unipub.
- Fekjær, S. B. (2009). *Utdanning - et rasjonelt valg*. *Sosiologisk tidsskrift*, 17(4), 291-310
- Fekjær, S. B. (2010) 'Klasse og innvandringsbakgrunn: To sider av samme sak? ' in Dahlgren, K. and Ljunggren, J., eds., *Klassebilder*, Oslo: Universitetsforlaget.

- Fiva, J. H. og Hægeland, T. (2008) Resultatindikatorer i høyere utdanning : studiepoeng, grader på normert tid og arbeidsmarkedsutfall, Rapporter / Statistisk sentralbyrå, Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Frøseth, M. W. (2006) Rekrutteringen til siviløkonomstudiet i Norge : en kvantitativ undersøkelse av betydningen av sosial bakgrunn over tid, Oslo: M.W. Frøseth.
- Gallie, W. B. (1956). Essentially contested concepts. Meeting of the Aristotelian Society, 167-198
- Gambetta, D. (1987) Were they pushed or did they jump? Individual decision mechanisms in education, Studies in rationality and social change, Cambridge: Cambridge University Press ; Oslo : Norwegian University Press.
- Goldthorpe, J. H., Payne, C., og Llewellyn, C. (1980). Social mobility and class structure in modern Britain. Oxford: Clarendon Press
- Grusky, D. B., og Sorensen, J. B. (1998). Can class analysis be salvaged? American Journal of Sociology, 103(5), 1187-1234
- Grusky, D. B., og Weeden, K. A. (2001). Decomposition without death: A research agenda for a new class analysis. Acta Sociologica, 44(3), 203-218
- Hansen, M. N. (1985). Sosiale utdanningsforskjeller : hvordan er de blitt forklart? : hvordan bør de forklares ? Magisteravhandling, Universitetet i Oslo.
- Hansen, M. N. (2005) 'Den sosiale rekruttering til medisinstudiet', Tidsskrift for den norske legeforening, (125), 2213-2215.
- Hansen, M. N. (2005) 'Privatskole og karakterer på medisinstudiet', Tidsskrift for den norske legeforening, (125), 2216-2218.
- Hansen, M. N. (2011) 'Finnes det en talentreserve', Søkelys på arbeidslivet, (3), 173-186.
- Hansen, M. N., og Mastekaasa, A. (2006). Social Origins and Academic Performance at University. European Sociological Review, 22(3), 277-291
- Hansen, M. N., og Wiborg, Ø. N. (2010). Klassereisen- mer vanlig i dag? In K. Dahlgren & J. Ljunggren (Eds.), Klassebilder. Ulikhet og sosial mobilitet i Norge (s. 84-97). Oslo: Universitetsforlaget
- Heggen, K., og Clausen, S.-E. (2006). Høgre utdanning som sosialt prosjekt. Tidsskrift for samfunnsforskning, 47(3), 331-358
- Helgeland, K. (2008) Should I stay or should I go? En kvantitativ studie av forskjeller i frafall fra høyskolene etter innvandrerbakgrunn,.
- Helland, H. (2004) Sosial ulikhet blant sosial- og siviløkonomer, Rapport / Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo, Oslo: Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Helland, H. (2006) 'Reproduksjon av sosial ulikhet. Er sosial bakgrunn av betydning for valg av utdanningsretning?', Sosiologisk tidsskrift, (1), 34-59.
- Hellevik, O. (2003). Statistisk raffinement versus mening. Sosiologisk tidsskrift, 11(1), 54-74
- Hernes, G., & Knudsen, K. (1976). Utdanning og ulikhet. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hjellbrekke, J., & Korsnes, O. (2006b). Sosial mobilitet. Oslo: Samlaget
- Hollås, H. A. (2012) 'Er studentene blitt mer effektive?', Samfunnsspeilet, (2).
- Holst, C. (2007). Balansefeminismens begrensninger. Tidsskrift for kjønnsforskning(2), 5-20

- Holtskog, H. (2011) Studievalg i høyere utdanning: en kvantitativ studie av ulike forhold som påvirker nye studenters studievalg ved NTNU høsten 2009, med et spesielt fokus på "elitefag" og "universitetsfag"..
- Hovdhaugen, E. (2009) 'Transfer and dropout: different forms of student departure in Norway', *Studies in Higher Education*, 34(1), 1-17.
- Hovdhaugen, E. (2011) 'Do structured study programmes lead to lower rates of dropout and student transfer from university?', *Irish Educational Studies*, 30(2), 237-251.
- Knutsen, L. G. (2001) *I de beste familier? : en studie av rekrutteringen til jus- og medisinstudiet for fødselskullene 1960-1971*, Oslo: [L.G. Knutsen].
- Lauglo, J. (2011) 'Political socialization in the family and young people's educational achievement and ambition', *British Journal of Sociology of Education*, 32(1), 53-74.
- Mastekaasa, A. (2006) 'Educational transitions at graduate level - Social origins and enrolment in PhD programmes in Norway', *Acta Sociologica*, 49(4), 437-453.
- Mastekaasa, A. og Hansen, M. N. (2005) 'Frafall i høyere utdanning: Hvilken betydning har sosial bakgrunn?' in *Utdanning 2005*, Oslo: Statistisk Sentralbyrå, 135-160.
- Melsom, A. M. (2006) *Rekruttering til elitestillinger i næringslivet i Norge : betydningen av kjønn, sosial bakgrunn og egen utdanning*, Oslo: A.M. Melsom.
- Opheim, V. (1999) *Rekruttering til sivilingeniørstudiet : endring eller stabilitet? : en analyse av fødselskullene 1960-1971 med vekt på sosial bakgrunn, kjønn og bosted*, Oslo: Universitetet.
- Opheim, V. (2004). *Equity in education : country analytical report : Norway*. Oslo: NIFU STEP
- Opheim, V. (2011) 'Changing the System of Student Support in Norway: Intended and Unintended Effects on Students', *Scandinavian Journal of Educational Research*, 55(1), 39-59.
- Reisel, L. (2011) 'Two Paths to Inequality in Educational Outcomes: Family Background and Educational Selection in the United States and Norway', *Sociology of Education*, 84(4), 261-280.
- Reisel, L. og Brekke, I. (2010) 'Minority Dropout in Higher Education: A Comparison of the United States and Norway Using Competing Risk Event History Analysis', *European Sociological Review*, 26(6), 691-712.
- Ringdal, K. (2010) 'Sosial mobilitet' in Dahlgren, K. and Ljunggren, J., eds., *Klassebilder*, Oslo: Universitetsforlaget.
- Rosenthal, R. (1979). The File Drawer Problem and Tolerance for Null Results. *Psychological Bulletin*, 86(3), 638-641
- Rotton, J., Foos, P. W., Vanmeek, L., & Levitt, M. (1995). Publication Practices and the File Drawer Problem - a Survey of Published Authors. *Journal of Social Behavior and Personality*, 10(1), 1-13
- Sandberg, E. (2001) *Utdannet eller bare dannet? En studie av rekrutteringen til høyere grads studier ved Det historisk-filosofiske fakultet*, Oslo: [E. Sandberg].
- Sodeland, J. E. B. (2006) *Sosial bakgrunn og finansiering av studiene : en undersøkelse av betydningen av sosial bakgrunn og studiefinansieringsvalg for å lykkes med hovedfaget*.
- Statistisk sentralbyrå (2000) *Aktuell utdanningsstatistikk. Gjennomstrømning i utdanningssystemet 1989-1997*, Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Statistisk sentralbyrå (2001) *Aktuell utdanningsstatistikk. Valg av høyere utdanning.* , Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Steenstrup, K. (2010) 'Den sosiale rekrutteringen til utenlandsstudier over tid', *Sosiologisk tidsskrift*, 18(1), 53-75.

- Stensen, O.-A. (2009) Social class, cultural capital and departure from higher education before and after the Quality Reform, Oslo ,: O.-A. Stensen.
- Stortingsmelding. (16 2006-2007):16. Og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring. Retrieved. from
- Stortingsmelding. (44, 2008-2009):nr 44 (2008-2009). Utdanningslinja. Retrieved. from
- Støren, L. A. og Arnesen, C. Å. (2003) 'Et kjønnsdelt utdanningsystem' in Utdanning 2003, Oslo: Statistisk Sentralbyrå, 135-160.
- Støren, L. A. and Arnesen, C. Å. (2007) 'Women's and men's choice of higher education - what explains the persistent sex segregation in Norway?', *Studies in Higher Education*, 32(2), 253-275.
- Sutton, A. J., Rothstein, H., & Borenstein, M. (2005). *Publication bias in meta-analysis : prevention, assessment and adjustments*. West Sussex: Wiley & Sons
- Sæther, J.-P. (2009) Sosial arv: utdanning, yrke og materielle kår, Rapporter / Statistisk sentralbyrå, Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Tonholm, T. (2003) Matte på middagsbordet : en analyse av rekrutteringen til realfag med vekt på sosial bakgrunn og kjønn, Oslo: T. Tonholm.
- Tuhus, P. T. (2010) 'En av tre tar høyere utdanning', *Samfunnsspeilet*, (5-6).
- Vannebo, B. I. (2000) Sammenhengen mellom sosial bakgrunn og karakterer: en studie av kandidater i historie og naturvitenskapelige fag utdannet i perioden 1981-1996, Hovedoppgave i sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo
- Wiers-Jenssen, J. (2005) 'Norske studenter i utlandet'. I *Utdanning 2005*, Oslo: Statistisk Sentralbyrå, 135-160.
- Wiers-Jenssen, J. (2011) 'Background and Employability of Mobile vs. Non-Mobile Student', *Tertiary Education and Management*, 17(2), 79-100.
- Wiers-Jenssen, J. (2011) 'Norsk studentmobilitet i et internasjonalt perspektiv'. I *Utdanning 2011*, Oslo: Statistisk Sentralbyrå.
- Willis, P. E. (1977). *Learning to Labour. How working-class kids get working-class jobs*. Farnborough: Saxon House
- Wisløff, C. F. (2003) Talenter og lesehester : en studie av sammenhengen mellom sosial bakgrunn og valg av utdanning på det matematisk-naturvitenskapelige fakultet, Hovedopp i Sosiologi. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Wright, E. O. (1985). *Classes*. London: Verso
- Wright, E. O. (2005). *Approaches to class analysis*. Cambridge: Cambridge University Press

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

Nordic Institute for Studies in
Innovation, Research and Education

www.nifu.no